

FRIT
MUS

858

1979

L

1028

constat mihi 8 77

1. Sarceryj s. Erasmi
Catechismus. 1541

2. Summa doctrinae
Christianae, edita
jussu Regis Bohemae
1556.

M

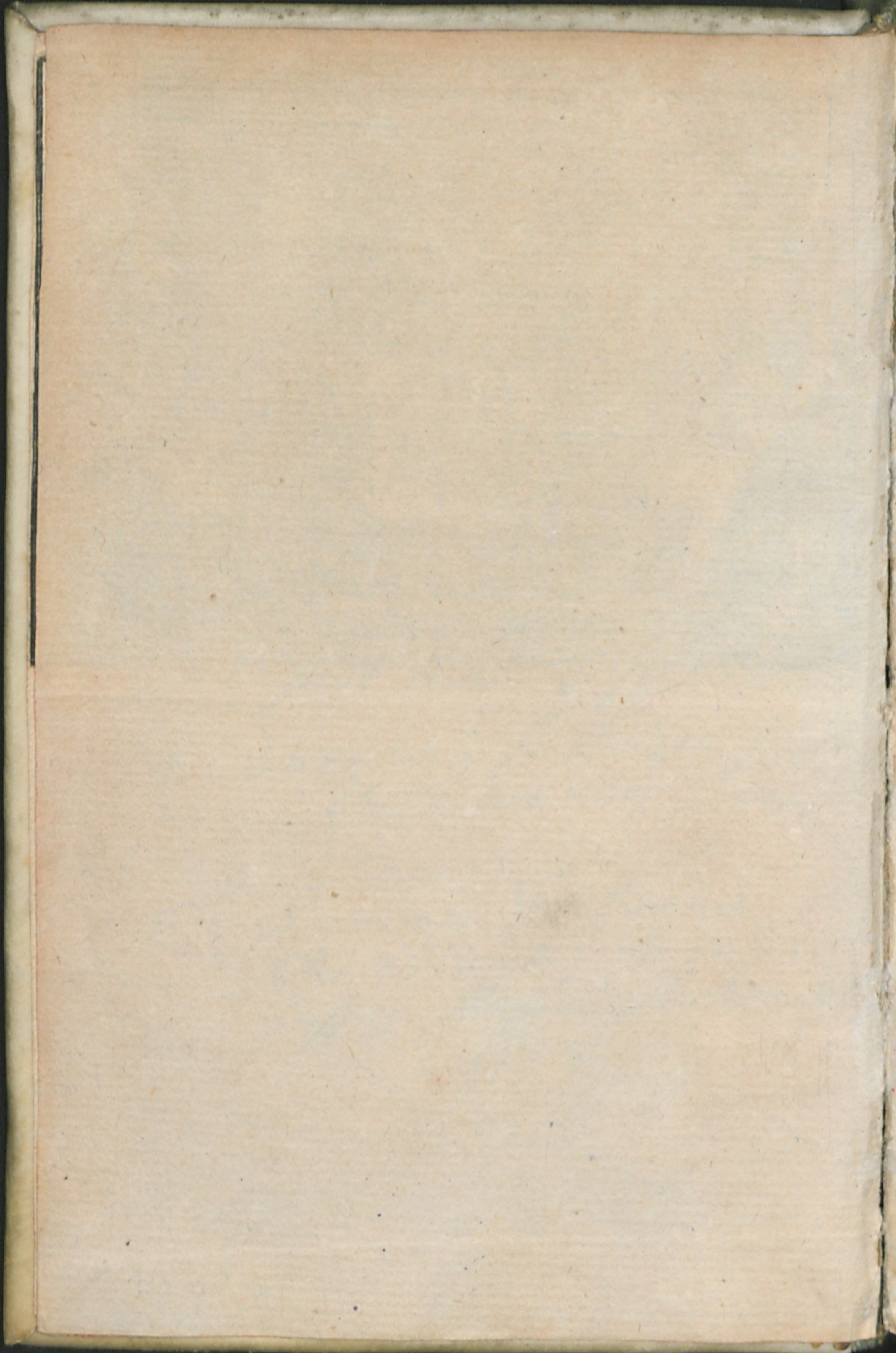

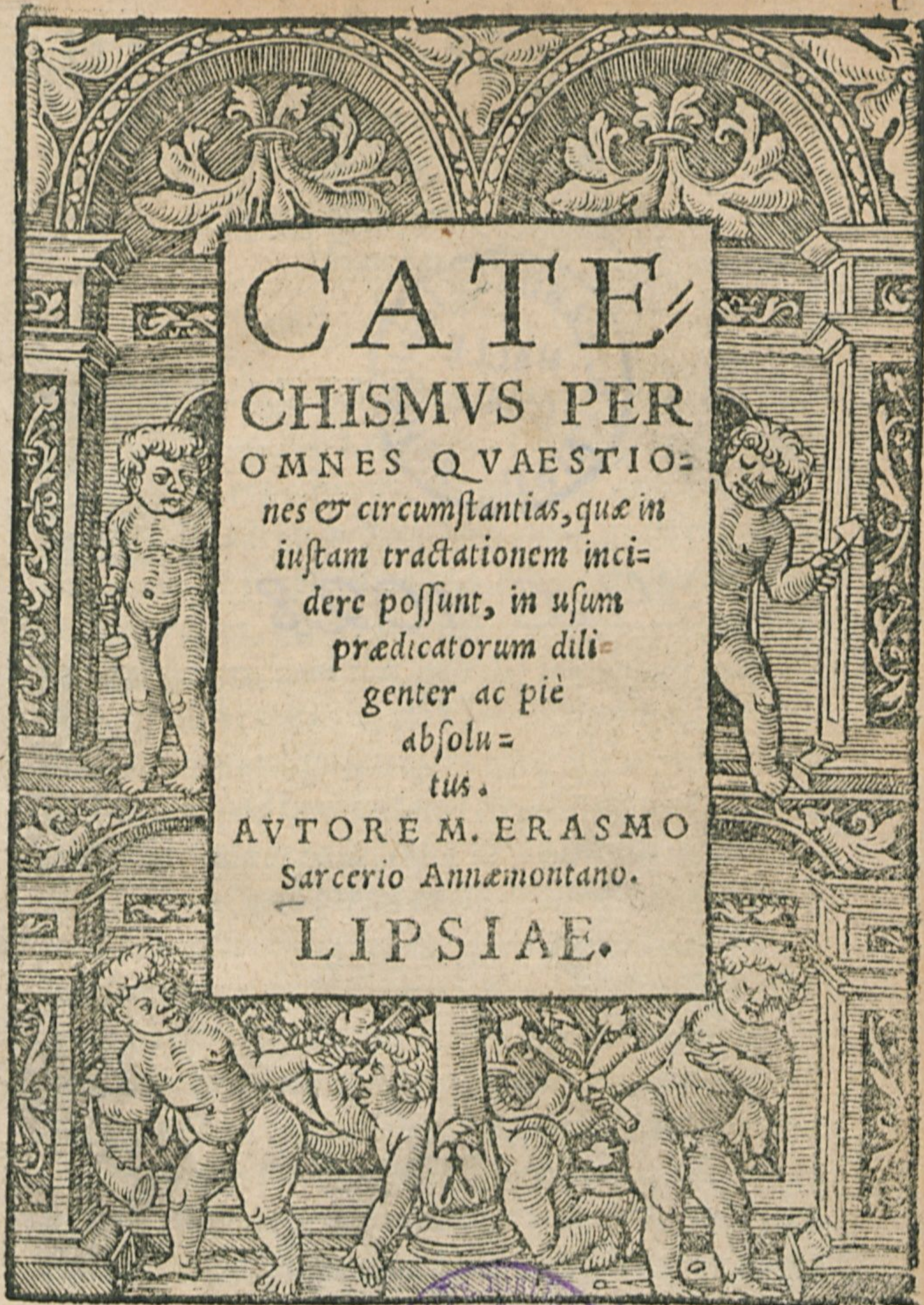
e

CATE

CHISMVS PER

OMNES QVAESTIO-

nes & circumstantias, quae in

iustam tractationem inci-

dere possunt, in usum

praedicatorum dili-

genter ac pie

absolu-

tus.

AUTORE M. ERASMO

Sarcerio Annemontano.

LIPSIAE.

792 1028

Ak

HVMANISSIMO AC

SVMMO THEOLOGO, M. LE

onardo Vuagener, Sigensis Ecclesie

pastori dignissimo, M. Era-

smus Sarcerius

S. D.

Conscripsi in hunc, quem uides, libellum
optime Leonarde, Catecheseos doctrinae
expositiones, ad quas, ut conscriberem,
adegit me singularis amor, quem erga suc-
cineta illa ac simplicia nostrae religionis tamen san-
ctissima capita, gero. Si enim tantarum rerum the-
saurum spectes, quid illis articulis preciosius? quid su-
blimius? Si breuitatem, quid succinctius? quid rotun-
dus? Si ornatum, qui solet ferè ubiq; esse uenustae breui-
tatis comes, quid limatius? quid elegantius? tandem quid
perfectius? De uero dei cultu & charitatis operibus,
quid sanctius? quid purius existit decalogo? in quo adeo
nihil redundat nihilq; deficit, quod merito dicatur è coe-
lo à summa atq; perfectissima sapientia descendisse. De
articulis fidei quid dicam? in quibus pulcherrimo ordi-
ne sanctae Trinitatis officia ponuntur ob oculos, quid
quaq; persona, nostrae salutis causa fecerit, & adhuc fa-
cit. Orationem Dominicam quis hominum in talem ordi-
nem, idq; sub tam paucis uerbis, cogere potuisset? ita ut
septem petitionibus tantum, liceat tam spiritualia, quam

A Z

CORA

EPISTOLA.

corporalia, ad facietatem usq; petere, nec simpliciter petere, sed & certificari, quod Deus talis sit, qui & uelit, & possit petita dare. In hoc enim subiectum est illi regnum, potentia & gloria. In hoc & sacramenta, tanquam pignoralia quaedam signa, accesserunt Catechismo, ne quicquam de beneuola dei erga nos uoluntate dubitaremus. Siquidem illa una cum spiritu sancto promissiones Dei patris in Christo confirmant. In his itaq; capitibus uolui me iuuenem Theologum primum exercere. Nec spero aliquem fore, qui meam operam sinistre interpretaturus sit, cum his expositiōibus nihil aliud quaesierim, nisi ut me exercerem, & simul alijs iuuenibus Theologis exercitandi praebere occasionem. Tu autē, mi Leonarde, unā cum alijs maturioribus theodidactis, has meas primitias iudica, num analogiae fidei respondeant, iudicatas si piæ fuerint, proba.

Vale. Sigena Tengrorum,

XXV. Decembris.

Anno

M. D. XXXVI.

AD

AD BONARVM ARTI

VM STUDIOSAM IVENTV

tem, Reinhardi Hadamarij
Epigramma.

L Vrida criminibus tua si praeordia spurcis
Horruerint, cuncti cassa nitore boni.
Dogmata prouentus dubij diuina peribunt,
Rancidoli tetro uase recepta sinus.
Cantio pestifera fiet cygnea Mephytes,
Et uirus fient Attica mella merum.
Doctiloquis ergo pietas addenda Camoenis,
Et uerae studio religionis amor.
Omne praesentem, tibi quos perscripsit in usus
Annemontanus candidiore librum.

A

3

contenta

CONTENTA HVIVS

LIBRI PRAECIPVA.

A, priorum. b, posteriorem chartae faci-
em notat.

	Decem praeceptorum.	Fol.	3 a
	Articulorum fidei.		47 b
Expositio	Orationis dominicae.		59 a
	Baptismi.		70 a
	Sacramenti altaris.		85 a

QVAESTIONES ET OB- iectiones obiter solutae

An pecunia, potentia, humana praesidia &c. abijcienda sint			3 b
An coram Deo medijs utendum sit			4 a
An Deus possit in creaturis ueterari			4 b
An liceat imagines aut picturas habere, representantes Deum aut sanctos			ibid.
Quur deus pmittat incidere homines in idololatriam			7 b
An completio legis post acceptum Spiritum sanctum, in nobis sufficiat ad perfectam iustitiam			8 a
An liceat sabbatum frangere			15 a
Qui fiat, quod hodie maioribus nullum praestetur obse- quium			18 a
Qui fiat, quod hodie paucissimi ex relictis heredibus, et ex seruis, et ancillis feliciter agant in hac uita			18 b
			An

I N D E X.

An impijs parentibus, magistratibus, tutoribus, domi- nis & heris obtemperandum sit	19 a
An morositas parentum, magistratus, soluat quartum præceptum	ibid.
Questio de causis latentibus sub uoce cædis in quinto præcepto	21 b
Obiectio, si quintum præceptum & de causis intelligi debet, tunc nemo alienus est à cæde	ibid.
Obiectio contra orationem pro inimicis	22 a
Obiectio, unde discendum sit diligere inimicos, & ora- re pro eis	ibid. b
An iniurie ac iniustitiæ aliorum iustificandæ sint	ibid.
Obiectio de commoditatibus cœlibatus	25 b
Obiectio de soluendo castitatis uoto	26 a
Obiectio de mercede cœlibatus	ibid. a
An parentes possint impedire liberos à matrimonio	ibid. a
Obiectio contra philosophos & Scholasticos, an deus iudicet adfectus	27 a
Obiectio de marito uxoris capite	28 a
Obiectio de prohibito adulterio, & interim concessa stupratione & scortatione	29 a
Obiectio, an uxores uerberibus adfici debeant, quia iuxta poëtam. Iræ amantium, reintegratio est amo- rum	29 a
A ¶	Obiectio

I N D E X.

- Obiectio, quia impossibile est habere animum purum
ab adfectibus. Ideo liberum est scortari, Nemo enim
obligatur ad impossibilia 29 b
- Obiectio, an peccatum sit, exercere mercaturam, age-
re opificem, negociari &c. 31 b
- Obiectio mercatorum. Nemo cogitur ad emendum no-
stras merces. Ergo non furamur, cum eas carissime
etiam distrabimus 32 a
- Questio, an liceat usuras exercere ibid. a
- Obiectio in speciem contraria, Mutuo dantes, & nihil
inde sperantes ibid. b
- Questio, an necessitas excuset furtum ibid. b
- An fures suspendi debeant 33 a
- Questio, Qui fiat, quod nostro hoc seculo omnes que-
rantur de egestate, opifices de sua infelicitate, merca-
tores de sua ibid. a
- Obiectio de iure magistratus in honestos fures, qui ho-
nesti specie furantur 34 a
- Obiectio de impatientia uulgi, erga politie institutio-
nem ibid. b
- Obiectio, de transgressione politie institutæ ibid. b
- Obiectio, an malefacta proximi sint iustificanda, quia
non est dicendum falsum testimonium 35 a
- Obiectio, an in uniuersum non sit obtrectandum alijs,
aut iudicandum alios 37 a
- Obiectio, an liceat crimina prodere, quæ uergunt in pu-
blicam

I N D E X.

blicam internitiem	ibid. a
Quæstio, quando liceat prodere crimina fratris	38 b
Quæstio, an omnis concupiscētia sit prohibita in nono præcepto	39 a
Obiectio, de precio illarum rerum, quæ permutantur	ibid. a
Quæstio, an liceat pignora accipere	ibid. a
Quæstio, an omne desiderium peccatum sit	44 b
Quæstio, an liceat seruum, ancillam abducere, aut ad se recipere sine consensu possessoris	ibid. b
Quæstio, an liceat seruis ac ancillis discedere à morosis dominis aut heris	45 b
Quæstio, an possit uxor suscipi uiuente marito	ibid. b
Quæstio, an ea etiam credenda sint, quæ in duodecim articulis non continentur	48 b
Quæstio, quis conseruet nos ad uitam æternam, ne recidamus à fide	58 b
Obiectio pro inuocatione sanctorum	62 b
Obiectio contra uictum, qui est donum Dei	66 a

CONTENTA DE SIGNIS ET
circa signa.

De occasione seu causa signorum, quur ea data sint	68 b
Definitio cause, & effectus signorum	68 a
Propositiones de uero signorum usu, & eorum contrarijs	68 b

A § De

I N D E X.

De baptismo, methodica explicatio	70 a
Admonitio ad baptizatos	71 a
Propositiones de uero baptismi usu, & eius contrarijs	72 a
De dignitate & indignitate ministrorum baptizantium	73 a
De aptitudine baptizandorum	ibid. a
De dignitate & indignitate fideiussorum	ibid. b
De forma baptismi	ibid. b
De immersione in baptismo	74 a
De libertate baptizandi cuius concessa in necessitate	ibid. a
De baptismo extra ecclesiam	ibid. b
De baptizatis ab hæreticis	ibid. b
De fide, qua impetrantur effectus baptismi	75 a
De reato peccati originalis, qui tollitur in baptismo	ibid. a
De baptismo & signo mortificationis	ibid. b
De ceremonijs circa baptismum	ibid.
De leuitate circa baptismum uitanda	ibid.
An liceat baptismum reiterare, ut sacramentum altaris	76 a
De infantibus domi baptizatis	ibid. a
De infantibus nondum natis in mundum, uel parte aliqua hærentibus in utero matris	85 a
De uarijs baptismi contrarijs	77 a
	An

I N D E X.

	An infantes baptizandi sint	ibid. a
	De argumentis Anabaptistarum, contra baptismum paruulorum	ibid. a
	De responsione ad singula argumenta	78 a
	De argumentis pro baptismo paruulorum	80 a
	De argumentis, que probant infantes posse impetrare effectus baptismi	82 a
	De argumentis contra rebaptizationem	83 a
	De rationibus Patrum, quur sint baptizandi paruuli	84 a
	De coena domini methodica explicatio	85 b
	Adhortatio ad communicaturos	86 b
	Propositiones de coena domini, explicantes huius sacra menti uerum usum, unà cum contrarijs	87 a
	De errore negantium, Christi uerum corpus & sangui nem nobis porrigi sub pane & uino	ibid. a
	De subtracta una specie	88 a
	De ceremonijs sacramento altaris additis	ibid. b
	De præparatione, & dignitate, & indignitate	89 a
	De duplici manducatione coenæ dominicæ	ibid. a
	De effectibus coenæ dominicæ	ibid. b
	De uarijs erroribus contra hanc coenam	90 a
		Quid

QV I D S I T C A T E

C H I S M V S.

CAtechismus est institutio, quæ fit ore, nostræ fidei adeoq; totius pietatis elementa continens.

AN CATEchismus aliquid noui sit.

Prædicatio catechismi non est res noua, cuius usus tẽpore apostolorum cœpit, quando pueri, ubi catechismũ retinerent, à suis episcopis confirmabantur, atq; in cœtum Christianorum, factis super eis precibus, suscipiebantur. Et adulti interrogabantur ante baptismũ de articulis fidei. *Distin. 4. de conse. 5. 1.* Item catechizabantur per quadraginta dies de trinitate ante baptismum, teste Hieronymo in tertio dialogo contra Pelagianos.

PR O pter quos institutus sit Catechismus.

Catechismus ppter infantes in uerbo institutus est, ut certò sciant, q̄ potissima sint nostræ religionis capita.

QV O M o d o tradendus sit Catechismus.

Catechismus ad infantes in uerbo p̄tinet, igitur simplicissimè est tradendus. Quam simplicem tradendi rationem Apostolus 1. ad Corin. 3. uocat lactis potu alere.

D E P A R T I B V S Catechismi.

Doctrina catechismi in quinque articulis consistit,

In decem præceptis.

In articulis fidei.

In oratione dominica.

In 140

In sacramento baptismi, Et
In sacramento altaris.

Decē præcepta, quid deo et proximo debemus, docent.
Articuli fidei, summam quandam nostræ religionis con-
tinent. Nimirum, quomodo, & à quo creati sumus, per
quem redempti, tandem & à quo sanctificati. Hinc offi-
cia sanctæ trinitatis profluunt.

Deus pater creauit nos, & disposuit, ut
salui fieremus.

Deus filius saluos nos fecit.

Deus spiritus sanctus sanctificat nos & con-
seruat in salute per Christum accepta.

Oratio dominica est, qua omnia tam animæ quàm
corpori necessaria à deo petimus.

Sacramenta sunt signa gratiæ & liberationis nobis
per Christum collatæ. Nam humanus captus cum per se
imbecillior esset, quàm ut posset simplici in Christo pro-
missioni credere. Ideo Christus humana imbecillitate
motus, sacramenta dedit uisibilia signa, per quæ tanquàm
per certa aliqua media alliceremur ad credendum sim-
plici uerbo.

DE UTILITATE Catechismi & contemptu.

Doctrina catechismi in speciem contempta est, cū
tamen omnia ea in se continet, quæ necesse habet homo
Christianus scire ad ueram pietatem. Multi quoq; hodie
magnis & difficilibus scripturæ libris delectantur, quos
pro

CATECHISMVS

pro concione explicant, atque in aures indoctæ plebæ cula, tanquam frigidam aquam effundunt. Interim sinũ miserum uulgus, sine certa aliqua ueræ pietatis cognitione, in abstrusis scripturæ locis uagari, non aliter, atque ignotos in peregrina & incognita regione. Ratio aut est tam præposteræ institutionis, quia prædicatio catechismi plus laboris, quàm ostentationis habet.

DE DECEM PRÆCEPTIS, ET primum de eorum occasione.

Cum primus homo Adã ad imaginẽ dei esset creatus, hoc est, in eo perfectiõis statu, in quo adhuc hodie sunt sancti angeli, uidelicet naturæ dei, sapientiæ, bonitatis, ueritatis iustitiæ, atq; adeò omnium in deo bonorum particeps. Quæ bona, David Psal. 48. honorem uocat, cum inquit. Homo cum esset in honore cõstitutus, & cæt. Postea ex lapsu & transgressione primi præcepti Adam omnia ista bona amisit, sicut idem testatur in eodem psalmo, nõ intellexit homo suum honorẽ, factus est iumentum, hoc est, qui amplius per se nihil intelligit in rebus, quæ sunt dei. Iuxta illud, Animalis homo non percipit ea, quæ spiritus sunt. Quare Adam peccator factus, pro diuina natura, naturæ diabolicæ particeps factus est, pro sapiente, insipiens, pro iusto, iniustus, pro bono, malus, pro ueraci, mendax. Ita quòd primus homo, ipsissimum satanæ mancipium sit effectus, filius iræ, & æternæ damnationis

Propter

Propter huius peccatum nos omnes, atque sic totum humanum genus, satanae, peccato, morti & maledictioni subiectum fuit, non secus ac propria macipia, quae satan pro arbitrio & libidine, ad omnis generis flagitia rapit, cuius homo ex se non potest resistere.

Et quemadmodum Adam prouolutus in peccato, nullo humano consilio aut opere, id quod amissum erat, reparare potuit, ita nec nos e peccatis, nostris conatibus, egredi possumus. Ceterum ex misericordia accessit deus, cum Adam esset inimicus dei, & mortuus in peccatis, atque Adae opem porrexit, addita promissione de semine mulieris, quo contereretur caput serpentis, & daretur subsidium contra satanam, peccatum, mortem & maledictionem. Haec promissio Euangelium erat, in quo sperant habebat Adam, postea subinde renouatum, & sensim ac sensim clarius traditum sanctis patribus, donec ueniret tandem promissum semen.

Interim autem dum ueniret semen promissum Adae, & sanctis patribus, emisit deus e caelo leges quasdam, quibus uoluit suam uoluntatem declarare & ostendere, quibus uellet suum, quem tum selectum habebat populum, in hac uita, operari. Siquidem extra uerbum Dei, non est certa diuinae uoluntatis cognitio. Et quinquam gentibus nullum studium defuit, quo cognoscerent deum, parum tamen aut nihil effecerunt, uerbo destituti.

Datæ autem sunt illæ leges caelitus, non propter aliam
finem.

CATECHISMVS

finem, nisi quia deus promiserat Christū, in quo rediret
 amissa per Adam bona. Igitur necessario esset certus qui
 dam populus, in quo promissiones de Christo reuelaren
 tur et retinarentur, donec promissus ueniret. Et quia hic
 populus ad tantas res erat electus à deo, triplicibus legi
 bus illum adornauit, nimirum, moralibus, iudicialibus
 & ceremonialibus, non quibus iustificarentur coram
 deo. Nam in hunc usum Christus promissus erat, sed ut
 ea exactione duceret deus ad cognitionem innatæ malitiæ,
 & cogeret aspirare ad Christū seruatorē. Est enim
 lex, cognitio peccati, ad Rom. 3. Et pædagogus ad Chri
 stum, ad Gala. 3. Porro quia Christus uenit, populus ille
 legis, unà cum sua poluita cessauit. Nam sicut Christus
 erat rex liber, ita decuit eum tale etiam regnum, quod
 esset ab omni obseruatione alienum. Quemadmodum et
 ipse testatur. Regnum meū nō uenit cum obseruatione.
 Nihil itaq; nos, qui gentes sumus, ab hoc populo accipi
 mus, sed satis est, manere nos apud uerbū à Christo pro
 positum, & apud legem naturæ. Verum, quia uetus Te
 stamentum, insignia diuinæ misericordiæ & iræ exem
 pla proponit. Et quia catalogus insignem methodum le
 gum naturalium continet, explicantem leges naturæ,
 ideo Mosen cum suis scriptis reuinemus, non quia ipse
 talium scriptorum autor est, sed quia seruit nobis ad cō
 firmandum animos nostros Christi nomine, & quia no
 ster cataphrastes est, paucis cōplectens in suo decalogo
 quod

quod alio qui cum difficultate ex lege naturæ eruendum
esset. propter hunc finem & iudicialia imitamur. Videli-
cet quatenus consentiunt cum natura & explicant eam.
Ceremonialia imitari licet, ad ea ligare non licet.

DE TABVLIS X. PRÆCEPTORVM.

Legem filijs Isracl proponendam, duabus tabulis lapi-
deis, quas suo opere fecerat Deus, suo digito inscripsit.
Exodi 31. & 32. Hæ grauitatem legis & onerositatem.
Item lapideos filiorum Isracl animos in seruanda lege, si-
gnabant, quas Moses portans de cælo fregit, hoc signū
fuit, legem scissa ac fracta pectora facturam. Prioris ta-
bulæ præcepta, quid Deo debemus, docent. Et hæc fidei
præcepta sunt, quæ non nisi fide capiuntur & perficiun-
tur. Reliqua in charitatis operibus uersantur, quæ debe-
mus proximo. Priora probè cognita atq; intellecta, se-
cundæ tabulæ præcepta faciliora faciunt, quæ sine prio-
ribus nunquam uerè fieri possunt. Sunt enim charitatis
opera tanquam testimonia quædam et effectus ex fide er-
ga prioris tabulæ præcepta, collecti. Itaq; pro uero isto-
rum intellectu orandus est Deus sedulo, ut inde maiori
cum fructu in seruiamus charitati.

DE I. PRÆCEPTO.

NON HABEBIS DEOS ALIENOS coram me.

Cū lex prohibet non esse habendos Deos alienos, cer-
tò indicat plures esse Deos, qui uel in hōore habeantur,
uel loco Dei colantur. Hæc ideo dicimus, quia non igno-

B

ramus,

CATECHISMVS

namus, passim multos hodie reperiri, qui cauillantur seā-
rium illud studium nostrorum prædicatorum exostu-
lantium cum pluribus dijs. Inquiunt enim, Quis nescit
unum tantū Deum esse? Interim nō perpendūt illi cauil-
latores, quòd plerūq; ex toto corde amplectuntur et co-
lunt, nunc sanctulos nescio quos, nunc pecuniam, nūc po-
tentiam, tandem & reliqua humana præsidia, ad quæ in
necessitate confugiunt.

DII ALIENI.

Sunt autem dij alieni propriè, ea omnia, quæ nō sunt
ueros Deos. Porro uerus Deus est unus Deus, solus om-
nipotēs, æternus, immutabilis &c. Hinc facilè patet, qui
sint dij alieni. Nimirum quicquid est creaturarum, ad
quas accedit uerus Dei cultus, qualis est, fidere creatu-
ris, timere et diligere eas ut Deum &c. Sic sanctos inuo-
care, est habere Deos alienos. Nā inuocatio soli Deo cō-
uenit. Psal. 49. Inuoca me & glorificabis me. Sic in pe-
cuniam confidere, est habere Deos alienos. Nam cōfide-
re soli Deo debetur, teste uel exēplo de Asa rege Iudæ,
de quo ait scriptura. 2. Para. 16. Aegrotauit etiam Asa,
anno tricesimo nono regni sui, dolore pedum uehemen-
tissimo, & in infirmitate non quæsuit dominum, sed ma-
gis in medicorum arte confisus est &c.

OBIECTIO, Ergo pecunia, potentia, præsta-
dia humana &c. abijcienda sunt?

RESPONDEO, Nō, Sed uidendum est, ne fidei-
tiana

tiam & cor apponamus. Psalmo 61. Si adfluant diuitiæ,
nolite cor apponere.

OBIECTIO, Deus non est tentandus, sed uten-
dum est medijs, ut infirmo licet uti medico et fidere illi
de restitutione. Diuiti integrum est etiam sine peccato
non odisse pecuniam?

RESPONSIO, Hic distinguendum est inter ad-
fectus, quorum quidam simpliciter sunt peccata, ut non
fidere Deo corde, eum non timere, diligere, inuocare &c.
Quidam non sunt peccata, ut fidere in medicum tanquam
medium, per quod uult iuuare deus. Timere magistratum
propter Deum, diligere uxorem et liberos, inuocare in lu-
tum proiectus, eum qui extrahat. Sic Asa reprehenditur,
non quia medicum accerserat tanquam medium, sed quia
in arte medicorum magis confisus erat, et quia non quæ-
sierat dominum.

CORAM ME.

Circa me et sub nomine meo. Et sunt hæc uerba qua-
si per occupationem adiecta, ne quis dicat, Scio quidem
unum esse tantum Deum, scio quod unus Deus sit mihi an-
te omnia colendus. Verum quid obest hoc uel illud co-
ram Deo sub nomine Dei colere, maxime cum nulla sit
creatura, nullum presidium, quod non à Deo tan-
quam autore proficiatur. Sic Israel aureum illum uis-
lum sciuerunt creaturam esse sine dubio, neque iudicauerunt
hunc Deum esse, qui aliter erant edocti per uarios atque

CATECHISMVS

inuitos à Mose sermones. Sed in hac creatura uoluerūt colere uerum Deum, qui eduxerat eos ex Aegypto. Sic Papistæ inquit. Nos sanctos non colimus pro Deo, aut loco Dei, at in illis uerum Deum colimus, ut creatorem in creatura. Subijcit igitur Moses, Coram me, quasi diceret Deus. Tua hæc opinio, sit quantumuis in speciem honesta, tamen honorem meum nolo cum creaturis commixtum. Vidit & Moses hunc prætextum, ubi signatè prohibet idola, sculptilia, titulos insignes, Leuiti. 26. Deu. 4. ait. Non uidistis aliquam similitudinem in die, qua locutus est uobis dominus in Oreb de medio ignis, ne fortè faciatis uobis sculptam similitudinem aut imaginem masculi aut foemine &c.

OBIECTIO, At scriptura permittit Deū laudare in creaturis?

RESPONSIO, Aliud est laudare deum in creaturis, aliud est Deum adorare in creaturis, hoc prohibitum est, illud concessum. Laudatur uero Deus in creaturis, quando Deo gratias agimus, quando glorificamus Deum, qui creaturas in nostrum usum creauit, qui largitur nobis eas, qui seruat. Laudatur Deus in sanctis, quando à nobis glorificatur propter magnifica illa beneficia, quæ Deus contulit in sanctos.

OBIECTIO, Licet ne imagines aut picturas habere.

RESPONSIO, De imagine Dei nõ audeo quicquam adfirmare, idq; propter multiplices prohibitiones, quæ extant

quæ extat Exo. 34. Leui. 19. 26. Deut. 4. 7. 11. 12. 13. 16. 27. Quanquam Leuitici 26. reperio conditionem, quæ tantum excludit adorationem, Cum inquit Moses, Non facietis idolum uobis & sculptile etc. ut adoretis eos. Et uidetur Moses istis prohibitionibus tantum uoluisse occasionem idololatriæ tollere. De creaturarum picturis nullam prohibitionem habemus. Quare sine peccato haberi possunt, modo absit ab illis cultus Dei.

EPILOGVS.

Hæc uidentur sufficere ad explicationem uerborum primi præcepti. Est autem potissima ratio, quur nõ sint habendi dij alieni præter prædictas, quia Deus zelotes est. Exo. 34. Noli adorare deos alienos. Dominus enim zelotes nomen eius, Deus est æmulator.

DE VERO VSU I. PRAECEPTI,
& quid requirat à nobis.

Primum hoc præceptum cor solum requirit, nulla externa opera, nec cultus externos. Hinc etiã Moses inter nos cordis affectus ad hoc præceptum flagitat, cum inquit Deutero. 6. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde &c. Item ix. Ponite hæc uerba mea in cordibus & animis uestris. Et Christus in Euangelio hoc præceptum maximũ uocat, quia requirit adfectus cordis. Vetus usus huius præcepti consistit in hoc, ut sciamus hic cadere omnem sapientiam nostram, omnem iustitiam, omnem sanctimoniam, tandẽ omnia nostra præsidia, quæ

CATECHISMVS

in res creatas ponimus. Et docet hoc præceptum uni et soli tantum deo fidendum esse, unum timendum ac diligendum, unum cognoscendum & pro defensore suscipiendum, in quem solum conijciamus omnem nostram fiduciam tanquam in fortissimum aliquod propugnaculum, quod contra omnes ictus satanæ, peccati, mundi et mortis seruare pōt. Et hæc uel sola est gloria, in qua pios gloriari oportet. Hier. 9. scire & noscere deum, quod ille dominus sit, qui faciat misericordiam. Confirmat etiam hūc usum articulus symboli apostolici primus. Credo in Deum patrem omnipotentem etc. quia enim Deus omnipotens est, ideo tueri ac defendere nos pōt cōtra omnia mala. Confirmant et quotidiana exempla, in quibus uidemus deum seruare confidentes in eum. Inuitant ad fiduciam primi præcepti beneficia Dei. Hic quia saepe eripuit multos ex magnis periculis, igitur & nunc liberabit. Siquidem domini manus non est abbreviata &c.

DE VOCABVLIS PERTINENTIBVS ad uerum usum seu cultum primi præcepti.

Cognoscere		Toto corde.
Inuocare		Formæ seu
Implorare	Deum	modi horū ex Tota anima
Adorare		uocabulo
Diligere		rum sunt.
Timere		Totis uirib.
Fidere	Deo	

DE

DE ABVS V I. PRAECEPTI.

Abusus primi praeccepti consistit in rebus, quae contrariantur uero usui, ut confidere in sapientiam suam propriam iustitiam, sanctimoniã, in humana praesidia, in creaturas omnes. Haec dicta pluris facere quam Deum, aut cum deo conferre, ea diligere et timere supra Deum, non agnoscere Deum auxiliatorem, non implorare Deum in necessitate &c. Sic Asa rex Iudae abusus est hoc praeccepto, quia magis confisus est in medicis quam deo. Sic Israel peccauit bono fortassis zelo erigens uitulum. Exo. 32. Sic filij Aaron Nadab et Abiu egerunt contra hoc praecceptum Leui. 10. falsum dei cultum instituentes. Sic Israel abusu debonestauit primum praecceptum, sacrificans Beelphegor, Num. 25. Sic Asa abusus est hoc praeccepto, qui in rege Syriae fidutiam habuit, non in domino. 2. Para. 16.

EXEMPLA PUNITI ABVS VS SEV
idololatriae contra primum praecceptum.

Asa rex Iudae bellis punitus est, iuxta uaticinium Hanaï prophetae dicentis. Stulte egisti, et propter hoc etiam praesenti tempore aduersum te bella consurgunt. Israel horribiliter punitus est propter erectum uitulum, Exod. 32. Filij Aarõ igni sunt deuorati à domino, Leuitici 10. Israëlitarum quatuor et uiginti millia perierunt propter sacrificia Beelphegor, Num. 25. Ita reges Iudae et Israel subinde puniti sunt, quod foedera inierunt cum gentibus et quod in eis sunt confisi.

B

4

DE

CATECHISMVS

DE ERRORE HVMANAE RA tionis circa primum præceptum.

Humana ratio, ut in alijs omnibus rebus spiritualibus est cæca, ita & in hoc præcepto. Hæc cum uidet sibi à Deo proponi huiusmodi præceptum de cognoscendo Deo, de confidendo in Deum &c. statim ambitiose occurrit, et credit se cuncta probè intelligere. Quare studet talibus præceptis satisfacere, magnifica templa extruit, instituit ceremonias, noua quædã opera excogitat quibus uult placare deum et uere colere. Sed obsecro, quæ est causa tantæ præsumptionis? Respondeo, quia impossibile est rationem humanam posse credere, deum ad hoc præceptum, præter fidem nihil aliud requirere. Et dum in felici statu degit ratio, cõfidit se omnia egregiè expediuisse. At ubi res aduersæ incipiunt accrescere, & mortis pericula esse in foribus, tãdem uidet quàm miserè decepta sit, & quàm procul à uero intellectu et completionè primi præcepti absuerit. Verè dicitur uulgari & recepto prouerbio, rationem & diabolum esse stultos ac ridiculos æmulatores operum Dei.

DE DIFFICVLTA TE I. PRÆCEPTI.

Intellectus & adimpletio primi præcepti longe sunt ultra uires humanas. Et quãto quis maiori cura maceret se in intelligendo & præstando hoc præcepto, tanto minus intelligit atq; præstat. In causa uero ã humane nature corruptio, quæ post Adæ lapsum ita est debilitata, quæ
neq;

neq; credere, neq; intelligere potest tantam maiestatem, quæ Deus est, uelle se è cœlo demittere, seruare & protegere nos, in omnibus periculis. Hæc autem uera esse, nullibi apertius uidetur, quàm in mortis piculo, in quo primum licet cognoscere, quàm procul absumus à uero huius præcepti intellectu, & adimplerione. Non frustra clamauit Deut. 5. Dominus. Quis det talem eos habere mentem, ut timeant me, & custodiant uniuersa præcepta mea & sit eis bene, & filiis eorum in sempiternum?

DE FACILITATE LABENDI
circa primum præceptum.

Nemo etiam temere aut præsumptuose credat, se ita firmum esse in seruando hoc præcepto, quasi cadere nõ possit. Est enim facillimum, in idololatriam labi, exemplo Aaronis, & filiorum Israël, qui ad morã saltem Moïsis in monte apud Dominum, uitulum erexerunt aureum, tũ etiam, quando in nulla erant constituti in necessitate. Exod. 32. Quoties non diffidit Israël, & in idololatriam incidit, post datas promissiones ipsi Moïsi, de seruãda in omnibus lege, de fidendo, de colendo, & timendo Deo? tamen nihil minus præstiterunt, quàm promissa.

Quoties non dubitauit Israël, post tanta & tam magna beneficia à Deo exhibita, nunc de uictu, nunc de potu, nunc de præsidio contra hostes hæsitans, Exod. 14. diffidens ad spectum Pharaonis, Exod. 15. de aqua, Num. 13 respiciens ad uiros fortes et robustos in terra Canaan, in

CATECHISMVS

cepit diffidere atque cupit redire in Aegyptum.

QVAESTIO. Quur igitur permittat Deus subito de nos incidere in idololatriam, et sinat nos agere cōtra primum praeceptum? Respondet Moses Deute. 13. Deus tentat idololatria & falsis prophetis, ut palā fiat, an diligamus deum ex toto corde et animo etc. Est etiam idololatria poena peccati, qua punit deus non seruantes eius praecepta. Sicut Moses apertè ostendit Deu. 4. ubi promittit legislator Israëli cultum Deorum alienorum ex ligno & lapide fabricatorum, si non seruauerint praecepta dei atq; adeò uerum dei cultum. ~~Neq; alia ratio querenda est apud nos, quur deus permiserit nos tã diu sub impietatis Papisticae regno agere, nisi quia peccata nostrorum parentum et nostra meruerunt.~~

QVORSVM FUGIENDVM sit, ut uerè intelligamus primum praeceptum & compleamus.

Non tamen desperandum est de intellectu et completionem huius praecepti, sed discendus est hic uerus huius praecepti finis, & quur datum sit. Nimirum cum intelligam in meis uiribus non esse, uel capere uel prestare illud, quo adspirem & circumspiciam ad Christum, qui huic mandato solus satisfecit, & propter quem promulgatum erat, ut ei satisfaceret. Sic enim ait Matthæi capite quinto. Non ueni soluere legem sed adimplere. Vbi palam testatur Christus suum esse officium legisatisfacere ad perfectam iusticiam ualentem in conspectu dei.

Hic

Hic itaque Christus fide apprehensus, largitur nobis spiritum sanctum, qui creat in nobis novos motus, ut uerè intelligamus & compleamus hoc primum præceptum, sicut & cæte. Quanquam sub maxima infirmitate, quam tamen Deus boni consulit propter suum Christum fide tua apprehensum.

QVAESTIO. An completio nostra post acceptum spiritum sanctum sufficiat ad perfectam iustitiam, quæ possit opponi Deo pro peccatis?

RESPONSIO. Non, Nam post acceptum etiam spiritum sanctum nunquam adeo uerè & perfectè complemus præcepta, ut nostra adimpletio iræ diuinæ opponi possit pro peccatis. Hanc enim perfectam impletionem ad iustitiam soli Christo reseruauit Deus pater, placent tamen Deo nostra opera, & placere incipiunt propter Christum, & si infirma ac impura, non ad iustitiam, quã prius habes propter fidem in Christum, sed ut bonis operibus testèris te uerè credere, neque etiam operibus ab horreas seruire Deo.

QVID IURIS MAGISTRATUS HABEAT IN HOC PRIMUM PRÆCEPTUM.

Magistratus fidem dare non potest, nec in eius est manu prohibere fidem, nec præscribere credendi formam. Externa tamen impedimenta auferre potest, quibus fides atq; adeo uerus Dei erga primum præceptum cultus impeditur, ut sunt publicæ hominum impia doctrinæ

CATECHISMVS

centium conciones, effigies ad impietatem prouocantes, quales non sunt numero pauca in Germania, olim in magna superstitione cultæ, & sic reliqua externa obstacula. Prohibere autem fidem, & cogere ad fidem, ut diximus, neq; debet, neq; potest Magistratus. Sic Iosaphat rex 2. para. 19. legitur lucos de terra Iuda abstulisse, atque reuocasse populum ad uerum Dei cultum. Idem Iezechias fecit. 2. Para. 31. & 29. Manasses idola destruit post suum reditum ex captiuitate. Idem Iosias fecit &c. Et quia magistratus præceptum habet, Psal. 2. de suscipiendo Christo, hoc est, uero uerbo & pietate. Ergo et mandatū habet tollendi ea, quæ ueram pietatē impediūt.

DE Virtute naturæ in I. præcepto.

Natura in primo hoc præcepto ducere potest ad cognitionem dei, uidelicet, quòd sit Deus, qui creet, gubernet, et cōseruet omnia, ad Ro. 1. Ex creatiōe mundi etc. dū pudentur ipsa æterna eius potentia ac diuinitas etc. Verum ad uerum Dei cultum ducere non potest, idque propter corruptiōem, scilicet, ut ex animo fidas deo, diligas illum & timeas. Id quod solius Spiritus sancti officium est donati à Christo, dum creat in nobis nouos motus & cæt.

DE II. PRAECEPTO.

NON ASSVMES NOMEN DOMINI
ni Dei tui in uanum.

Secundum præceptum nunc docet, quid illi Deo debemus

mus

mus, qui in primo præcepto promisit se fore nostrum Deum, quiq; cum omnibus bonis se obtulit nobis. Quid igitur illi debemus? Honorem scilicet, gloriam, & gratiarum actiones, quas tum persoluimus Deo, quando nomen Dei magnificimus, & in magno habemus precio.

QVID DISCRIMINIS SIT INTER primum & secundum præceptum.

Primum præceptum cor, adeoq; internum animus requirit, externi planè nihil habet. Secundum tam internum animum, quàm linguæ puritatem flagitat. Alterum tamen ex altero oritur. Qui enim uerè intelligit, ac cognoscit Deum ex primo præcepto, ille postea etiam curabit, idq; propter magnum illum amorem, quæ gignit dei cognitio, ne nomen Dei in uanum accipiat.

NON ASSUMES.

Assumere, hoc in loco est summa reuerentia, omne id quod de deo dici, aut prædicari potest, purè amplecti, commendare & magnificare.

NOMEN DEI.

Nomen Dei hic significat famam Dei, uerbum dei, et omne quod de Deo prædicatur.

IN VANVM.

In uanum accipitur nomen Dei, quando a lid pertrahitur, ubi dedecori est, et damno alijs, aut ubi nomē dei cogitur propter nostros abusus suam naturam exuere, quæ est, iuuare, protegere, & saluti esse omnibus.

EX

CATECHISMVS

EXPOSITIO II. PRAECEPTI:

Est itaq; non assumere nomen Dei in uanum, nomē dei in summo honore habere, & est credere illud in salutē, & praesidium nobis esse contra omnia pericula et aduersitates, quae nobis accidere possunt. Sicut Salomon de nomine dei testatur, Prouer. 18. Arx munita nomen domini, ad eam curret iustus, & defendetur.

DE VERO VSU II. PRAECEPTI.

Vsus secundi praeccepti uerus consistit potissimū in honore nominis dei, hoc est, ut ea omnia, quae de deo dici possunt, magnificiamus atq; summo prosequamur honore. Verē itaq; utimur hoc praeccepto, quando in omnibus necessitatibus ad hoc nomen confugiamus, illi confidamus, etiam proiecti in pericula nō blasphememus illud. Quē admodum & Apostolus monet ad Colo. 1. Omni robore corroborati etc. ad omnem tolerantiam ac patientiā cū gaudio etc. Est etiam constantis & uerē fortis animi in periculo seu cruce, aut nō diffidere de deo, aut prorsus nō blasphemare deū. Præterea ne in necessitate confidamus nos aliō, quā ad nomen dei, auxiliij quærendi gratia. Verū ut nomen Dei semper & ubiq; laudemus, patienti animo praesidium eius expectemus, & sedulis precibus cupiamus. Porro quia ita utitur nomine dei, illius deus uult esse protector atq; defensor, et hoc propter promissiones in primo praeccepto factas, quibus promisit deus sua auxilia omnibus ex fide nomen eius inuocantibus.

DE

DE Abusu secundi præcepti.

Abutuntur hoc præcepto, qui nomen dei non glorifi-
cant, qui famam dei non prædicant, qui uerbum dei non
magnificiunt, qui nomen dei non inuocant. In summa,
qui negligunt hoc nomen, & aliò, quàm ad nostram salu-
tem protrahunt, quiq; & aliud quærunt sub nomine dei
quàm adfirmant. Item qui hoc nomine maledicunt, alijs
malum imprecantur, iurant falso, qui dei nomen in testi-
monium uocant ad confirmanda mendacia, quò eo con-
modius aut sua bona distrahant, aut facilius alijs impo-
nāt, q hoc nomine utuntur ad incantationes, ad exercen-
da maleficia &c. Hodie laudi datur, quam maximè abu-
ti hoc nomine, et passim laudantur, qui ex nomine Dei
quamplurima possunt congerere conuicia. Sic quis ho-
die non egregiè commendat Satrapas illos in aulis Prin-
cipium uersantes, dum ad extremum conuiciantur, &
blasphemant nomē dei? Quanta spes fortium animorū
concipitur de illis pueris, qui omnis generis cōuicia ex-
puere possunt in hoc dei nomen? Stipendiarij milites cō-
uicia & blasphemias nominis dei pro certis signis ge-
runt, è quibus eorum fortitudo colligatur.

Nostri olim parentes reliquerunt nobis insignes alia
quot benedictionis sententias, quib. alter alteri sub nomi-
ne Dei felicitatē precabatur, quales sunt, seruet te deus,
soletur te Deus, fortunet deus res tuas, custodiat deus in-
gressum et egressum tuū etc. Hodie liberis nostris horrē-
das

CATECHISMVS

das nominis Dei blasphemias relinquimus, abominandā passionis Domini nostri Iesu Christi conuitia. Nec mirū est balbutiētes ferè pueros ita cōuitijs ludere, hoc enim uirij à parentibus contrahunt, & quod parentibus concessum est, hoc & liberi sibi licere putant. Huc spectant & aliæ blasphemie contra uerbum Dei, quales sunt, falso interpretari scripturam, inuocare hoc nomen sine necessitate, orare ex consuetudine tantū, multiplicare uerba inter orandum, sine cordis affectu, boare in templis, sine cordis motu psalmos, & alios è scriptura cātus, psallere in ebrietate & temulentia pias cantilenas in publicis diuersorijs, quo peccato hodie grauitè peccāt etiā nostri, boando fortiter inter bibendum, ostentantes se Euangelicos.

Nec satis est, si ipse non abutaris nomine Dei, aut ipse non conuicieris sub hoc nomine, nisi & alios reprehenderis, qui hoc faciunt. Imò multos hodie reperire licet, qui cum ipsi non blasphemant nomē Dei, tamen intus in animo aliorum blasphemijs delectantur.

DE GRAVITATE TRANSGRESSIONIS huius præcepti.

Grauißimè peccant, qui contra hoc præceptum delinqunt. Quidam ualde peccatum esse uociferantur, nec tamen temere, cū adulterium commissum est. At lōgè grauius peccat, qui nomen Dei blasphemat. Qui enim adulterium cōmittit, in secundam tabulam peccat. Verū qui
nomen

nomen dei exponit cōuicijs, is peccat in primā tabulam.

EXEMPLA huius abusus contra
secundum præceptum.

Iob acerrimè peccauit contra hoc præceptum, capi-
te 3. Item filius Solomith mulieris, Leuit. 24. Qui iur-
gans cum uiro Israëlita, blasphemauit nomini dei, et ma-
ledixit illi. Item Saul, qui contra præceptum dei consu-
luit phyronissam, i. Reg. 28.

DE difficultate secundi præcepti.

Vt in nostris uiribus non est, primum præceptum,
aut intelligere, aut seruare, nisi per spiritum Christi, ita
quoq; impossibile est secundum hoc præceptum à nobis
aut capi, aut compleri posse, nisi adiuti diuinitus. Ratio
credit se intelligere, aut seruare hoc præceptum, quādo
non maledicit contra, interim non intelligit, bona in spe-
ciem opera peccata esse contra hoc præceptum. Sic non
iudicat peccata esse, orare sine affectu, boare in templis
psalmos sine omni motu cordis, quoquo modo trahere
nomē dei ad quæuis, modo utilitatis gratia. Naturæ ius
in hoc præcepto uidet tantū nō esse maledicendum deo.
At uires adeò non potest suppeditare, ut illi maximè ma-
ledicant plerunq; qui maximam naturæ lucem habēt. Et
hoc uidetur Paulus insinuare ad Ro. i. cū ait, gentes quæ-
dam cognouisse deū, uerū nō glorificasse, neq; gratos fia-
isse. Quare necesse est, multos quidem posse existere, quē
deū norūt, et tamē peccāt, cōtra secundū præceptū, dum

CATECHISMVS

non glorificant deum, neq; erga deum grati sunt. Requiritur itaq; Spiritus sanctus ad completionem, & intellectum huius præcepti, qui regenerando nos, gignit in nobis novos motus, aptos ad glorificandum nomen dei, & ad intelligendum uerum secundi præcepti usum.

DE MEDIO proximè cognoscendi
secundum præceptum.

Si placet proximè hoc præceptum intelligere, & quid potissimum requirat Deus hoc præcepto, desige oculos ad sponsi & sponse collationem. Deus in primo præcepto recepit sponsam suam, quæ Ecclesia est, illi se cum omnibus bonis addixit. Porro sicut nunc sponsus ferre non potest suæ sponse dehonestationem, ita nec sponsa, ut dehonestetur sponsus, aut contumelijs, uel blasphemijs adficiatur, ferre non potest. Et ubi non datur sponsi defensio, nunquam tamè nõ adest animus ad defendendum promptus. Quæ uero sponsa contrarium facit, ea palam testatur se à sponsalibus adfectibus alienam esse, simulq; dat certissimum suæ scurrilitatis signum.

DE VOCABVLIS, quibus circumloquimur uerum huius præcepti cultum.

Confiteri			Nomen.
Laudare		Animo	
Glorificare	Formæ seu		
Honestare	modi	Ore	Famam dei.
Magnificere			

Coms

Commendare

Lingua

Gloriam.

Dispergere

Verbum.

DE IVRE Magistratus in secundum præceptum.

In secundo præcepto hoc iuris habet Magistratus, in puritatem lingue seu oris, blasphemias, conuitia, & omnem externum nominis dei abusum cohibere potest. Sic Israël lapidibus obruebat eum, qui blasphemauerat nomen dei, illiq; maledixerat, Leuit. 24.

DE III. PRAECEPTO.

MEMENTO, ut diem sabbati sanctifices.

Primum præceptum cor et fiduciam sine ullo externo opere requirit. Secundum, os seu linguam unâ cum corde. Tertium, opus. Cupimus enim à natura semper aliquid operari, et facere, quod placeat deo. Si igitur nunc aliquid operari uis, quod singulariter deo placeat, non opus est, ut in coelû ascendas, aut mare traicias, sed audt uerbû ex ore fratris, quod sabbato die prædicatur. Cõmendat itaq; hoc præceptum nobis ministerium uerbi, quod magnificandum est, & in sedulo honore habendum. Anabaptistæ nostro hoc seculo prorsus tollüt hoc præceptum, quia negant externam uerbi prædicatiõem. qua sublata nullus amplius prestat huius præcepti usus. Contra insanos illos ac furiosos homines, satis est nobis hoc præceptû, quod negare non possunt. Et Moses Deuter. 32. Item Paulus ad Ro. 10. confirmant hoc præceptum.

CATECHISMVS

ptum, cum docent uerbi externam prædicationem ne-
cessariam esse.

MEMENTO.

Imperandi hoc uerbo excitat Moses segnia & osci-
tantia nostra corda. Nam faciles sumus ad obliuiscendū
uerbi dei, tardi uero et segnes ad illud audiendum. Inter-
cidit quoq; facillimè nobis gustus et delectatio in uerbo
dei, qui cum aliquandiu illud audiuerimus, statim incipi-
mus tædio affici, & nausea, exemplo filiorum Israël ty-
pico, qui nauseare coeperunt super manna leuissimo pa-
ne, Nume. 21.

DIE M SABBATI.

Adijcit diem circumstantiam temporis, ut more le-
gis liget ad certum tempus, aliàs satis fuisset, si tantum
dixisset sabbatum.

SANCTIFICES.

Sanctificandi uoce hic usus est Moses, non feriandi.
Nam feriari simpliciter dicitur, ab externis operibus
cessare, & ociosè, ut ita loquar, uiuere. Sanctificare ue-
ro sabbatum, est sabbatū celebre augustūq; reddere, et
præter cessationem ab externis operibus, spiritu colere
dominum, uocem Dei audire, & meditari in lege eius.
Hinc Deuteron. 5. Moses sabbatum requiem domini uo-
cat, hoc est, in qua dominus requiescit in nobis. Et spe-
stant huc petitiones in Oratiōe dominica, Sanctificetur
nomen tuum. Adueniat regnum tuum. Sanctificatur
igitur

igitur sabbatum hoc modo à nobis, non ut deus sanctificetur, qui alioqui sanctus est, sed ut nos audiendo et meditando Verbum, sanctificemur. Sic enim inquit dominus. Videte ut sabbatum meum custodiatis, quia signum est inter me & uos in generationibus uestris, ut sciatis, quia ego dominus, qui sanctifico uos.

DE VERO VSU HVIVS PRÆCEPTI,

Verè sanctificant sabbatū, qui præ studio audiendi et discendi uerbum dei, omnia negligunt, qui diem sabbati totum diuinis rebus destinant, qui in sabbato nihil aliud curant, q̄ ut audiāt et discant uerbum dei. Postremo q̄ delectātur perpetuo exercitio et pia meditatiōe in uerbo.

DE ABVSU huius præcepti.

Abutuntur sabbato, qui supradicto usui contraria faciunt, uidelicet, qui negligunt uerbum, qui segniter et oscitanter curant &c. Item qui obambulando, potando, sericas uestes induendo, uel simile aliquid faciendo, credunt se sabbatum sanctificare.

EXEMPLA huius abusus.

Abusus est tertio præcepto ille, qui Nume. 15. In die sabbati colligēs ligna, lapidibus, iussu dei perijt. Peccauit et Israel contra hoc præceptum. Exo. 16. Qui uerbū domini ex ore Mosis neglexit, et abiit contra mandatū Mosis collecturus Māna. Abusi sunt hoc præcepto, qui Matthæi 22. Neglexerunt paratum prandium & abierunt, alius in uillam suam, alius ad negotiationem suam,

CATECHISMVS

DE SABBATO Iudaico.

Sabbatū Iudaicū à deo institutum erat, ut esset certum signū inter deū et Israël. Exo. 31. Videte ut custodiatis sabbatū meum, quia signū est inter me et uos, ut sciatis, quia ego dominus, qui sanctifico uos. Deinde ut haberēt Iudæi certum tempus, in quo exercerent se in ritibus et ceremonijs diuinis, simulq; uacarent in totum pietati, posthabitis omnibus externis operibus. Verum hoc sabbatum cum reliquis ceremonialibus, quæ fieri solebant illo die, ad nos, qui ex gentibus ad Euangelium cōuersi sumus, propriè non pertinet, quod aliquando etiam cessaturum ubique testabantur prophete. Ne tamen omnino nobis pereat illud sabbatum et à nobis reijciatur, pau-
eis ostendemus, quomodo nobis prodesse poterit.

DE SABBATO Christianorum.

Christianorum sabbatum, quod iuxta prophetarū oraculū debebat Iudaico succedere, hoc spirituale est, in quo non amplius offerimus oues et boues, sed hostias uiuentes, sanctas, acceptas deo, spirituales &c. ad Romanos 12. Præterea quod sabbatum apud Iudæos certo tempori alligatum erat, hoc iam apud nos perpetuum est, adeo quòd nunc tota uita nostra sit sabbatum, in quo nihil aliud desiderare, magnificare et audire libentius debemus, quàm uerbum.

QVARE NOS seruemus diem dominicam
& reliquas ferias?

Omnes

Omnes feriæ à patribus in hoc institute fuerunt, ut in illis audiremus uerbum dei & disceremus, non propter huius aut alterius sancti honorem, ut quorundam habet opinio. Ea in re sanctos patres libenter imitamur modo condonent nobis hoc, quòd feriæ sint liberæ, quæ seruari & mutari possunt, sine conscientie scrupulo, pro temporis aliarumq; circumstantiarũ ratione. Præterea quia communis plebecula quotidianis laboribus impedita est, quo minus potest quotidie audire Verbum, quod quidem præ omnibus laboribus meritò præcipuus esse deberet, idco institutus est dies, quem uocamus dominicum, non tam propter uerbum audiendum, quæ tamen principalis causa est, quàm propter corporis etiam requiem. Nam quod caret alterna requie, poëta teste, durable non est.

DE ASTVTIA Satanae in euertendo
sabbati uero usu.

Sabbatum, ut diximus, præcipuè propter uerbum institutum est, ut in eo illud audiamus & discamus. Sed audi quid facit Satanae ille dormientibus nobis, inijcit in medium auditorum uulgus, spiritum soporis, quòd ex æquo ferè omnes credimus tempus illud perdi, quod audiendo uerbo teritur. Hinc obambulationes, dum prædicatur uerbũ, perpetuæ, creberrimæ potationes, ineffabile in ornando corpore studium, et nescio quæ alia, quibus damus operam, cum nobis uerbum est audiendum,

CATECHISMVS

ut audeam aperte adfirmare, quòd satius esset prorsus abolere sabbatum aut diem dominicam unà cum reliqs ferijs, quàm ita foede dehonestare. Et nisi etiã breui magistratus de illis dehonestamentis prospexerit, timendum est, ne deus propter tantam ingratitude nobis uerbum suum tandem eripiat. Est enim uerbi prædicatio occasio tantum, quàm qui non apprehendit capillatam, sentiet eam postea caluam.

DE DIFFICULTATE huius præcepti tertij.

Orandus est quoq; deus pro sui Christi spiritu, in huius præcepti adimplentione, quã adeò nemo præstare potest suis uiribus, ut etiam uideamus eos, qui ex se comple re hoc præceptum student, in medio labore corrucere. Ratio credit se satisfacisse huic præcepto, quãdo in sabbato ociatur & uacat laboribus. Item quando audit tantum Verbum, non aliter atque olim audiuius Missas. At nisi à peccatis & prauis adfectibus feriaberis, nisi corde meditaberis uerbum, nisi animi oblectatione audies, procul adhuc abes à uera huius præcepti completionem. Et hæc præstare est sanctificare sabbatum. At hæc ex se quis faciet, nisi à spiritu sancto novos animi motus acceperit? Ius naturæ inuitat te quidẽ, ut audias de deo, qui creauit omnia, uerum ut corde audias & magnificias Verbum, relictis alijs omnibus rebus et personis, hoc dare non potest, neq; docere etiam.

VOCABVLA ueri cultus huius præcepti.

Audire

Audire	Corde seu in-
Discere	ternis operib.
Suscipere	ac meditatio-
Magnifacere	Verbum formæ seu
Admirari	modi
Docere alios	Externis &
Meditari	sensibus &
Requiescere	operibus.

QVAESTIO. An liceat sabbatum frangere?

RESPONSIO. Nullum sabbatum tam sanctum est apud Christianos, in quo nõ licet aliquid facere, necessitate aut proximi commodis coacti. Nam Christus est dominus sabbati, Matth. 12. Et nos qui Christi sumus, superiores sumus omnibus legibus, etiam diuinis.

QV ID iuris magistratus habeat in tertium præceptum.

Tertium præceptum hoc iuris relinquit magistratui, ne in diebus, quibus prædicatur uerbum dei, sit libera negligendi Verbi occasio, ut cessent potationes, tum lusus, obambulationes in coemiterijs, et reliqua impedimēta, quibus abstrahitur uul'gus ab audiēdo et discēdo uerbo.

DE IIII. PRAECEPTO.

HONORA PATREM ET MATREM,
ut sis longæuus super terram.

Exorditur hic Moses secundæ tabulæ præcepta, quæ docēt, quid proximo debemus. Differit autem tota

C S hec

CATECHISMVS

hæc tabula de operibus, quæ Deus uult nos præstare post cultum suum, hoc est, post fidutiam, honorem & opera in suam personam. Verum quia parentes primi sunt, quibus cum nobis uiuendum est in hoc mundo, quæque plus laboris nostra causa faciunt, quàm reliqui homines, ad quos sequentia porrò præcepta pertinent. Igitur hoc præceptum de parentibus reliquis præmisit. Neque uult Deus etiam aliud hominum genus magis coli, quàm parentes, quare dignatus est deus hoc præceptum primum habere locum.

DE MYSTERIO adfirmationis in hoc præcepto.

In præcedentibus tribus præceptis, quæ ad deũ tantum spectant, simpliciter negatione usus est Moses, quæ etiam in reliquis mandatis utitur postea, unum uero hoc quartum adfirmatiuè extulit. Nimirum singulare erga parentes honoris mysterium insinuans.

EXPOSITIO uerborum huius præcepti.

HONORARE.

Honorare hoc loco non significat simpliciter colere, sed ita colere, ut nos quasi præ parètib; subtrahamus, omni erga eos confidentia aut audacia deposita.

PATREM ET MATREM.

Quanquam parentes homines sunt, tamen non dicit Moses, honora par hominum, sed, honora patrem et matrem, q. d. eos honora, quibus deus fauet, quos deus copu-
laue

lauit, & qui in eo uitæ genere uersantur, quod deo placeat & quod probat deus.

PARENTES qui dicantur in hoc præcepto.

Nomine parentum ueniunt intelligendi omnes, sub quorū tutela agimus, ut sunt parentes nostri naturales, magistratus, præceptores, tutores, heri & heræ.

LONGÆVVS.

Præceptum de parentibus ut est externum, ita quorūque proximo, quæ ideo est adiecta huic præcepto, ut prouocet nos, etiam aliàs nolentes ad obseruationem parentum, q. d. deus, si non uolueris uinci copia laborū & curarum, quas tuo nomine tulerunt parentes & adhuc ferunt, tamen uincaris mea promissione, qua promitto tibi omnium tuarum rerum in hac uita felicem progressum. Hoc enim significatur illis uocibus, ut sis longeuus super hanc terram, ut tibi bene sit, ut uiuas feliciter, ut sentias prosperum successum in omnibus rebus tuis.

EXEMPLA præstitæ à deo huius promissionis.

Israël in summa benedictione stetit semper, dū præstaret suis magistratibus obediētiam. Dauid in regem super Israël electus à Samuele Propheta, tamen quia Saul erat magistratus, quanquam abiectus à domino, præstitit illi ad uitæ exitum obediētiam, quare postea magno cum gaudio, in magna benedictione domini, suum imperium

C A T E C H I S M U S

perium administrare coepit. Item Rechabita, teste Hieremia ca. 35. Quia patri suo obedierant in eo, quod praeceperat eis, ne in perpetuum uinum biberent, dulcissimam hanc à domino benedictionis uocem audierunt. Pro eo, quòd obedistis patri uestro et custodistis omnia madata eius, propterea haec dicit dominus exercituum. Non deficiet uir de stirpe Ionadab filij Rechab, stans in conspectu meo cunctis diebus. Ioseph diligens patris sui obseruator, diuenditus à fratribus, felicissimè egit in Aegypto. Et Christus Iesus seruator noster obediendo illud nomen est adeptus, quod est super omne nomen. At quid iam est Christum obedientiam praestitisse, primum deo patri, postea magistratibus, tandem & parentibus, nisi ut suo exemplo ad obedientiam nos prouocaret, ut sic, quemadmodum ipse obediendo constitutus est dominus super oues & boues, sicut canit David, ita & nos domini constitueremur?

Q V V R H O N Oremus personas in hoc
praecepto?

Parentes & magistratus unà cum reliquis personis ad hoc praeceptum pertinentibus, non ideo honoramus, quia magnis à personis sunt orti, aut quia diuites sunt, aut propter alias causas, sed quia in officio diuinitus sunt constituti. Itaque officij nomine, quod à deo est, ueremur et colimus cum omni reuerentia praedictas personas, scientes eas opus Dei esse & propter Deum honorari

norandas. Iuxta illud Petri. Proinde subditi estote cuius
uis humane creature propter dominum.

NATVRALES cause inuitantes nos ad cultum
parentum, magistratus &c.

Humanus animus nisi planè stupidus sit et à sensu cõ
muni alienus, fieri non potest, quin aliquando apud se
vincatur curarũ et laborũ multitudine, quam parètes li
berorũ nomine subeunt, magistratus subditorum gratia
preceptores discipulorum causa, et reliqui nobis maio
res, suorũ commodo. Et cũ naturaliter studemus illis be
nefacere, qui nobis benefaciunt, quur nõ conferimus il
lud naturale gratitudinis beneficiũ in parentes, magi
stratus, preceptores &c. quorum labores & beneficia
nõ solũ sunt maxima, sed etiã propè diuina. Nec creden
dũ est, prædictas personas, tan a facere posse, nisi deus
peculiarem quendam amorem illis diuinitus instillaret.

DE AFFECTIBVS LIBERORVM

atque adeo omnium subditorum erga pa
rentes, magistratus, &c.

Verissima est uulgaris illa sententia. Parentes minõ
ri cum cura decem liberos fouere posse, quàm decẽ libe
ros unum parentem, quæ sententia non tantum de paren
tibus et liberis intelligi debet, sed de omnibus illis perso
nis, quibus debemus obedientiam. Sic enim una è magi
stratibus persona facilius et libetius centena millia sub
ditorum seruat, quàm tot millia unam de magistratu per
sonam

CATECHISMVS

sonam. Philosophi hos prauos adfectus senserunt etiam horribiliter inesse in animis subditorum erga Magistratum, quare multa scripserunt, ut illos adfectus hominibus eximeret, certo cōcludentes, nihil aequè esse necessarium atq; magistratū, quem naturaliter omnes homines oderunt semper, & odio habebunt, donec mundus steterit. Sed sapientes suis scriptis eò peruenire nō poterunt, ut radicitus euellerent malè sanos uulgi mortalium adfectus erga superiores. Ideo cōsilio & spe perueniendi aliquando ad magistratum, animos hominum à seditiōibus cohibuerūt. Scripserunt itaq; in hunc modum. Neq; solum ijs præscribendus est imperandi, sed etiam ciuibus obtemperandi modus. Nam & qui bene imperat, paruerit aliquando, necesse est. Et qui modestè paret, uidetur qui aliquando imperet, dignus esse. Itaq; oportet eū sperare, qui paret, se aliquo tempore imperaturum, & illū qui imperat, cogitare, breui tēpore sibi esse parendum. Hoc temperamento usi sunt (ut diximus) philosophi, ad refrenandos adfectus uulgi contra magistratū. Addiderunt & comminationes quasdam, quòd dicerent Deum magistratus curam habere, & grauius punire inobedientes, neq; satis esse, obtemperare & obedire magistratibus, nisi & colerent eos, atq; diligerent. Plato è sua re publica statuit pellendos eos, qui aduersarētur magistratibus, & dixit tales è Titanum genere prognatos, qui non dubitauerunt dijs cœlestibus se opponere, quos & similē

simili pœna dignos esse adfirmavit.

DE POENA inobedientie.

Vt deus neglectum & contemptum sui non relinquit impunitum, ita nec contemptum ac neglectum parentum aut magistratus. Duplex pœna manet inobedientes liberos uel subditos. Altera corporalis est, qua in hoc mundo sentient illi infelicem omnium suarum rerũ progressum, & hoc est, quod minatur promissio à contrario, non erunt longæui super terram. Altera æterna est quæ manebit inobedientes in futura uita.

EXEMPLVM punitæ inobedientie.

Cham de honestando patrem suum in maledictionem incidit, et suorum fratrum seruus factus est. Datan, Chore & Abyron propter suam ergo Mosen & Aaronem inobedientiam uiui absorpti sunt. Absalon, quia patrem fugare instituerat, miserrimè obiit. Caij Iulij Cesaris trucidatores ad unum omnes miserè perierunt, quidam damnati in exilium, quidam naufragio occubuerunt, quidam in prelio, nonnulli semet eodem pugione interfecerunt, quo Cæsarem uiolauerant. Magi seditiosi contra Cambysen Persarum regem in Susa. calamitose ceciderunt. Rustici nostro seculo ad centena millia una æstate periere.

QVAESTIO. Qui fiat, quòd hodie maioribus scelerum nullum præstetur obsequium?

RESPONSIO. Causa huius inobedientie non est anxio

CATECHISMVS

est anxie querenda, quia omnibus patet Verbum probe considerantibus. Nam qui ille secundæ tabulæ præcepta seruabit, qui primorum præceptorum cognitionem nõ habet? Ex his enim tanquam ex fonte promanat obseruatio parentum, magistratus &c. atq; adeò alia charitatis opera. Optandum igitur esset, immo prestandum, ut liberi & subditi curiose instituarentur in primis præceptis, quò discerent fidere deo, magnifacere nomen dei, libenter audire & discere uerbum, tunc sine dubio sequerentur optimi obedientiæ fructus. Et quia ad hæc commodius institui liberi & subditi non possunt, quàm in confessione, quare ea retinenda est & collapsa hodie apud multos restituenda, alioqui non uideo, qua ratione occurrendum sit inobedientiæ.

Q V A E S T I O. Qui fiat quòd hodie paucissimi ex relictis hæredibus, item pauci serui & ancillæ feliciter agant in hac uita?

R E S P O N S I O. Quia paucissimi hodie curant hoc quartum præceptum, quod maledictionem habet comitem. Hinc nihil iuuant magni thesauri hæredibus relictis, nihil iuuant seruos & ancillas laborare per totam uitam. Deus enim non benedicit illis, propter cõtemptum et inobedientiam erga parentes, magistratus, dominos, & hæras. Huc refer præsentis seculi exempla haud numeranda, eorum, qui cum maximarum opum hæredes essent facti, tamen nunc quouis iro sunt pauperiores.

Quæ

QVÆSTIO. An impijs parentibus, magistratibus, tutoribus, dominis & hæris obtemperandum sit?

RESPONSIO. Priora præcepta excellunt posteriora. Si igitur parentes & reliqui maiores te à uerbo arcere uolunt, atq; ad eò te ad impietatem cogere, respõ debis cum Petro, Oportet Deo magis obedire quàm hominibus. Deus enim in primo præcepto mandauit. Non habebis deos alienos. Qua de re pulcherrimum exemplum extat in Catechismo Lutheri, de diuo Mauritio, qui accersitus semel à suo rege, ut dux foret cõtra Christianos, breuibus respõdit, O rex, quacunq; in re alia me opus habebis, senties me præsentem atq; paratũ, uerum in hoc negotio plus debeo Deo meo, quàm tibi regi. Sic et obstetrices nõ fecerunt, Exo. i. iuxta mandatũ regis, de occidendis Iudæorum infantibus, impium. Sic nec Balaam audiuit Balaac regem, Num. 22. quanquam multis muneribus prouocatus, ut malediceret Israël. Sic matthias, primo Machab. 2. Noluit audire præceptũ Antiochi, ut relinqueret legem & iustitias dei. Porro præcedens quæstio malè soluta, rusticis ante decennium, rusticam stragem dedit.

QVÆSTIO. An morositas parentum, magistratus, & reliquorum maiorum soluat hoc præceptum?

RESPONSIO. Morositas non soluit hoc præceptum, teste Petro, Nõ solum bonis, sed etiam discolis obedite. Præterea si nulla esset crux, aut difficultas hu-

D

ic præ-

CATECHISMVS

hic præcepto annexa, non fuisset opus tantam promissionem addidisse observationi parentum.

DE VERO usu huius præcepti.

Verus huius præcepti usus est, ut cum reuerentia quadam, parentes, magistratū, præceptores, tutores, heros & heras, honores atq; colas. Primum obsequendo illis, deinde præstando in illos officia. Obsequeris uerò parētibus, quando eis bene monentibus porrigis aures, et illa de quibus monent, æquo animo suscipis. Officia præstabis, quando illis egentibus, aut in necessitate constitutis, quacumq; etiam, tuis facultatibus succurris, quando malè se habentes seruas, & es eis præsidio. In summa, quando tales nos gerimus, ut parētibus simus gaudio et honori, non tristitiæ & dedecori.

VOCABVLA ueri huius honoris.

Honorare		timore, tremore,
Colere	Parentes	simplicitate
Magnificere	Formæ seu	cordis, ueritate,
Iuuare	modi hono-	te, ad Ephe. 6.
	ranti pa-	Animo, beneuo-
Obsequi	rentes.	lencia, ibidem:
Morē gerere parētibus		Propter cōscia-
Seruire		entiā ad Ro. 12.
		de Magistratu.

DE ABVSU huius præcepti.

Abusus si quis esse potest erga parentes in tanto beneficio

ficioꝝ cumulo, facile colligitur ex præcedentibus. Consistit autem abusus in his articulis, ut si qui negant parentibus obsequium, qui eos inopia laborantes non iuant, qui pro bonis parentum admonitionibus, reddunt conuicia, qui extrudunt parentes, qui decipiunt.

DE DIFFICULTATE huius præcepti.

Cognoscitur quoq; humanæ naturæ imbecillitas, in hoc præcepto, in quo cõplendo, idem potest natura humana, quod in cæteris, hoc est, præter externã speciem ueræ obedientiæ aliud nihil potest adferre, quo studet satisfacere huic præcepto. Ideo Apostolus ad Ephese. 6. discernit conatus naturæ, seu rationis circa hoc præceptum, à uera adimplentione, cum monet, non esse seruendum alijs ad oculum, neq; ideo, ut studeamus hominibus placere, sed cum timore, tremore, simplicitate cordis, ueritate, animo, beneuolentia &c. Hæc autem præstare, longè sunt supra uires nostras, neq; eget tantus in nobis defectus probatione, quisq; consulat suum animũ, dum debet alios uel honorare, seruire et obedire alijs, sine dubio reperiet sibi deesse animum per omnia consentientem. Et subditi parent hodie magistratibus, nõ quia considerant hoc pium esse Dei institutũ, aut rem per se bonã. Etsi liceret corda examinare, uideremus illud parere omnino fieri sine animo consentiente, tantum quia coguntur, timore pœnæ percussi. Apostolus conscientiam requirit, ad Ro. 12. Quapropter oportet esse subdi-

CATECHISMVS

tōs, non solum propter iram, uerum etiam propter con-
scientiam, hoc est, ne inter obediendum polluatur con-
scientia, adfectibus à uera obediētia alienis. Possunt hæc
amplificari exemplis omnium subditorum, qui adfecti
sunt similiter erga suos maiores. Quare credendum est
Christo, qui fide susceptus, mittit nobis spiritum sanctū,
hic tandem iuuat naturæ infirmitatē, & facit nos ad ex-
ternam ueræ obediētiæ & honoris speciem simul con-
sentientem animum addere.

DE IVRE MAGISTRATVS IN hoc præcepto.

Causas inobediētiæ internas, quæ in corde sunt, ma-
gistratus tollere non pōt, externos tamen effectus cohi-
bere potest, & sic inobediētiā liberorum erga parē-
tes punire. Et quanto hoc maturius fecerit magistratus,
tāto minus aderit inobediētiæ. Nam uerum est uulgare
illud dictum. Malum, cum primum incipit, tollendum
est, ne ubi postea uelis, non possis. Si statim sub ipsa prin-
cipia esset medicatum rusticæ seditiōni, postea non fuis-
set tanta secuta clades.

DE V. PRAECEPTO, NON OCCIDES.

Hoc præceptum latius patet, quàm præcedens, de ho-
norandis parentibus. Siquidem ad eos omnes pertinet,
cum quibus hic nobis degenda est uita, minoribus tamā
æstimationis est, quòd occidere tantum effectus sit con-
tent-

temptus ipsorum parentum. Et ex inobediētia erga parētes, omnis reliquorum præceptorum oriatur transgressio, & existat tanquam radix omnium malorum in hac uita. Qui enim nō honorat parētes, iuxta comminationem illi præcepto additā, in maledictione domini est, maledictus à domino satanæ est mancipium, quia desertus à deo est. Talis itaq; qui nō irruat in omnia flagitia simul.

OCCIDES.

Occidere hoc in loco generalis uox est, quæ ut exterius effectus comprehendit sub se omnes præcedentes causas. Est enim cædes, postremus effectus multarum causarum præcedentium. Sic occidere hic sonat.

Irasci.

Aemulari.

Inuidere.

Inimicum esse.

Litigiosum esse,

Concertare.

Seditiosum esse.

Instruere sectas.

Vexare cum contemptu.

Indignari.

Corporis gestu animi indignationem exhibere, id quod

Christus Matthæi 5. uoce Racha expressit.

Contemnere alium præ se cum indignatione, quod Chri-

stus uocat fatuum dicere.

D

3

insectari

CATECHISMVS

Insectari.

Arroganter de se sentire.

Vlcisci.

Conuiciari.

Rapere ui.

Et similia.

OBIECTIO. Qui possunt hæc omnia latere sub uoce cædis?

RESPONSIO. Sic exponit Christus hanc legē, Matt. 5. Audistis quod ueteribus dictum est. Non occides. Quisquis autē occiderit, obnoxius erit iudicio. At ego dico uobis, quòd quisquis irascitur fratri suo temere, obnoxius erit iudicio etc. In his & sequentibus etiam apertè uides, Christum in uniuersum damnare unà cum cæde & præcedentes causas. Damnatur igitur hic cor erga fratrem malè adfectum, & externa cædes simul.

OBIECTIO. Si hoc præceptum ita est intelligendum, tunc nemo est alienus à cæde?

RESPONSIO. Sanè nemo est. Nec mirum uideatur te cruciari hoc intellectu quinti præcepti. Et omnes Scholastici dōctores torserunt se hic. Cum uerò non haberent, quo se explicarent, fecerunt ex præceptis Dei consilia, quò sic uindicarēt animos nostros à desperatione. Sed alia res est cum præceptis dei, quæ Deus seruari uult, quæq; Christus nō soluit. Tu itaq; qui seruare non potes, curre ad eū, qui potest, & qui dixit, complere legem

gens

gem, suū esse officium. Matt. 5. Nō ueni soluere legē, sed ut compleam. Hic fide acceptus, præsidio spiritus sancti, dat complendi præcepta, non ad iustitiam, quam credentes in Christum iam habent, sed in testimonium fidei & professionis de nostra acceptatione in gratiam uera.

DE VERO VSU HUIUS PRÆCEPTI,

Verè utitur hoc præcepto, qui primū internos adfectus erga proximū malos deponit. Deinde manū etiam cohibet, ne occidat. Item qui non ita facile iniuria à fratre exhibita, læditur, qui ad illatas iniurias musitat potius, quàm præbet se uindicē, qui omnem iniuriam uindicandam resignat deo, cuius solius est uindicta, iuxta illud Deu. 32. Mea est ultio, ego rependam, qui non reddit malum pro malo, qui orat pro inimicis suis &c.

EXEMPLA huius ueri usus.

Iacob iustus coram Esau, tamen humiliat se coram illo et adorat eum, ne det occasionem iræ aut cædi. Gene. 33. Ioseph fratribus suis hostibus benefecit in Aegypto. Gene. 44. Moses. Num. 12. orat pro Maria sorore inimica. Item Christus orat pro inimicis in cruce.

OBIECTIO. Quòd si orauero pro inimicis, omnes habebunt me derisui, omnes clamabunt me peccare contra communes omnium hominum adfectus?

RESPONSIO. Christus cum docet orandū pro inimicis, non docet uulgus hominum, sed Christianos. Igitur inquit. At ego dico uobis. Diligite inimicos ue-

D A stros

CATECHISMVS

stros &c. Si igitur uolueris Christianus esse, oportet in hac re, te omnibus sapientibus mundi opponere, qui diuersum præcipiunt. Nimirum, ut uim ui, ut laceßitus iniuria, iniuriam pellas, Sic Cicero monet x. Offic. Sic iura etiam docent,

OBIECTIO. Quem igitur sequar? à quo discam? ut diligam inimicos, quum sapientes mundi diuersum doceant?

RESPONSIO. Christus non proponit tibi sapientes mundi, sed reuocat te ad exemplum patris, inquit, ut sitis filij patris uestri, qui in cælis est, qui solem suum exoriri sinit super malos & bonos &c. (iurias?

OBIECTIO. Debemus ergo iustificare aliorum in-

RESPONSIO. Non idq; exemplo Dauid, qui purgat se & profitetur innocentiam suam ubique, interim fert illatam iniuriam, nec uindicat, ut psalmo 7. Domine deus meus, si feci istud, si est iniquitas in manibus meis &c. decidam meritò ab inimicis meis inanis. Item Psalm. 17. Et retribuet mihi dominus secundum iustitiam meam &c.

DE ABVSU huius præcepti.

Abutitur hoc præcepto, qui omnia patientia deposita, insectatur fratrem, irascitur fratri, tandem qui manu occidit & præbet se illatæ iniuriæ uindictam, qui malum malo reddit, qui odit inimicos, qui non orat pro eis, qui non benefacit eis &c.

EX

EXEMPLA huius abusus & punitæ cædis.

Sic Ioab peccauit contra hoc præceptum, qui Abner pacificè à Dauid dimissum, occidit. 2. Regum 3. Sic Dauid, cuius dolo occisus est Urias, propter quod homicidium, infans Dauidis percutitur morte. 2. Regum. 12. Si meoni et Leui maledicit Iacob. Gene. 49. propter homicidium in Sichem perpetratum. Amici Hiob insectantes eum, egerunt contra hoc præceptum.

DE POENIS, quæ manebunt transgressores huius præcepti.

Scriptura inter reliquas pœnas, quas occisoribus hominũ minatur, quales sunt, terræ sterilitas, uagitudo & incerta mansio in terra. Gene. 4. In maledictione dei cõtra Cain, etiam capitis periculũ numerat, ut is, qui effundit sanguinem, illius sanguis quoq; fundatur. Genes. 9. Quicumq; effuderit humanũ sanguinem in terra, fundatur sanguis illius. Item Matt. 26. Qui acceperit gladiũ, gladio peribit. Et hæc pœnæ corporales sunt, quas qui effugient, ab æterna tamen pœna non erunt liberi.

DE MYSTERIO prohibiti sanguinis in ueteri testamento.

Nunquam non occurrit in ueteri testamento prohibitio sanguinis, ut Deute. 12. Hoc solum caue, ne sanguinem comedas. Item in eodem capite. Duntaxat sine esu sanguinis eris. Qua nimirum prohibitione, significare uoluit Deus, quàm ualde odio habeat sanguinis effu-

D S sionem

CATECHISMVS

tionem & quòd nihil aequè sit, quod magis detestetur deus, quàm manus conspurcatis sanguine.

QVERELA de infensissima insectatione hominum inter se.

Dolendum sanè est, quòd nullæ bestiae odiosius & malignius insectentur se, quàm homines. Vnde & gentium horrendum dictum. Homo homini diabolus, quo uerbo nihil uerius neque magis expertum habemus, maxime ubi extra uerbi cognitionem uiuitur. Alia cum Christianis res esse debet, quibus reliquæ gentium sententiæ conueniunt. Homo homini deus. Deus est mortalem iuuare mortalem.

DE DIFFICULTATE huius præcepti.

Et huius præcepti adimpletio non est in manibus nostris. Quanquã ab externa cæde aliquo modo puras manus habere possumus, si non impediamur à satana, tamè adfectus nunquam sunt puri, nisi per spiritum sanctum mundentur, quem donat Christus credentibus. Et Christus Matt. 5. Expositurus legem et ostensurus eã non solum externa opera requirere, sed etiam puros adfectus incipit ab hoc quinto præcepto, cuius difficultatem obiter insinuat, q. d. Ne hoc quidem potestis seruare secundè tabulæ mandatum, quanto igitur minus seruabitis grauiora, de fide et timore dei? Lex naturæ de non ledèdo altero exponitur per hoc præceptum, & sequentia.

QVID iuris magistratus habeat in hoc præceptum.

Cedens

Cædem deus puniri uult, sicut patet ex superioribus
 & ut hoc ordine fiat, constituit magistratum, qui est or-
 dinatio diuina ad Rom. 13. Sontibus in terrorem, bonis
 uero in tutelam cœlitus donatus. Hic autē magistratus
 ut in reliquorum transgressione, externos actus & ope-
 ra prohibere potest, sed animum purum ab affectibus
 erga proximum prauis largitur deus, qui sedulò inter-
 pellandus est in Christo Iesu, ut hic mittat nobis spiri-
 tum sanctum animorum purificatorem, quò liceat etiam
 consentiente animo huic præcepto respondere.

DE VI. PRAECEPTO.

NON MOECHABERIS.

Post cædem non aliud est maius malum, quod proxi-
 mo accidere potest, quàm est cōiugis dehonestatio. Hoc
 enim malum non tantum coram mūdo externam adfert
 ignominiam uerum etiam uel gentibus & poëtis testifi-
 cantibus, cor penetrat, neq; unquam quantumuis expia-
 tum, conscientiam exagitando deserit, ut planè furere
 uideatur animus suæ coniugis stupro lesus.

DE STUDIO satanæ contra hoc præceptum.

Status matrimonij præ reliquis uitæ seu conditionem
 generibus, unicè placet deo, quem ipse constituit. Gene.
 2. Quem Christus Iesus duplici nomine honorauit, &
 primo suo in carnem aduentu (uoluit enim nasci in ma-
 trimonio) et insigni in Cana Galilææ miraculo. Et quia
 hic status planè diuinus est, ideo etiam insensissimè
 hunc

CATECHISMVS

hūc infectatur satan, ut solet rebus, quanto sunt deo proximiores, tāto quoq; maiori studio struere insidias, uel ut saltem interturbet eas, si non datur prorsus tollendi occasio. Neque ullum est in hac secunda tabula præceptum, quod ita cupit transgressum satan, atq; hoc de nō moechando. Siquidem scit copiosissimam esse omnium malorum materiam thorum cōiugalem uiolare. Quare in hac re nemini parcit, etiam ne sanctis quidem, sicut est uidere in sanctissimo David, quem non modo ad adulterium compulit, sed ut adulterium committeret, simul homicidam fecit.

DE PROcliuitate Mœchandi & potentia.

Hic adfectus internus, è quo postea prorūpit adulterium, præ alijs mirū in modū uexat atq; exagitat hominū animos, adeò, qui semel ingressus mētes humanas, nullo ferè remedio restingui potest, cuiusq; potētia ac uirtus ex æquo omnes homines captiuos detinet, nec potest ad facti executionem reprimi, nisi arceatur diuina potētia. Et spectat huc locus, Sap. 8. Nemo potest esse continens nisi cui tu dederis. Et locus Mat. 19. Non omnes capaces sunt huius dicti, q. d. Christus, singulare esse donum seruare castitatem, quæ sanè non in externa tātum abstinentia consistit (sicut hætenus toti propemodum mundo, stulti monachi persuaserunt) imò potius in adfectuum repressione, quos ne diuus Hieronimus heremita exuere potuit, de quo legitur, quòd macerandi corporis gratia,

gratia, semel concesserit in deserta Aegypti, longo tandem tempore elapso, cum ieiunijs et abstinentia se miserimè cruciasset, in hæc uerba prorumpit, Etsi molestam ac acerbam hanc uitam ago, tamen uideor mihi Romæ cum puellis choreas ducere. Fugere itaq; in desertum licet, licet in monasteria se condere. At adfectus habere continentes, hoc est, quod queritur diuus Hieronymus, alioqui superstitiosus commendator castitatis.

DE REMEDIO contra procliuitatem
mœchandi.

Quia deus prohibet hoc præcepto mœchationē, et mœchari tale est malū, q̄ ex æquo omnibus est insitum. Igitur uolēs deus tanto malo mœderi, matrimonium instituit, quo externo aliquo opere, cohiberet internos adfectus, quibus æstuandi præripitur occasio per matrimonium,

EST ENIM mœchari.

Hic propriè adfectuum uox, non externi operis quæ impuritas animi & procliuitas significatur. Verum hoc remedium ut intelligas dei institutum esse, non tantum scriptura docet, sed & natura hoc ipsum testatur, condita à deo, quæ societatem coniugij commendat & nutrire sobolem præcipit. Qua obsecro de causa? nisi ut eadē cōfirmet, idem remedium contra naturales adfectus supeditet, quo minori malo, utputa, externo matrimonio, quod propter multas incommoditates, aliàs malum iudicat ratio, maiori occurrat, uidelicet, internis adfectibus.

CATECHISMVS

bus, quorum æstu nunquam non flagrat humanus animus. Hoc itaq; remedium contra mœchationem tollere, aut dissimulare, quid hoc aliud est, quàm autorem deum contemnere, naturæ inferre uim, & sibi ipsi sine necessitate imponere molestias ad restim usque periculosas? Hinc Paulus satius esse ducit cōtrahere matrimonium, quàm uri. Hinc prohibitionem matrimonij doctrinam demoniorum uocat, quæ non habet deum neque naturam autorem, sed ipsum satanam.

OBIECTIO. At qui matrimonij uinculo non sunt nexi, commodius possunt seruire deo? Et Apostolus dicit, qui cœlebs est, curet ea, quæ sunt domini.

RESPONSIO. Potest quidem commodius seruire domino qui cœlebs est, quàm qui uxorem habet. Sed audi Christum dicentem. Non omnes capaces sunt huius dicti, sed ij quibus datum est. Audi tuos adfectus sine fine molestos. Audi naturam reclamantem. Bene faciunt qui seipsos castrant propter regnum dei, ut commodius queant seruire Euangelio. Verum non omnes capaces sumus castitatis, sed ij tantum, quibus datum est. Quid autem facient, qui hoc donum non habent? Paulus timuit de uirginibus præcipere, cum præceptum dei non haberet. Tu igitur quur mundas castitatem uerbo dei ac dono destitutus? Cœlibem te fingere poteris contra institutum Dei & naturæ. At cœlibem animum sine certo ac singulari dei dono possidere non poteris. Quæ uero est
cœlebs

cœlebs uita sine consentiente animo?

OBIECTIO. Qui castitatis nomine se uoto deuouerunt, licebit illis soluere promissum?

RESPONSIO. Votum contra dei apertum institutum nullum esse potest. Naturam et si furca expuleris tamen usque recurreret. Mihi porrò insani uidentur, obligati uoto castitatis, quod consentiente animo seruare possunt, & sine interno aestu, quòd illi ducant uxores, precipitantes se in infinitas fere molestias. Et Paulus dicit bonum esse, si quis cœlebs manet, idq; propter presentem necessitatem, id est, ut careat presentibus molestiis, quibus obnoxium est matrimonium.

OBIECTIO. Quid igitur mercedis habebunt post hanc uitam casti?

RESPONSIO. Finis castitatis non est iustitia aut uita æterna, sicut somniarunt quidam de coronis uirginitatis, sed ut liber sis à coniugalibus oneribus. Iuxta illud I. ad Corin. 7. Arbitror ergo hoc bonum esse, scilicet ut cœlebs maneat propter presentem necessitatem. Huc pertinent loci in Apostoli scriptis de commoditatibus uirginitatis, in quibus præfert commoditates cœlibatus, grauaminibus ipsius matrimonij, ut. Quod si nupsierit uirgo, non peccauit, attamen ad afflictionem in carne habituri sunt huiusmodi. Item, qui non elocat uirginem nuptum, melius facit. Item, beator est si sic maneat.

QVAESTIO. An parentes iure possint impedire liberos

CATECHISMVS

re liberos suos à matrimonio?

RESPONSIO. Quia incidimus in locum de uirginitate, & ad hanc quæstionem respondendum duximus. Natura ut expelli non potest, sic nec naturales adfectus, quibus si laborant liberi, cogi ad castitatem et impediri non debent à matrimonio, nisi pater ad peccandum cogere uelit eos, qui interno æstu flagrant. Ius civile contra huiusmodi parentes in hunc modum loquitur, Qui liberos, quos habent in potestate, iniuria prohibuerint uxores ducere uel nubere, uel qui dotem dare noluerint, ex constitutione Diuorum Seuerini & Antonij per Proconsules Præsidesq; prouinciarum, cogantur in matrimonium collocare & dotare.

DE VOCE Mœchari.

Mœchari ut antea diximus, est uox adfectuum et uehementioris significationis, quàm adulterari. Ponit autem Moses hic mœchari postremum effectum, etiam pro ipsis causis adulterij, è quibus profluit mœchatio. Significat igitur hinc mœchari.

Odisse coniugem aut despiciere, sicut Iacob despexit Lian. Gene. 26.

Irasci coniugi.

Litigare cum coniuge.

Esse suspiciosum ac morosum erga coniugem.

Aspicere alterius coniugem, ad cõcupiscendã eã. Mat. 5

Repudiare coniugem. Mat. 5.

Debi

Debitam benevolentiam denegare. i. ad Cor. 7

Vri & aestuare internis concupiscentijs. i. ad Cor. 7

Immundum esse, & lasciuum in uerbis, Gala. 5.

Non obedire coniugi, Ephe. 5.

Non diligere coniugem, Ephe. 5.

Non reuereri coniugem, Ephe. 5.

Esse amarulentum contra coniugem, Collo. 3

Abligurire bona, ad sustentandum matrimonium cum
honestate.

Nimio corporis ornatu perdere coniugem.

Perdere coniugem nimium bibendo.

Nō agere curam domus, aut augendi rē familiarē. Quā
re Solomon Prouer. 11. Gratosam mulierem appellat et
fortem, quæ auget rem domesticam. Et similes causæ ad
huc aliæ multæ sub uoce mœchandi comprehendī possunt,
ut impudica & incasta uerba, ocium &c. ut Gene.
34. Dina filia Iacob ociando amittit suam uirginitatem.
Et sic exponit Christus præceptū hoc de nō mœchādo,
Mat. 5. cum inquit, Audistis, quōd ueteribus dictum est,
Non committes adulterium. At ego dico uobis, quōd qui
cūq; aspexerit uxorem alterius ad cōcupiscendum eam,
iam adulterium commisit cum ea in corde suo. Ecquid uī
des in uerbis ad concupiscendū eam, adfectus damnari,
atq; adeo omnes causas adulterij?

OBIECTIO. Ergo mentiuntur philosophi &
scholastici, qui dicunt Deum non iudicare adfectus?

E

Respon

CATECHISMVS

RESPONSIO. Verè mentiuntur. Ideo subiungit Christus, quasi per occupationem. Quòd si oculus tuus dexter obstaculo tibi fuerit, erue illum, & abijce abs te, q. d. Christus, mundus ac sapientes mundi non docebunt te Deū iudicare de internis adfectibus, aut quòd ille reus sit adulterij, qui tantum aspiciat mulierem ad concupiscendum eam.

INVITATORIAE causæ ad matrimonium.

- Inuitabunt autem nos ad matrimonium multæ causæ, quæ & deterrebunt ab adulterio ac scortatione. Primò quia matrimonium institutum Dei est, Gene. 2. Deinde quia Christus tanti fecerit hunc statum, quòd in eo nasci uoluerit, illum sua præsentia coluerit, tandem insigni illustrarit miraculo. Tertio, quia scriptura profundissimum mysterium, mariti & uxoris nomine expresserit, uidelicet Christum sponsum, Ecclesiam sponsam appellitans, ad Ephesios cap. 5. Postremo, quia scriptura et cum hac leges naturæ, atq; adeò omnium gentium scripta commendant supra modum honorabile coniugium & cubile impollutum.

DE REMEDIO AD SERVANDUM pacem & concordiam in matrimonio.

Cæterum quia tanta est dignitas matrimonij, sicut liquet ex præcedentibus. Oportebit igitur matrimonio obnoxium diligenter illam dignitatem secum perpendere, nimirum quòd coniugium sit status, qui placet deo per omnia,

omnia, præterea quòd ea omnia, quæ in hoc statu contin-
gant aduersa, sint à Deo & accidant beneuola Dei uo-
luntate. Siquidem & hoc uerum est, uel ex 3. cap. Gene.
Multiplicabo ærumnas tuas & conceptus tuos &c. Itē
ad Adam. Maledicta terra in opere tuo. In laboribus co-
medes ex ea cunctis diebus uitæ tuæ. Hæc quidē qui pro-
bè considerat, nunquā mouebitur, uel ad indignatiōem
uel ad odium, uel ad alias causas, quibus disturbatur con-
cordia matrimonij, quā sequi postea etiā solet adulteriū

O B I E C T I O quorundam maritorum.

Scriptura uocat maritum caput uxoris. Ergo maria-
tus cum uxore agere potest pro arbitrio quod uult, uer-
berare, odisse, extrudere eam?

R E S P O N S I O. Tales tyranni sciant se quidē esse
capita uxorū, nō quia ipsi sunt mariti, sed quia à Deo
capita sunt cōstituti. Dicitur uero maritus caput mulie-
ris, quòd eā tanquā infirmū uas regere debet, tueri atq;
defendere. Et est caput potestatis uocabulum, certa rati-
one cōstans, nō contēptu, furore, plagis, morositate etc.

D E V E R O huius præcepti usu.

Hoc præceptum uerè seruat, qui externè nō mœcha-
tur, seu adulteratur, qui uitat omnes causas, ex quibus
fluere possit adulteriū, qui habet animū ab omni con-
cupiscentia purum. Huius usus exemplum à longinquo
uidere licet in Ioseph, qui rogatus ab hera sua, ut secum
conculberet, Gene. cap. 39. Id quod modestissime re-

CATECHISMVS

ēusauit, dicēs, tu uxor domini mei es, quomodo ergo possum hoc magnū malū facere, et peccare in dominū meū?

Formæ		corde	Vo=	Mœchari.
huius	Non mœ=	lingua	ca=	Adulterari.
usus	chari	facto.	bu=	Scortari.
sunt:			la.	Stuprare.

DE ABVS V Huius præcepti.

Abutuntur hoc præcepto, qui externè adulterium committunt, qui animum adfectibus mœchandi impurū habent, qui nō abstinēt se ab omnibus adulterij causis. Abusi sunt intellectu huius præcepti olim Pharisei, postea scholastici Papistæ, damnantes tantum crassiora uicia, neglectis adfectibus, quos ante omnia damnat Christus, Matth. cap. 5.

EXEMPLA HVIVS ABVS V S, et puniti adulterij.

Peccauit contra hoc præceptum immodestissimè Sodoma, unā cū Gomorrha. Gene. 19. Quas urbes subuertit Deus funditus. Tribus Benjamin à domino ferè deleta fuit, quia fœdissimè peccarat in uxorem cuiusdam Leuitæ, ui oppressam. Ruben, quia conscenderit cubile patris sui, igitur à Iacob de non crescendo maledictionem accepit, Gen. 35. et 46. Dauid adulter amisit infantem, 2. Reg. 12. Abimelech rex punitus est à Deo, nondum facto adulterio, tantum quia Abrahæ uxorem rapuerat. Gen. 20, Phinees zelo Dei motus, gladio perfodit Zambri

bri & Madianiten concumbentes, & commendatus est
à domino propter factum suum.

DE POENIS Adulterorum.

Præter poenam, qua etiã in hac terra punit deus adul-
teros, corporalem (sicut satis testantur quotidiana ex-
empla, in quibus uidemus rarò feliciter agere adulte-
ros in hac terra) addit scriptura quoque æternam con-
demnationem. 1. Cor. 6. Neque scortatores, neque adul-
teri, neque molles &c. regni dei hæreditatem accipiens.

OBIECTIO. Adulterari prohibitum est, interim
licet scortari & stuprare?

RESPONSIO. O puerse, qui nõ contētus es pec-
catis tuis, nisi et rideas deũ, qui cū prohibet adulterium
pmittat tibi scortationẽ. Estq; prædicta obiectio aulica.

OBIECTIO. Non est malum adficere uerberi-
bus uxores, quia Amantiũ iræ amoris reintegratio est?

RESPONSIO. Apage cum scortatorio isto uer-
su. Alia res est matrimonium, quàm scortatio, in qua so-
lent Huren vnd Buben, ira subinde reuocare amorem.

DE IVRE magistratus in hoc præceptum.

Qui hoc præceptum externè seruare nolunt, in eos
magistratus ius gladij habet. Quanquam interim ani-
mum iudicare non potest, quem suo tempore iudicabit
Deus, iuxta illud. Scortatores & adulteros iudicabit
deus, ad Hebræos. 13. Sciant itaq; omnes huius criminis
rei, & si subterfugient uindictam magistratus, deum ta-

CATECHISMVS

men uindicaturum aliquando adulterium. Ego audeo adfirmare, quòd non uiderim adulterium abijsse impunitum, si non gladio, tamen extrema miseria et ignominia. Exemplis plenus est totus mundus.

OBIECTIO. Impossibile est habere animum purum ab adfectibus. Ideo liberum est scortari. Quis enim obligatur ultra uires?

RESPONSIO. Impossibile quidem est posse hominem per se habere purum animum ab omnibus concupiscentijs. At ideo non datur tibi hac impossibilitate occasio scortandi, sed ut confugas ad eum, qui spiritu potest mundare cor tuum ab adfectibus & impossibilia tibi reddere possibilia.

DE DIFFICULTATE huius præcepti.

Id quod humana natura potest in complendis superioribus præceptis, hoc quoque & hic ei præstare est integrum, uidelicet externè aliquo modo se abstinere ab adulterio, si non impediatur à satana. Cor uero purum ab adfectibus ac omni interna aestuatione è coelo datur. Quare & hic requiritur spiritus Christi, sine quo nostra completio non placet deo. Et paulus ait I. Corin. 7 Vt sit sancta & corpore & spiritu.

DE VII. PRAECEPTO.

NON FACIES FVRTVM.

Multò leuius est incommodum externorum bonorū subtractio, quàm dehonestare coniugem. Et quanquam
leuius

leuius est malum, idq; propter externum opus, tamen quia furtum etiam respicit ad rerum spiritaliū subtractionem, ideo perniciosius est incommodum. Adulteri enim ad uerum Verbum conuersi, quod si habent, salui possunt fieri. Vbi uerò sincerum uerbum furto ablatum est, ibi nō potest esse salus. Quare firmiter credēdū est, deum legis huius datorem, sublimius quiddam per furtum intelligere uoluisse, quā simpliciter rerum corporalium ablationem, quæ fortassis excusationem merebitur, ubi extrema necessitas furem ad furtum committendum adegerit. Excusari autem nō poterit uerbi furtum.

Quid sit furtum facere.

Est itaque furtum facere, tam corporalia quā spiritalia bona, dolo aut impostura, clam siue apertè subtrahere atque auferre. Et sicut Moses hætenus in secunda tabula, cōsueuit extremum effectum tantum ponere, relictis causis, ita et hic facit. Addemus ergo et causas, ut melius intelligamus quid sit furtum facere, ut, Cogitare de alterius bonis subtrahendis.

Adfectare alterius bona, Christus enim damnat adfectus prauos. Matth. 5.

Cogitare de furto uerbi.

Adfectare, ut uerbum cuiuscunque rei gratia, tollas.

Iuuare alios aut re, aut consilio, ut subtrahas proximi bona, aut ipsum uerbum.

Prætextu ueritatis decipere, ut alterius bona ad te acci-

E 4 pius,

CATECHISMVS

pias, aut defraudes proximum de uerbo uero.

Blādis uerbis et ore peruerso proximi bona attentare,

Falso interpretari uerbum, ut auferas uerū intellectu.

His adde.

*Imposturas omnes, quibus insidiaris proximi bonis, tā
corporalibus quā spiritualibus, ut,*

Subordinari alios furti gratia.

Dolo contractus inire.

Pluris diuendere merces, quā iustum est.

Falsas merces pro ueris supponere.

Vti falsis ponderibus, ulnis, modijs &c.

Exercere usuras iniustas.

Ociari.

Negligere suam uocationem & officium.

Non iuuare egentes tu diues.

*Laborare pro mercede segniter, & labores pluris esti
mare, quā equum est.*

Insumere immodicē sua bona.

Volens & lubens in inopiam ruere.

Non custodire parta.

Grauari alios sumptibus, cum tu possis laborare.

Auarum esse. Est enim auaritia radix omnium malorū.

*Ergo & furti atq; adeo ferē omnium prædictorum ma
lorum. Sic uentris gratia adulterant prædicatores auar-*

ri Verbum, mercatores merces defalsant et cæt. Quare

merito principalis causa ipsius furti auaritia dici po-

test

test, quæ principaliter instigat ad furtum. Et quia hic auaritiæ adfectus horribiliter inhaeret omnibus hominibus à natura, ideo sentiendum est quoq; omnes homines natura esse fures. Porro & omnes natura cupimus ostentare nos, et omnium rerum, ut Gnato Terentianus de iactantibus dicit, primi esse. Igitur ut sint, qui admirentur nos alij, oportet egregiè furari, ut conceptam de nobis apud alios magnificentiam & gloriam tueamur. Hinc post auaritiã minus principalis furti causa est elatio animi adspirãs ad glorias magnas. Hæc causa apud præcipuos mundi familiarior est, qui natura tendunt ad maiora. Unde accidit, quòd qui sunt in mundo maximi, sunt etiam maximi fures. Magni enim sumptus pertinet ad sustentandum potentes ac magnos homines.

DE DVOBVS generibus furum.

Sunt autem duo furum genera. Quidam sunt fures qui aperto ac iniurioso facto declarant se tales esse. Hi plerunq; iuxta uulgarem ac communem sententiam confirmant iura de suspendendo tradita, et suspenduntur. Quidam sunt, quos scimus fures esse, et tamè honoramus eos ut honestiores, sæpe cõstitutos etiam in magistratu, quales sunt hodie ferè ditissimi mercatores & opifices omnium primi. Hi tantum absunt à suspensione, ut illis liberum sit, nõ modo furari immodicè, sed etiam impunè gloriari de furtis, adeò quòd cum deceperint alios in has nunc receptissimas prorumpunt sententias.

C A T E C H I S M U S

Ich hab einen vber das seyl geworffen /
 Ich hab einē lassen vber den fus springē /
 Ich hab einem auff das aug gedruckt /
 Ich hab einem auff der nasen gespielt.

Hi autem fures serè duplices dicuntur. Furantur enim
 impunè, et simul impuniti gloriantur de furtis. Sed tan-
 tum, quia inter furandum prætextum boni gerūt, idcir-
 co à cruce sunt liberi. Pertinet ad hoc genus furum, Pa-
 pa cum toto suo regno, hoc est, pseudoepiscopis suis,
 quia hi animarum sunt fures, & ideo triplici supplicio
 digniores præ alijs rerum temporalium furibus. Perti-
 nēt huc officarij illi, qui præsunt officijs, & quos officij
 dignitas excusat esse fures. Mercatores, quorum furta
 sunt ultra modum. Opifices, qui sua furta fuco laborum
 & sumptuum defendunt. Agricolaë, qui ad excusandum
 furta, grauamina magistratus prætendunt. Oenopole,
 qui propter censum tuentur se à furto alienos. In sum-
 ma. spectant huc omnes homines, qui sub prætextu boni
 atq; honesti furantur.

O B I E C T I O. Ergo mercaturam exercere, agere
 opificem, præesse officio, negociari &c. peccatum est?

R E S P O N S I O. Talia per se non sunt peccata. At
 sine con-   ia hæc exercere, & cum damno proximi,
 nunqu   sunt fieri sine peccato.

V L A mercatus & omnium actio
 num in omni negotiatione.

Omnium

Omniū actionum ac negotiationum temperamentum est, ut sic facias alteri, quod tibi ab altero fieri uolueris

DE signo cognoscendi furta.

At inquirunt quidam, quo signo deprehendam me furari inter negociandum? Respondeo, hoc docebit te prædicta regula, quam ubi transgressus fueris, statim proclamabit te conscientia furem. Est enim conscientia mille testes, quæ seponi potest à furibus dum furantur, uerum extingui non potest, manentibus interim aculeis illius.

OBIECTIO. Nemo cogitur ad emendum nostras merces. Ergo non furamur, cum eas etiam carissimè distrahimus?

RESPONSIO. Antecedens uerum est de personis. At si tu non cogis, tamen merces cogunt, quibus carere emptores non possunt. Consequens falsum est omnino, quia agit contra prædictam regulam.

QVAESTIO. An liceat usuras exercere?

RESPONSIO. Licet, sed ita ne peccetur contra prædictam regulam. Exempli gratia. Est qui dat mutuo centum aureos, et de illis accipit iuxta constitutionem Cæsarium quinque. Ego modò uelim ea pecunia rectè uti, non solum proderunt mihi illi aurei, in quantum postulabit usura, sed etiam ex illis fecero maius lucrū. Sic, quia non in damnum uergit illa usura meum, quur ego dubitem ego illi benefacere dando usuram, qui mihi benefecit?

Obiectio

CATECHISMVS

OBIECTIO. At re clamat locus ille. Mutuo dan-
tes & nihil inde sperantes.

RESPONSIO. Solutio pendet à conditione persona-
rum. Qui enim reddere non possunt, ab illis nihil est exi-
gendum. Sed quo iure non persoluet aut dabit aliquid,
qui potest sine incommodo?

DE VERO huius præcepti usu.

Verus usus huius præcepti est, ut in omnibus rebus
iuves proximum tuum & animo & facto, ut eius bona
augeantur, tam corporalia quàm spiritualia.

DE VOCABVLIS veri usus.

Iuuare proximum

Ex corde.

Custodire bona
proximi.

modi seu formæ

Augere ea

Externo facto.

DE ABVS V huius præcepti.

Peccant contra hoc præceptum, siue publici siue pri-
uati fures, qui primum adfectant alterius bona, quoquo
modo captantes occasionem auferendi ea. Deinde qui
opere externo complent, quod adfectarunt abriperè.

QVAESTIO. An necessitas excuset furtum?

RESPONSIO. Non. Quæ enim potest esse tan-
ta necessitas, quæ possit opponi aperto mandato dei? Et
satius est mori fame, quàm furtum committere. Sicut et
melius esset corpus exponere omnibus periculis, quàm
negare Verbum.

Quæ

QVAESTIO. An fures suspendi debeant?

RESPONSIO. Quæstio de suspendēdis furibus videtur contrariari legi dei. Nam in ueteri Testamento non suspendebantur fures, sed restituebāt quadruplum. Verum quia Moses ad nos nō pertinet, nō ligamur Mo-
saica lege. Et quia nemo disputat, quōd contra deum sit, homicidas plectere. Quis ergo adseueret contra deum esse, suspendere fures? At dicis suspensionem furum consuetudinem tantum esse, non legem? Respondeo. Et consuetudo legis est species, approbata ac confirmata à Cæsaribus. Et hi magistratus sunt, quos approbat Deus. Ergo & illorum constitutiones. Contra naturam non potest esse furum suspensio, quia natura concedit pacis ac communis societatis perturbatores tollendos esse, ut cōmunis pax atque tranquillitas seruetur, sic permisit natura habere priuata, cum lege naturali alioqui communia sint omnia, ut humanam societatem conseruaret.

QVAESTIO. Quī fiat, quōd nostro hoc sæculo omnes querantur de egestate? Opifices de sua infelicitate, mercatores de sua? &c.

RESPONSIO. Quia hodie pauci agunt in suis officijs seu uocationibus sine impostura ac furto. Deus autem subtrahit furto bonis & impostura acquisitis nō benedicit. Et cui deus non benedicit, ille non potest ditescere, iuxta illud, Prouerbio. 10, Benedictio domini facit diuites.

De

CATECHISMVS

DE RAPINA.

Restat & de raptoribus dicere, hoc est, uolentis furibus. Est enim rapina furtum uolentum. Illi plerumque neque necessitatem, neque pretextum boni ullum habent, ad excusandam rapinam. Sed tantum, quia libet ex mera animi malitia ac libidine, alijs dāna adiungūt. Huc spectant latrones & prædones, milites & equites. Olim uocabantur latrones, qui regibus proximi à latere sedebant, tum quidem, quando erunt feliciora tempora, hodie latrones uocantur illi, qui ex aulis principum, exercent rapinam, & deprædantur alios. Erat & militis appellatio aliquando honestior, quàm hodie est.

DE difficultate huius præcepti.

Hoc præceptum ut reliqua, à nobis nisi externo aliquo modo, tamen ita, ne à diabolo impediamur, compleri potest, id si fit, persuasum habet sibi ratio, de perfecta adimplentione. At sicut ad omnia præcepta requiritur et animus ab adfectibus purus, ita & in hoc præcepto consentiens animus solus, addit externæ completioni uires. Cæterum, talem animū largitur spiritus sanctus, rector fidelium ac credentium in Christo.

DE iure magistratus in hoc præceptum.

Animum, ut sæpe dictum est, magistratus à uicijs purgare non potest, manus cohibere potest & externa furta prohibere. Internæ causæ quatenus non erumpunt foras, liberæ sunt à magistratu.

Obiectio

O B I E C T I O. Hoc prædictum ius ad eos pertinet qui aperto facto furantur. Quid uero iuris habet magistratus in eos fures, qui prætextu honesti exiccant sæpe suis furtis integras respublicas?

R E S P O N S I O. Huc spectat nunc bona politia, quam instituere debet magistratus, ut priuata illa furtis publicæ utilitatis uitentur. Sic curam habere debet magistratus, ne deprauetur uerbum, ne tollatur, punire cõsentientes furibus, aut illos iuuantes, inhibere fraudes ac imposturas, quibus utuntur homines in cõtractibus mutuis.

Acstimare merces pro iusto præcio.

Falsas merces prohibere. Usuræ leges præscribere.

Falsas libras, ulnas, modios &c. tollere. Ocium uetare.

Negligentes opifices & mercenarios corrigere.

Agricolis, mercatoribus & negociatoribus decipiendi fines ponere.

Abliguritores suorum honorum emendare.

Auaros publica uel priuata pœna coercere.

Sumptuum formam ac terminum in certas leges cõcipere.

Hæc omnia ita corrigere et mutare in melius, est bonã politiam instituere, quam etiam, qui magistratus, quisq; in sua republica, negligit, peccat contra eum, qui disturbatam & malam politiam abominatur. Si enim deus abominatur iniustam libram, teste Prouerb. xi. capite. Ergo & totam politiam abominatur iniustam atq; inordinatã

tanta

CATECHISMVS

tam & ualet argumentum à parte ad totum, sicut solet plerunq; argumentari scriptura synecdochicòs. Refer huc scripturæ locos, qui dehortantur à rebus cõtra politiam, ut Leui. 19. Noli iniquum aliquid facere in iudicio, in regula, in pondere, in mensura, statera, æqua ac iusta sint pondera, iustus modius æquusq; sextarius.

OBIECTIO. Subditi nõ ferēt ut instituatúr politia?

RESPONSIO. Tu cum sis magistratus perge in tuo officio, & deus, cuius tu minister es, ille seruabit te contra insultus uulgi.

OBIE. Instituumus politia, sed nemo est qui seruatur.

RESPONSIO. Huiusmodi excusationibus non seruatur politia, nisi punieris contrà agentes, nisi seriò aduigilaueris, nisi te gladio interposueris, non poterit subsistere politia. Magnificè per hominum Germanorũ ora circumfertur, Noremburgensium ad Cesarem Maximilianum responsum. Philantropia et grauitate supplicij seruatur Norica Respublica & Politia.

DE VIII. PRAECEPTO.

NON LOQVERIS CONTRA PROXIMUM tuum falsum testimonium.

Hoc præceptum, nomen & famam proximi lædit, quæ cum eiusmodi sunt res, ut semel amissæ, nullo precio recuperari possint. Ideo circumspectè hic nobis agendum est, ne id nostra lingua proximo auferamus, quod illi restituere nequimus. Et si detur ueri testimonij perhibens

hibendi occasio de fratre, tamen omnia in meliorem partem erunt interpretanda, & infirmitas fratris ubiq; & semper quocunq; tandem modo ferenda.

OBIECTIO. Ergo malefacta proximi sunt iustificanda et probanda?

RESPONSIO. Non. Etsi hoc præceptum prohibet falsum testimonium, interim tamen non iubet, ut mala facta probemus, sed simpliciter monet, ut in omnibus fratris erroribus habeamus animum candidum.

DE CAUSA detractationis, & falsi testimonij.

Communis hodie apud omnes querela est, quæ accidat, quòd ita frequens sit detractationis & falsi testimonij studium, In ipsa tamen uel media querela, omnes sunt cæci, nihil aut parû solliciti de causis, quæ non ita à nobis sunt remotæ, imò quas quisq; à natura suo in corde gerit. Philautia præcipua est, quæ facit nos cõsiderare etiã minima fratris flagitia, neglecta nostro in oculo trabe, de hac causa loquitur Christus Mat. 7. Vbi monet, ut alij aliorû infirmitates sustineãt, neq; nos inuicẽ uel ppter peccatum, uel ignorantiam, uel quodcunq; tandem uicium condemnemus, quasi qui lapsi sint, conuerti nequeant. Spectant huc 14. & 15. cap. ad Romanos, & 6. ad Gal. Est autem philautia hic, qua nobis ipsis præ alijs infirmis fratribus blandimur, tanquam iustioribus. Pertinẽt huc & gentiliu hominum sententia. Nõ uidemus man

CATECHISMVS

lice quid in tergo est. Item in alienis uitijs cognoscen-
dis Lyncei sumus, in nostris coeciores talpis.

Altera causa est superbia fidelissimus philantiae co-
mes, qui fastu exurgit quodam contra infirmum fratrem,
non solum illum damnans praese, sed etiam contemnens.
Est enim soror superbia ipsa contumelia, & sicut Solo-
mon ait Prouerb. ix. comes. Contumelia uero est cotem-
ptus cum conuicio, quando contemnimus alium, et simul
obruimus conuicijs. Conuicium est maledictum contu-
meliosum. Post has causas sequitur obtrectatio, quae ma-
ledicit, & detrahit simul. Siquidem obtrectatio est male-
dicentia cum detractio, e quo uicio tandem nascitur
falsum testimonium, quod aliud nihil est, quam detrac-
tio cum maledicentia, uel aperta, uel occulta. Porro
quia haec uicia nobis insunt natura. Igitur nemo potest
hic se a falso testimonio excusare. ~~Quis enim non est phi-
lantus? quis non superbus? Quis tandem non gaudet de-
trahere alijs, unde nobis solum nomen et famam paremus?~~

DE FINE falsi testimonij.

Quur ergo omnes studemus falsum perhibere testia-
monium? Respondeo, propter hunc finem, ut nos simus
tantum aliquid, reliqui nihil. Huc respexisse uidetur apo-
stolus ad Romanos cap. 12. Vbi diuersum monet ab hoc
fine, dicens. Ne quis arroganter de se sentiat, supra quam
oportet de se sentire, sed ita sentiat, ut modestus sit et so-
brius,

brius, hoc est, sinat & alios aliquid esse. Item eodem animo alij in alios adfecti, non arroganter de uobis sentientes, sed humilibus uos accommodantes. At enim ne sitis arrogantes apud uosmetipsos. Qui loci prædictum finem accerrimè impugnant, auocentes nos à proprio esse ad humilitatem, quæ de suo accipit & communicat fratri, ut & ipse sit in precio atq; æstimatione.

DE INCOMMODIS OBTRACTATIONIS, seu falsi testimonij.

Primum incommodum, quod prodit ex obtractatione, est impeditio remissionis peccatorum. Nam uerè ait August. peccata non nisi cognita remittuntur. Et Hier. 2. & 3. cap. tantum ad cognitionem peccatorum hortatur Hierusalem. Item Dauid inquit psal. 31. Confitebor aduersum me iniustitiam meam domino, & tu remisisti impietatem cordis mei. Dum enim quisq; in alterius uicia uertit oculos, nec est, suo qui se metitur pede, sit us ad priorum peccatorum agnitionem nemo perueniat. Vnde timendum est, quòd ipsi pereamus, una cū illis, qui pereuntes à nobis iudicantur, uel quòd iudicati à nobis sæpe seruentur, nobis pereuntibus.

Perdit obtractatio seu falsum testimonium ipsas respublicas. Sic Thebæ, sic Athenæ, sic Carthago, sic ipsa Roma periit. Nostro tempore Dania unà cū Suecia extremam necessitatem perpeffa est, quam & maritime urbes miserè sentiunt, tantū, quia ex obtractatione simul-

CATECHISMVS

~~tas, ex similitate aperta cōiicia, ex aperis cōiicijs bellū
surgere cōpit. Perturbat et obtrectatio, seu falsum testi
monium Ecclesiæ pacem, cū ministri uerbi sibi inuicem
obtrectant, dū de donis rixantur, dū propter dona sibi
inuident, quod malū ut tolleret Apostolus, egregiè scri
psit de donorum usu ad Ro. 12. & 1. ad Cor. 12.~~

Est postremo obtrectatio, seu falsum testimoniū cau
sa necis. ~~Quis enim non omnia tērat, ut famam tueatur?~~

DE remedio contra obtrectatio
nem, seu falsum testimonium.

Quia falsum testimonium, & causa eius obtrectatio
præcipue agunt contra charitatem, uolens eam Paulus
à dictis illis hostibus saluam retinere, & quasi eripere,
ad propriam uitam, & propria ad opera contemplan
da hortatur. Sic enim scribit ad Gala. 6. Opus autem su
um probet unusquisq; etc. Vbi transfert Apostolus à no
bis omne iudicium de proximo ad Deū, coram quo quis
que aut stabit, aut cadet, tanquam domino suo. Et simul
monet optimū esse remedium contra obtrectationē, aut
falsum testimonium, considerare propria opera, quibus
probè perlustratis, tantum quisq; reperiet defectum, ut
facile obliuiscatur proximi sui, aut operum eius. Et hoc
~~pharmaco non est presentius aliud. Si igitur obrepit ti
bi obtrectandi proximo stimulus, uel iudicandi eum uo
luptas, respice ad tua opera, ac cōsidera teipsum, et erit
quò reflectere possis animi adfectus.~~

OB=

OBIECTIO. Ergo neminem iudicabimus, nemini obtrectabimus?

RESPONSIO. Nemini. Ratio est, quia nostrum iudicium non est uerum, qui tantum iudicamus iuxta externa. Deus autem solus est, qui iudicat uerè, nō quia iuxta externa iudicat, sed quia iudicium exercet iuxta animum, & ideo solius dei iudicium est, secundum ueritatem, ad Roma. 2. Scimus autem, quòd iudicium dei est secundum ueritatem.

OBIECTIO. Si nemo peccaret, posset obtrectatio seu iudiciū in proximū corruere, alioqui impossibile est?

RESPONSIO. Proximus tuus cum peccat, relinquitur illi iudicandus, contra quem peccat, peccamus uerò contra deum. Igitur deo relinquendus est iudici, non lingua à te proscindendus. Refer huc 14. ad Roma. ca. Tu uerò, cum uides fratrem peccantem, cogita quàm facile sit, hominem posse in peccata ruere. Et quia tu homo es, eadē time pericula, quod si feceris, uel sine difficultate reprimes tuum iudicium.

PROXIMVS non est temere iudicandus,
exemplar est deus.

Deus iustus est iudex, qui & si in omnibus rebus iustam habet iudicandi occasionem, multa tamen in nobis fert, & pro naturali sua longanimitate, nihil non boni consulit. Sic prius de cælo descendere uoluit, & Sodomorum ac Gomorrhæorum impietatem experiri, quàm perdere.

CATECHISMVS

perdere. Ita et nos tardi esse debemus ad iudicandum, ue-
lociores ad conueniendum.

IUDICIUM non effugient iudicandi studiosi.

Deus gloriatur se esse iudicem ac uindicem. Itaq; qui sibi iudicandi sumit prouinciam, necessario incurrit in iudicium, qua de re, pulcherrimum habes exemplum in Apostolis, qui suo iudicio, credunt pueros arcendos esse à Christo, uel quia ignari sunt, uel quia adhuc infirmi.

LOCI scripturæ de testimonio perhiben-
do, quorsum spectant.

Loci scripturæ de testimonio perhibendo, ut Deu. 17
Item 19. & alij, eò uidentur pertinere, ut retrahant nos à facilitate damnandi seu iudicandi infirmos. Siquidem unum testem nõ admittunt, sed requirunt duos uel tres, in quorum ore consistat omne testimonium.

QUID sit loqui falsum testimonium.

Loquitur falsum testimonium, qui non simpliciter, nec candidè considerat proximi causam, sed præter id, quod æquum ac iustum est, aliud minus uerum adfingit, quo ledat proximi famam, nomen, gloriam &c. Latius uerò trahitur testimonij falsi adpellatio, quàm ad foren-
ses casus, ad quos hætenus tantum pertraxere huius legis usum. Sicut enim in superibus præceptis, postre-
mum effectum Moses simpliciter ponit, et pro ipsis cau-
sit, ita & hic damnat in uniuersum omnes occasiones, quibus ad falsum testimonium eatur, & ut

Afco

Affectus interiores, ad ledendā proximi famā percupia

Studium ledendi.

(doso)

Philautiam.

Superbiam.

Contemptum.

Contumeliam.

Gloriationem super infirmo fratre

Inflationem

Inuidiam.

Calumniam.

Maledicentiam.

Obtreſtationem.

Proditionem.

Diffamationem.

Iudicium.

Letari de diffamatione proximi.

Iuuare alios, ut diffament.

Approbare diffamationem.

Non reprehendere diffamationem.

Non defendere aut excusare diffamatum.

Non reducere diffamatum in uiam, non instituere.

Detegere uicia fratris, ſpargere in alios.

Libenter audire diffamationem proximi.

Tandem loqui falſum, testimonium, etiam coram iudice.

His prædictis uicijs nihil hodie eſt cōmunius, nec mirum, id eſt, ſiquidem Aſtoſolus illa meminit uentura in

F

A

EXA

CATECHISMVS

extremis his temporibus. Sic enim inquit. Illud autē sci-
to, quòd in extremis diebus instabunt tempora periculo-
sa. Erunt enim homines sui amantes, fastuosi, maledici,
calumniatores, proditores, inflati &c. Matth. 24. Vide-
tur hæc omnia uicia una sententia complecti. Refrige-
scet multorum charitas. Nam his malis grauissimè pec-
catur contra charitatem, cuius officium est, tegere deli-
cta et infirmitates fratris, iuxta illud, Charitas tegit deli-
cta. Item, Susurro reuelat arcana. Qui autem fidelis est
celat amici commissum. Prouerb. 10. & 11.

DE duplicibus falsis testibus.

*falsi testes
duplices.*
Sunt leues quidam homines, qui cū non loquuntur fal-
sum testimoniū coram iudice contra proximum, arbitra-
tur se à transgressione huius præcepti alienos esse. Scien-
dum itaq; est, duplices falsos esse testes. Sunt falsi testes
qui distrahūt famā proximi per aliorum ora obtrectan-
do, calumniando, maledicendo & similibus rationibus,
quas inter causas falsi testimonij, paulò antè recitauimus
Et sunt falsi testes, qui non sunt contenti publicatione in-
firmitatum fratris, sed etiam coram tribunali falso te-
stantur. Hi non ita sunt frequentes, alij fre-
quentiores.

OBIECTIO. Liceat ne crimina prodere, quæ uer-
gant in publicam internitiem?

RESPONSIO. Licet. Tum enim satius est unum
prodere, quàm multos permittere in periculo, ueluti si
quis urbem incendio perdere uellet, aut aliud machina-
ri ma-

ri malum, abiturum in multorum damna.

QVAESTIO. Quando igitur licet prodere fratris crimina?

RESPONSIO. Tum, quando necessitas postulat, et charitas iubet. Iubet uerò charitas, quando proximus conseruandus est. Et charitas erga multos præferenda est charitati erga paucos.

QVAESTIO. An omnino non liceat publicare fratris errores?

RESPONSIO. Si errores non cedunt in publica damna, celari debent. Interim licet errantem fratrem admonere. Si erratur in me, habeo præscriptam à Christo formam. Matt. 18. Primum, ut moneam inter me et ipsum solum. Nolentem uerò audire me, adhibitis testibus, uno uel duobus, monere possum. Tandem ne adhuc uolentem resipiscere, ad Ecclesiam deferre licet, quam ubi non audit relinquendus est ethnicus, membrum et à corpore Christi diuisum. Neque peccatur hac publicatione criminum, contra præceptum de testimonio, quia ex charitate non maleuolentia ori-

DE Vero huius præcepti usu. (tur.

Verus nunc huius præcepti usus est, ut candidè dicamus & sentiamus de proximo, etiam ubi maximè peccarit. Deinde ne alios supprimamus præ nobis, sed sinamus etiam alios aliquid esse.

DE Vocabulis ad uerum huius præcepti usum necessarijs.

F

S

Loqui

CATECHISMVS

<p>Loqui candidè de proximo</p>	<p>Sentire Augere famam proximi Defendere proximi famam Celare proximi errores</p>	<p>Modi seu formæ</p>	<p>Corde. Nam Christus re- quirit ad le- gè adfectus. Matthæi. 5. Lingua.</p>
-------------------------------------	--	-------------------------------	---

DE lingua, ex 3. cap. Iacobi.

Ecce naues quoque, cum tantæ sint, et à uentis seuis agantur, circumaguntur à minimo gubernaculo, quocumque impetus dirigentis uoluerit. Ita & lingua pusillum membrum est, et magna iactat. Ecce exiguus ignis, quantam materiam incendit? Et lingua ignis est, mundus iniquitatis, sic lingua constituitur in mēbris nostris, quæ maculat totū corpus, & inflammat rotam natiuitatis, & inflammatur à gehenna. Omnis enim natura ferarum domatur, & domita est à natura. Linguam autem nullus hominum domare potest, incoercibile malum, plena ueneno mortifero, per ipsum benedicimus deo et patri, & per eandem maledicimus hominibus, qui ad similitudinem dei conditi sunt. Ex eodem ore procedit benedictio & maledictio.

Quibus omnibus exaggerat diuus Iacobus, huius præcepti facilimam transgressionem, quia lingua, inquit, tale est membrum, quod domari non potest. Et simul declarat abtrectationis, seu falsi testimonij malum, cum nullo alio conferendum.

Spectant

Spectant huc uulgares nostræ sententiæ. Ab omni malo quis sibi cauere potest, à falsa autem lingua non potest. ~~Lingua, & dirimit, & componit pacem. Lingua, optimum & pessimum est membrum.~~

Dictum cuiusdam Philosophi.

~~Sariius & tollerabilius est, à coruis lacerari, qui homini iam mortuo admodum nocere non possunt, quam uiuus ab obtreatoribus circumferri. Itē alterius. Lingua, ne mortuis quidem parcit.~~

DE abusu huius præcepti.

Abutuntur hoc præcepto, qui de proximo neque dicunt, neque sentiunt bene, qui errata proximi non boni consulunt, qui non excusant, qui non tegunt, qui soli aliquid esse uolunt, qui non sinunt & proximum aliquid esse. Item, qui detrahunt proximo, qui errorem proximi exaggerant, circumferunt, qui letantur in diffamatione proximi, qui coram iudice falsa testantur.

EXEMPLA huius abusus & poenæ.

Peccarunt contra hoc præceptum, falsi accusatores ac testes Susannæ, Daniel, 13. et horribiliter puniti sunt. Accusatores ac falsi testes, contra Christum producti, Matth, 26, nihil inuenientes, confusi abierunt.

DE difficultate huius præcepti.

Eandem hoc præceptū, cum reliquis difficultatē habet. Denegatū enim est nostris uiribus, consentientē animum ad completionem huius præcepti adferre. Quid
uero

CATECHISMVS

però externè hic possumus, satis liquet ex uerbis diui Iacobi supra enumeratis. Nā si lingua tale est mēbrū, qđ à nullo domari potest. Ergo nos ex æquo omnes sumus falsi testes. Confugiendum itaq; est ad Christum, qui impossibilia nobis possibilia facit, donato suo spiritu.

DE iure magistratus in hoc præceptum.

Publicos mali animi effectus, magistratus punire habet, qui effectus, cū in foro quotidie occurrūt, quorūq; præsidio, sæpe optimæ et iustissimæ causæ euertuntur, dū falsi testes, et obtreçtatorix lingue ultro ci roq; laborant. Quare nunquam ibi decrit gladij exercendi ius in transgressores, idq; iuxta Cæsareas leges & priuata municipalia. Hoc saltē admonitos uolo magistratus, ne credant se satisfacisse suo erga hoc præceptum, officio, quando falsos tantū coram iudicio testes, punierint, sed ut et obtreçtationibus occurrāt, ex quibus sæpe infinita mala surgāt. Et uenit hic mihi laudanda Saxonia, cuius singulæ urbes, propria quædā statuta habent, quæ rusticalia colloquia uocāt, ea quater in anno à primario Consule è curia denūciantur plebi, ut oris seu lingue puritatem seruet plebecula, et ne quis alterius famam aut nomen suū obtreçtando lædat. Historia Susannæ docet, ne magistratus facile credat testibus in aliquem productis, sint etiam hi quantumuis in speciē honesti uiri. Et falsi testes Susannæ erant seniores & iudices populi, uel eā ob causam, quia à natura gaudemus de incommotis ac diffamatione

tionem proximi. Igitur omnes circumstantiæ ad produ-
ctum testimonium diligenter erunt excutiendæ, et sæpe
ex factis antecedentibus, testium uerba examinanda. Et
quia hoc tēpore, nemo non obtrectatur prædicatoribus
uerbi, illæ obtrectationes, quantum fieri poterit, prohi-
bendæ erunt. Nam plerunque ministri uerbi mendacijs
obruuntur, id etiam uidens apostolus, monet 1. ad Ti-
mo. 5. ne aduersus presbyterum accusationem admitta-
mus, nisi sub duobus aut tribus testibus.

DE IX. ET X. PRAECEPTO.

Hæc duo postrema præcepta, quanq̄ sub reliquis cō-
prehendi poterant, ut nonū sub septimo, quod est de fur-
to. Decimū sub sexto et septimo. Placuit tamen deo hæc
seorsim adijcere, sed non sine insigni causa. Potuisset
enim aliquis existimasse, si præcedentia præcepta exter-
no opere compleuisset, se uerè legis impletioni respon-
disse. Huic opinioni occurrit deus his postremis præce-
ptis, quæ animū accusant, internis adfectibus flagrantē,
et ostendunt longè nos abesse à uera legis completionē,
et si externam obseruationem adtulerimus, nisi et inter-
nā adferamus, quæ duæ adimpletiones simul coniunctæ,
primum respondent ac satisfaciunt legi. Oportet itaq;
ut in his duobus mandatis, quisq; se transgressorem cōfi-
teatur. Siquidem hæc tandem uerè declarant, quid sit ue-
rè peccatum, nempe quod ex animo ac adfectibus profi-
tiscitur, et si nunquam sequatur externū factum. At hoc
not

CATECHISMVS

non considerat humana natura, ideo fingit se responderi sufficenter legi, quando externam obseruationem adfert. Est autem concupiscentia peccatum, id quod patet ex Matt. 5. Et ex uerbis Pauli ad Roma. 7. Concupiscentiam non nouissem, nisi lex dixisset. Non concupisces.

Quare haec postrema praeccepta docent duplicem esse legis complendae usum, & exponunt praecedentia. Verum praeter id, quod exponunt superiora mandata, etiam per se sunt praeccepta, in hoc ab alijs, separata, quia haec conditionem admittunt, alia non itidem. Sic domum proximi emere possum, uxorem defuncti ducere, ancillam & seruum dimissum a domino, ac hera conducere. Honorare uero parentes sub conditione non licet, nisi a uero dei cultu abduxerint. Sub conditione non licet occidere, non moechari, non furari, neque perhibere falsum testimonium. Et illa conditio facit nunc haec posteriora duo praeccepta, ut & ipsa per se sint mandata, non tantum expositoria aliorum.

ALIA causa, quur deus his praecceptis adfectuum uoces apposuerit, alijs autem non.

Possit hic aliquis quaerere, quur deus adfectuum uoces postremis his praecceptis adiunxerit, alijs non itidem, quanquam & adfectus requirant ex uero legis usu. Ad hanc quaestionem sic respondeo. Alia praeccepta, non ita uide transgressa cupimus, atque haec postrema. Quis enim uel natura non abhorret a dehonestatione parentum

tum

tum? Quis non natura retrahit se à cæde? Quis non uio-
lentiam putat, uel mœchari, furari, & falso testimonio
lædere? At laborare pro domibus, eas ad se trahere, alie-
nis bona sua augere, insidiari coniugibus, abducere ser-
uos & ancillas, ad hæc, inquam, sumus inclinatiores.
Propterea igitur, ut deus procliuitem nostrã erga res
nono et decimo præcepto prohibitas, reflecteret, atque
aliquo modo restringeret, concupiscendi & desiderandi
diuocabulis est usus.

ALIA causa.

Vt humanus animus, natura malignus semper repe-
rit, quo it obuiã deo, ita et hic potuisset calūniari expo-
sitionem ueri, in his præceptis, usus. Nam cum Christus
Mat. 5. in uno aut altero tantum præcepto damnat adfe-
ctus, dixisset hæc præcepta aliena esse à requisitione ad-
fectuum. Idcirco eam humani animi malignitatem ut at-
teuoreret deus, adfectus uocibus ea illustrauit.

DE cognatione posteriorum præceptorum.

Vnus quidem horũ præceptorũ usus est, unus sensus
et intellectus, prohibens concupiscentiã ac desideria ani-
mi. Interim simul damnant etiam externa opera, quæ ex
animi maliciosis atq; improbis adfectibus effluunt.

DE Differentia horum præceptorum.

Differunt aut hæc præcepta in externis rebus. Nonum
ad res tantum respicit. Decimum ad personas & res si-
mul. Comprehendit enim hoc etiã res, quæ ad nonum re-
ferri

Discrim
28. 10 p
pti.

CATECHISMVS

ferri non possunt. Et est tanquam summarium omnium rerum, quæ adfectu primum petuntur, & postea quoque externo facto abutuntur.

NON CONCVPISCES domum proximi tui.

Concupiscere leuior est adfectus, quam desiderare. Est enim concupiscere, res tam bonas quam malas, petere tantum.

DOMVM.

scilicet Domus hic significat propriè hereditaria bona. Dispositum uerò hoc præceptum à septimo, quod est de furto, canonum de hereditarijs, ac immobilibus bonis loquitur. Septimum autem de mobilibus, quæ transferri possunt.

Areas.

Prata.

Continet igitur domus
sub se

Agros.

Prædia.

Syluas & similia bona.

PROXIMI TUI.

Tui, emphasim habet, q. d. deus, non concupisces domum illius, quia proximus tuus est. Proximo uerò iniuriam facere, sanè uolentia est.

QUERELA, de hereditarijs bonis.

Nostro hoc æuo non infrequens querela circūcurrit de tutoribus ab alienantibus, ac segniter custodientibus hereditaria bona, de quibus & defraudant hæredes, & sua segnitie sæpe ad nihilum redigunt. Et quemadmodum

dū hodie omnis status purgatione egeret, ita & tutores essent corrigendi atq; admonendi, quò diligentius curarent suorum heredum relicta à parentibus bona. De hæredibus nihil dicam, quos sinunt ad omnem malitiam excrescere, non propter aliam credo causam, nisi quia sperant mortis euentum, ut ipsi inde maiori cum fructu de bonis participent.

QVAESTIO. An omnis concupiscentia sit prohibita?

RESPONSIO. Omnis concupiscentia est prohibita, quæ eò tendit, ut in bonis proximi quæras tua cōmoda. At concupiscere domū alterius, ut eam emas cum utilitate proximi, non est prohibitum.

REGVLA DE CONCVPISCENTIA in hoc præcepto.

Concupiscere alterius bona cum alterius commodo, ac utilitate, nō est peccatum. Nam hic uerus huius legis usus est, in omnibus quærere utilitatem proximi. Et seruandum est hic discrimen inter adfectus, qui simpliciter sunt peccata, qui non. Tum enim concupiscentia est peccatum, quando respicit ad incommodum seu damnum proximi &c.

DE PERMVTATIONIBVS.

Hinc ædificiū ædificio permutari potest, ager agro, prædium prædio &c. Sed ita, ne adsit dolus, ne adsit priuata utilitas.

G

Obiecta

CATECHISMVS

OBJECTION. Quid si alter non intelligit precium rerum, quae permutantur, & quietus est de facta permutatione?

RESPONSIO. Tu admonere debes proximum de precio, omnem dolum detegere, postea si contentus est sit rata permutatio. Valet & hic charitatis regula, Quod tibi non uis fieri, alteri ne feceris.

DE VERO huius noni praecepti usu.

Verus huius praecepti usus est, ut ita agamus cum proximo, ne in eius bonis quaeramus nostra commoda, sed in omnibus rebus iuueamus eum, ut eius bona crescant ac procedant feliciter.

DE VOCABVLIS ueri usus, & modo.

Quaerere in omnibus proximi utilitatem Corde.

Nostra commoda proximi utilitatibus, postponere Modi

Iuare proximum, ut ditior fiat, et eius bona crescant Opere, seu facto.

DE ABVSU huius praecepti.

Abusus huius praecepti nascitur ex contrarijs uerbo usui, ut quaerere in proximi bonis nostrum commodum cum illius incommodo, sub hoc abusu latent sequentes.

Concupiscere

Abalienare bona proximi Corde.

Abstrahere

Deco-

Decogere in necessitate

Defraudare proximum bonis

Decipere

Modi

Non admonere de dolo

Insidiari proximis bonis

Consentire alijs in occupandis

bonis proximi cum dolo

Opere seu

Iuuare alios

facto.

QVAESTIO de pignoribus.

An liceat accipere pignora, cum alijs mutuo damus?

RESPONSIO. Maior fidelitas inter Christianos esse debet, quàm ut opus sit pignoribus agere. Præterea, qui mutuo dat expressum uerbū habet, ne inde speret aliquid se recepturū, maximè ab egeno, qui reddere non potest. Qui uero ne sperare quidem debet de recipi endo, quomodo quæso, ille pignora accipiet ab eo, cui mutuo dat? Sed quia non omnes sumus Christiani, quid igitur cum alijs faciemus? Respondeo, Quis Christianus sit, siue non, id facilè in hac permixtione Ecclesiæ cerni non potest. Verum quia mutuo dare, est conferre beneficium in proximum, et scriptura in cōferendis beneficijs Deum ipsum imitandū proponit, qui permittit solem suum oriri super bonos ac malos. Quare ne impijs aperte neganda est accommodatio, quibus ut bene faciamus, monet uerbum Dei, nō de quibus sumamus pignora, Ergo à nemine, cui das mutuo, postulabis pignus. De abusu

CATECHISMVS

pignorum horribilia hic essent dicēda, nisi apud omnes
abusus ille aliās satis aptus pateret, quo uidemus horri-
biliter peccare hodie homines contra nonū præceptū.
NEC DESIDERABIS VXOREM EIVS, etc.

~~desiderare maior effectus est, quam concupiscere, si~~
~~quidem desiderare est cum gaudio quodam & singula-~~
~~ri uoluptate concupiscere.~~ Nam desiderare etymon tra-
hit à sideribus contemplandis. Est autem contemplari,
non tantum obiter spectare, sed intueri diligenter. Et sa-
nè tales sunt personæ ac res in hoc præcepto, ergo quas
horribili æstu flagramus, quales sunt, uxor, seruus, an-
cilla, boues, pecudes &c.

Respicit uero hoc præceptum ad personas ac res si-
mul, et maximè ad eas, quæ uiuunt. Referrī itaq; huc de-
bent primum homines, ut uxor, serui, ancillæ, magistra-
tus, atq; adeò omnium conditionum mortales. Concupi-
scere enim cum incommodo alterius Reipublicæ magi-
stratum ad tuam Rempublicam. Item præceptorem, sar-
torem &c. id peccatum est contra hoc præceptum. De-
inde spectat hoc mandatū ad res, quæ nō sunt homines,
ut asinus, bos, uacca etc. Pertinent huc omnia animalia.

Q V A E S T I O. An omne desiderium peccatum
sit? Respondeo, ut supra de concupiscentia.

Q V A E S T I O. An liceat seruum, ancillam abdu-
cere, aut ad se recipere, sine consensu possessoris?

R E S P O N S I O. Non, nisi subsint certæ causæ,
uel

uel quia herus seu hera nolūt amplius habere seruos aut ancillas, uel quia non satis uictus dant, uel quia mercedem denegant, tandem, uel quia serui ac ancillæ nolunt diutius manere in seruitio.

QVÆSTIO. Quid si herus morosus est aut hera liceat etiam tum discedere?

RESPONSIO. Quanquam uerissimum est morosos dominos, non diu posse præesse in dominio, iuxta illud Prouerb. ix. Qui conturbat domum suam, possidebit uentos. Et qui stultus est, seruiet sapienti, tamen raro uidemus, illis seruis ac ancillis bene succedere, qui propter morositatem relinquunt suos heros aut heras, præterea cur deus addidisset tantas promissiones obedientiæ, nisi subinde molestiæ occurrerent in seruitijs? Petrus et prauis obediendum esse iubet.

QVÆSTIO. An possit uxor suscipi uiuente marito?

RESPON. Non. Nā uxor alligata est uiro donec uixerit, ad Cor. 7. i. ep. Alia est ratio inter eos, q̄ stupri gratia diuortiū celebrarunt, tū enim innocens persona etiam uiuente rea, nuptias contrahere cum alia potest.

DE uero huius præcepti usu.

Verè utuntur hoc præcepto, qui primū nō desiderāt alterius uel personas uel res, idq; cum damno proximi. Deinde qui etiam factō non abducunt, alienant, et immorigeras reddunt aut uxores, aut ancillas, aut seruos, aut pecudes, sed qui monent atq; hortantur eas, uel uxores,

CATECHISMVS

vel ancillas, ut maneant, ac suum officiũ faciant sedulo.

DE uocabulis & modis ueri usus.

Querere utilitatem proximi

in omnibus bonis suis

Corde

Admonere uxorem ad obe-

dientiam & patientiam

Modi

Item, hortari seruos ad præstan-
dum obedientie cultum

Hortari ac prouocare eosdem

ad sua officia in timore faciend a

Opere seu
facto.

DE abusu huius præcepti.

Abutuntur hoc præcepto agentes contra prædicta, ut qui in proximi bonis sua commoda quærunt, qui auocant uxores, seruos, ancillas impostura, qui abalienant oues & boues, qui iuuant alios, qui delectantur abalienatione. Item qui desiderant et adfectant abalienari &c. Hic abusus hodie omnium frequentissimus est. Nec id mirum est, quia ~~declinat mundus ad interitum, ideo & fit deterior semper.~~

DE difficultate horum præceptorum. 9. & 10.

Post Adæ lapsum ita est corrupta humana natura, ut etiã uolēs, nõ possit animi desideria atq; cõcupiscentias deponere. ~~Accedat nunc quodcunq; uite genus etiam omniũ sanctissimũ, tamen frustra laborabit humana natura sibi ipsi in hoc defectu mededo, aut ut uel minima cordis desideria exuat.~~ Hæc uerò non adultis solũ firmiter hærent

heret infixa, sed quæ ex natura nobiscum adferimus, imò in quibus in utero matris concipimur, sicut liquet in infantibus, qui cum ne loqui quidem possunt, statim tamen mirabili desiderij æstu flagrant. Et uerissima est hæc sententia. Humani oculi lasciuia ac petulantes sunt, adfectat quod uident. Quæ sententia, & si propriè pertinet ad oculorum desideria, obliquè tamen ad cordis petulantissimos adfectus pertrahi potest, ut fieri solet in causis, & externis effectibus. Porro metu pœnæ aut inferni desideria animi occultari possunt à nobis, quo minus in externos effectus prorumpant, interni uerò adfectus manent qui ipsissima sunt peccata coram deo, quosq; & Christus Matthæi 5. in primis damnat. Superat enim externa flagitia, & eo sunt illis maiora peccata, quo sunt tanquam causæ potentiora. Quare non dubitandum est, quin interni adfectus maius etiam accipient iudicium.

Philosophi atq; sapientes mundi omnes hic cæci sunt, neq; quicquam hic intelligunt, quia tantum externa facta damnant, non adfectus.

Q V O fugiendum sit pro completionem postremorum præceptorum.

Hactenus audiuius, quàm imbecillis sit humana natura in pellendis adfectibus. Et Christus Matth. 5. internum animum à prauis adfectibus alienum requirit. Paulus spirituales uocat legem. Nos uerò carnales sumus, quæ sententiæ inter se collatæ natura sunt contrariæ.

G

4

Quid

CATECHISMVS

Quid enim commercij habet spiritus cū carne? quid potest homo carnalis in rebus spiritualibus? Sanè cōcludendum est, nos hic nihil posse, neq; legis completionem ad nos pertinere. Quæ cognitio ubi adest in nobis, tum primum tales sumus, quales nos legis usus esse uult, nimirū imperfecti, peccatores, infirmi, & prorsus omni in satisfaciendo legi robore destituti. Habemus itaq; nunc quærendi occasionem pro illo, qui se ad legem complendam uenisse adserit. Item, qui suum officium esse prædicat legi satisfacere. Et hic est Christus Iesus, qui in uniuersum legi respondit, cuiusq; responsio durat in perpetuum in omnibus ijs, qui credunt in Christum. Iam si uolueris postremis his præceptis satisfacere, imò debes, quia deus nouam requirit uitam, adcurre ad Christum, qui semel tuo ac omnium nomine legem impleuit, is dabit tibi spiritum sanctum, purgatores adfectuum atq; cordium, ad uerum usum legis inflammatores. Ioannes tantum aqua baptizat, quæ frigida pectora facit, Christus autē baptizat igni ac spiritu sancto.

EPILOGVS de decem præceptis

Quid sibi uelint decē præcepta huc usq; exposuimus. Item quis illorū sit usus, et quatenus à nobis seruari queant, quatenus non. Et ut paucis omnia repetam, non est negligendum, quòd omnium præceptorū duplex sit usus, qui duplicem obseruationem parit, externam & internam, illa aliquo modo est in uiribus nostris, Hæc prorsus

sus

sus humane nature adempta est. Quanquam humana
 natura ex Adæ lapsu adeò corrupta, nequeat quidē ex-
 ternè etiā pro dignitate legi satisfacere, nisi singularia-
 ter seruemur diuinitus, atque iuuemur. Quī enim non se-
 querentur cor peruersum, etiam externa flagitia, quæ
 tantum crassi quidā fructus sunt internæ corruptionis?
 Quousque igitur causæ manent, eò durabunt et externi
 fructus, quos non potest non humanus animus produce-
 re, omni cœcitate atque malitia in utero matris infea-
 tus. Quare ut sæpe monui, ita & nunc moneo, ut pro
 Christi spiritu oremus, qui simul & causas transgressio-
 nis præceptorum, & ipsos effectus in melius mutare po-
 test, & nouum animum in nobis creare, qui ad spiritua-
 les fructus gignendos aptus sit.

APPENDIX de ueterum theologorum opinione,
 qui ex præceptis consilia fecerunt.

Veniunt & hic auocandi piorū animi, ab impia scho-
 lasticorum theologorum opinione, qua docuerunt, præ-
 cepta consilia esse. Deus enim nō est illius inconstantie,
 quòd sua præcepta irrita esse uelit, quæ seruanda propo-
 suit. Et diuersum Christus docet Matth. 5. Ne apex qui-
 dem peribit de lege. Esto, sit nostra infirmitas erga com-
 plendam legem magna, uti re uera est, tamē propter no-
 stram infirmitatem deus perpetuam uoluntatem suam
 non soluet. Verius docuissent Scholastici, si dixissent,
 infirmitatem nostram circa legis completionem, non es-

G S se nobis

CATECHISMVS

se nobis damno, neq; præbere nobis illam desperandi occasionem, sed instigare nos, ut confugiamus ad eum, qui legem nostra causa impleuit, quiq; et nobis subministrat vires complendæ legis, non ad iustitiam, uerum ad restitutum de uera iustitia accepta.

DE ARTICVLIS FIDEI.

Sequitur nunc altera Catecheseos doctrinæ pars, quæ duodecim articulos fidei nostræ cõtinet. Hæc docet deum patrem misericordia esse motum, atq; filium suum unigenitum in hunc mundum ~~mississe~~ misisse, ut nostræ infirmitati mederetur, nostraq; uice legi responderet, quod ut faceremus, non erat in uiribus nostris. Pulchro uerò ordine subiiciuntur hi articuli fidei ipsis præceptis ne desperemus propter infirmitatem nostram, sed ut fide confugiamus ad Christum. Estq; hic finis legis. teste Paulo ad Galat. 3. Itaq; lex pædagogus noster fuit ad Christum, ut ex fide iustificaremur. Porro et si hic Christus mihi datus est in hunc usum, quo uindicet me à desperatione, tamen illud ipsum non possum intelligere, nisi Spiritus sanctus accedat, qui reuelet tanta bona.

ALIA Summa articulorum fidei.

Pro rudioribus satis est hanc articulorum summam retinere. Pater omnia fecit et ordinauit, ut salui fieremus. Christus saluos nos fecit. Spiritus sanctificat nos et exponit nobis salutem in Christo. Itē seruat nos, ne ab accepta

pta

CATECHISMVS

~~ris uerbis docuerat, in certa ac compendiaris quedam
capita conijcere.~~

Et quia hodie periculosa sunt tempora, propter impostores spiritus, qui simplicibus animis imponunt. Quare admonitos uolumus omnes simplices Christianos, ut his articulis occurrant pseudapostolis, et nihil credant, quod est ab his alienum, aut quod in his non exprimitur, ut si Anabaptista ad te uenerit, docens rebaptizandos esse se adultos, magistratum pellendum esse, communionem bonorum instituendam. Responde simpliciter, talia dogmata in articulis fidei non contineri.

Q V A E S T I O. An ea etiam credenda sint, quae in duodecim articulis non continentur, ut est institutio sacramentorum, confessio &c.

R E S P. ~~Multa in scriptura sunt, quae sub paucis his articulis comprehendi non potuerunt, et tamen uerbum dei sunt, neque ab articulorum doctrina discrepant, igitur non minus sunt credenda, quam ipsi articuli.~~

Q V V R Dicantur fidei articuli?

Fidei articuli dicuntur, quia sola fide percipiuntur, non humana ratione, quae nullum articulorum intelligere potest.

D E uero articulorum usu.

Verè utuntur his articulis, qui illis consolantur se, qui inde discunt, quomodo deus erga nos adfectus sit, quid beneficij nobis attulerit Christus, et qua tandem
uia,

~~uia, de tantis bonis certi fiamus in conscientijs nostris,
presidio spiritus sancti.~~

DE ABVS V articuloꝝ fidei.

~~Abutuntur articulis fidei, qui his se non cōsolantur,
qui prædictam doctrinam inde non petunt, qui tandem
sine omni fructu murmurant eos quotidie.~~

DE FIDE.

Sed quia fundamentum horum articuloꝝ consistit
in fide, paucis hic nobis uisum est, ueteres opiniões scho
lasticorum de fide retexere, ut postea uera fides pateat.
Scholastica planè fides est, atq; imperfecta, quæ tantum
ad historiam tendit, & quam definiunt esse assensum eo
rum, quæ in scripturis prodita sunt. Hæc etiam hypocrisi
tæ Christiani habere possunt, ut qualitatem ociosam. Ve
ra autem fides, quæ hic requiritur erga deum Patrem, fi
lium & spiritum s. talis est, quæ nō tantū historię præ
bet assensum, sed quæ respicit ad promissiones olim à
deo de Christo factas, quòd deus propter Christum nos
in gratiam recipere uelit. Hæc inquam fides, uerbū dei,
non ut simplicem assensum, sed ut certam fidutiam, gra
tia spiritus sancti operatam, causam efficientem habet.

APPENDIX de cognoscenda trinitate.

Multi anxie laborarunt, ut breuiter ac signatè de cō
gnoscēda trinitate traderēt, alij hoc, alij aliud de ea spe
culati sunt. Et dū simplici Verbo nemo fuit cōtentus, &
omnes cōfugerunt ad humanæ rationis iudiciū, factum
est;

*Fides sc
lasticorum
alibi huius
modi app
lati*
Vera fides

CATECHISMVS

est, quod præter somnia ac impias quasdam nugas, nihil prodiderunt. Nos itaq; intra uerbi limites stabimus, quod nos tres personas proponit, nõ ex imaginibus aut picturis cognoscendas, ut hætenus est creditum, sed ex earum officijs. Ideo dupliciter de trinitate loquendum est. Primum, de illarum personarum essentia, quæ quia extra humani ingenij aleam est posita, idcirco admiranda est potius, quam anxia inquisitione perscrutanda. Deinde, de officijs trinitatis, quæ sunt seruare, tueri, detegere, saluum facere, sanctificare, illuminare. Qui uero aliter loquuntur de cognoscenda trinitate, uel sublimius speculantur, quàm in ipsis officijs uersantes, facile in errorem incidere possunt, magnitudine & excellentia tantæ maiestatis territi. Exempla pete ab Anabaptistis hodie, olim à Scholasticis.

DE Prima articulorum fidei parte, quæ agit de creatione.

Ego credo in deũ patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ. Ego magnam habet emphasim. Oportet enim ut quisq; per se credat, propriamq; habeat fidem. Non ualent hic excusationes, quas hodie passim obijciunt aduersarij uerbi, ad defendendam suam impietatem. Nos credimus id, quod parentes ac antecessores nostri crediderunt. Item, quod Cæsar & Papa credunt.

C R E D O.

Credere hic pro fidere accipitur, quod est se ita commenda

mendare deo, se ita totum in deum conijcere, ita spem suam in promissiones dei ponere, ut nihil dubites, quin deus, tuus deus esse uelit, te regere, tueri, & ab omnibus malis conseruare.

IN DEVM.

Germani deum à bono uocant, & uerè est deus summum ac unicum bonum, Græci deum ἀπὸ τῆς ὀ deducunt, quod est iuuare siue adcurrere, Hebreis Adonai familiaris est dei appellatio, quæ uox à ueritate nomen accepit. Hinc uel nominis uocabulum satis indicat, quid sit in deum credere. Nimirum, in summum ac optimum bonum, in adiutorem, qui & seruare potest & uult, quia uerus est. Signanter dixit autor articulorum. In deum, non, in deo.

PATREM.

Patris uocabulum beneuolentiæ ac mansuetudinis uox est. Pater enim non potest non filij calamitate adfici, & in necessitate ei succurrere. Reliquæ circumstantiæ, quæ cadunt in nomen patris, hic explicandæ sunt, & non sunt inuentu difficiles, propter quotidianam, quam contrahimus cum parentibus, familiaritatem.

OMNIPOTENTEM.

Hæc uox per occupationem adiecta est, ne quis de potentia dei in iuuando dubitet. Qui enim omnipotens est, illum nullum periculum quantumuis graue fugere potest, è quo non possit liberari. Dicitur uero deus
omnipotens

CATECHISMVS

omnipotens, non tantū quòd potest omnia, sed quòd extra cum non est alia potentia aut uirtus. Alij multa promittere possunt, uerum sine deo nihil possunt prestare.

CREATOREM cœli & terræ.

Sed quæso unde cernitur illa omnipotentia dei? uide licet quia creauit deus cœlū et terram, hoc est, quicquid est creaturarum, id quod nullus homo, nullaq; creatura prestare potuit. Et spectat hic locus ad prouidentia dei. Hic quia creauit omnia, Ergo & sustentabit. Alij opifices facti aliquo opificio aut opere, statim discedunt & relinquunt opus absolutum suo usui. At deus hoc non facit, uerum semper præsens adest suis creaturis, regendo atq; conseruando eas. Cœlum & terra uoces sunt generales, sub quibus comprehenduntur omnes creaturæ.

EPILOGVS primæ partis articulorum fidei.

Interrogatus nunc, quid doceat prima articulorum pars, Responde, Docet me, quòd deus pater uelit meus esse deus, me in suam tutelam recipere, et seruare me bona sua uoluntate ab omnibus malis, qui cum me creauit, simul uult omnia necessaria dare ad uitæ sustentationem. Et præter hæc, ex mera misericordia communicare hæreditaria atq; propria sui filij bona omnia. Exponit primam hanc articulorum partem primum præceptum Non habebis deos alenos, id quod nihil aliud est, quàm, credere in deum patrem omnipotentem &c.

DE VERO usu huius partis.

Verus

Verus huius partis usus est, ut soli deo confidas, à solo Deo expetas auxilium. Et quia omnipotens est. Igitur solus auxilium ferre potest.

DE ABVSU huius partis.

Abutuntur hac parte, qui coram hoc deo alienos recipiunt, qui aliena præsidia quærent, qui non inuocant. Hi enim arguunt deum impotentie.

DE SECUNDA articulorum fidei parte, de redemptione.

ET IN IESVM CHRISTVM, FILIVM eius unicum, Dominum nostrum.

Secunda articulorum ipsius fidei pars, nostræ redemptionis summam continet, docēs Christum esse filiū Dei. et nostræ salutis pignus, quod Deus pater ad confirmandas suas promissiones in sacris scripturis dedit atq; promisit, non aliter ac si esset quidam potens rex, qui pollicetur mihi magnum aliquod donum, quod quidem susciperem ego in promissis, at propter excellentiam & magnitudinē doni subdubitarem, foret ne aliquando seruaturus rex promissa, quam tamen dubitationem ut adimeret, simul et literas et sigillum maioris certitudinis gratia daret. Ita Deus pater misericordia motus erga genus humanum, se Deum nostrum fore promiserat, & de qua non erat dubitandum. Attamen ne dubitarem, Christiū filium, & illum quidem unigenitum nobis dedit, non solum ut pignus, sed ut medium, per quod testaretur se fore

H

re Dea

Exemplum

CATECHISMVS

De Deum nostrum, et per quod uellet iuuare. Is cum iam uenit, exposuit nobis promissa patris, & executus est copiosissimè ea omnia, quæ à patre promissa acceperat. Nascitur uerò nudus, & fit omni infirmitati obnoxius, ne quis ab eo fugiat, maiestate diuina territus. Qui cum etiam sine pompa uenit in hunc mundum, à mundo fuit contemptus, extremè persecutus, tandem & cruci adfixus, sicut patebit in sequentibus. Pertinet sequens articulo-
lorum pars propriè ad confirmandam primam partem, ne hæsitemus de deo seruatore.

QV ID SIT uerè in Christum credere.

Non satis est, simpliciter credere Christum esse filium Dei. Item, quòd passus ac crucifixus sit, quæ historialis tantum fides est, neq; sufficiens ad eam personam, quæ Deus est. Sed credere in Christum filium dei, est fidere in seruatorem, qui ideo in hunc mundum uenit, ut serua-
ret, saluum faceret, reconciliaret Deo patri, & postremo eriperet nos è seruitute peccati, ac constitueret nos dominos peccati, mortis, satanæ. Fidè simplicis historiæ & diabolus habet, usum uero missi Christi ignorat. Hunc usum negant omnes, qui coram Christo alia seruandi me-
dia introducunt.

IN IESVM CHRISTVM

Appellationes filij Dei statim produnt eius officium. Iesus est, quia seruat. Christus est, quia interpellat apud patrem, & regit simul.

Fili

FILIVM EIVS

Scilicet naturalem. Nos adoptiui sumus tantum.

VNICVM.

Emphasim habet hæc uocabula, excludens omnes alios mediatores præ Christo, sicut & Matt. x7. ait. Hunc audite.

DOMINVM.

Excludit hæc uox, quasi per occupationem adiecta, omnem dubitationem de potentia Christi. Hic quia dominus est. Igitur seruare potest. Est autem dominus potentie uocabulum ac regiminis. Expende hic circumstantias, quæ incidunt in dominum.

NOSTRVM.

Consolatoria particula, ostendens, ad quos pertineat Christus, nimirum ad nos homines. Spectant huc Esa. uerba, c. 9. Paruulus nobis est natus, filius nobis est datus etc. QVI CONCEPTVS EST DE SPIRITVSAN.

Confirmant & hæc potentiam Christi. Is enim, qui seruat nos, qui subijcit nobis hostes, satanam, peccatum, mortem &c. qui reconciliat nobis patrem &c. conceptus est de Spiritu sancto, non de homine. Quare & facillime potest spirituales illos hostes uincere. Vnus uero conceptionis hic est, ut scias Christum sua esse Spiritu sancto conceptione, nostram conceptionem, quæ plena est peccatis, purgasse. Est enim cõceptio nostra in utero matris peccato obnoxia, iuxta Dauidem, psal. 50. In peccatis cõcepit me mater mea. Hæc miseria nostræ cõceptio

CATECHISMVS

nis, ut est deploranda, ita et desperationi proxima, nisi
Christus sua conceptione spem nobis meliorem faciat.

NATVS.

Idem usus ac fructus est natiuitatis Christi, qui fuit
conceptionis, uidelicet, ut beneficio Christi renati, fia-
mus filij recōciliati, qui nostra natiuitate sumus filij iræ
& æternæ damnationis. Describitur itaq; in his uocibus
unà cum sequentibus, usus aduentus & passionis Chri-
sti. Siquidem ille uenit in hanc carnem, ut nostris malis
mederetur, eaq; quæ in nobis erant immunda, sua mundi-
cie munda redderet.

EX MARIA VIRGINE.

Matrem addit autor horum articulorum, ut probet
Christum esse uerum hominem, qui ex puro homine sit
natus, sed nõ humano more, quia impossibile fuerat hu-
manæ naturæ, è uirgine elicere filium. Seruit hic articu-
lus ad expugnandos Marcionitas & Valentinianos, qui
negant Christum hominem uerum.

PASSVS SVB PONTIO PILATO, crucifixus, mortuus, & sepultus.

Describuntur nunc porrò media, per quæ cōtigit no-
bis liberatio in Christo. Sic enim uisum fuit deo patri,
ut per crucē fieret redemptio nostra. Passio autem domi-
ni nostri Iesu Christi non temere accidit, sed iuxta pro-
phetarū uaticinia, quibus eandem diu antè prædixerāt,
ut est uidere, Esa. 53. cap. Hic namq; cū uellet fieri domi-

nator mortis, necessariū fuit illi prius mori, quò sic per suā mortem, mortem dānaret. Quæ quidem bona mihi non proderunt, nisi ea mihi communia fecero cum Christo, et suam passionem meā esse cognouero. Nam ut ipse opus non habuit mori, ita quoq; non propter sua peccata mortem tulit, sed propter peccata mea, Esa. 53.

Interrogatus igitur nunc, cur Christus passus sit crucifixus. Respōde, nostra causa. Nobis enim natus est, nobis filius datus, nobis tandem factus est Emanuel.

Obserua hic ordinē et incrementū passionis Christi, primū passus est, quo uerbo tanquam generali cōprehēdit omnes Christi adflictiones. Deinde crucifixus est, quo uerbo extremū, excepta morte, crucis effectū notat. Postea sensit et mortem omnium adflictionum acerbissimam, postremo sepultus est. Potest hinc colligi uera iustificationis uia, quæ mortificando atq; sepeliendo incipit. Exemplo Christi, sic percunt omnes sancti, imò perire uidentur, sed non ad interitum, uerum ad uitam.

SVB PONTIO PILATO.

Confirmationis uerba à circumstantia persone iudicis, ne quis dubitet Christum uerè fuisse mortuum, sicut illi, qui Christo phantasticum corpus attribuunt.

DESCENDIT AD INFEROS.

Et hic ad inferos descensus, mea est factus de causa, ut ego à perpetuis inferis liberarer. Et quam passionē paulò antè pluribus uerbis enarrauit, nunc uno uerbo infe-

CATECHISMVS

Vos uocat exaggeratoriè, quò exaggeret passionẽ Christi ultra omnem aliam crucem humanam, et reuera, non fuit alius hominum æquè crudeliter tractatus, teste Esa. cap. 53. Nõ est species ei neq; decor. Et uidimus eum, & non erat aspectus, & desiderauimus eum despectum & nouissimum uirorum, uirum dolorũ et scientem infirmitatem. Infernus hic non certum aliquem locũ significat, ad quem relegatæ sunt animæ, sed crucem atq; adeò omnes persecutiones, in quibus uersatus est Christus. Et ipse ait psal. 17. Dolores inferni circũdederunt me. Itẽ 25. psal. Quoniã non derelinques animã meã in inferno

TERTIA DIE RESURREXIT à mortuis.

Sic Christus permansisset in inferno ac mortè, et nõ resurrexit à mortuis, uel ut Dauid canit. Si Deus permisisset sanctum suum uidere corruptionem, nihil profuisset nobis mors Christi. Resurrexit uerò, ut nobis resurrectionem faceret, ut quemadmodum ipse iam resurrexit à mortuis, uicto inferno, satana, morte & peccato, ita & nos per Christum, à tyrannide illorum hostium resurgamus. Et quanquam illi hostes adhuc tyrannidem suam exercent, nobis tamen qui Christi sumus, nocere nõ possunt, imò tyrannis satanæ, mortis, peccati & inferni, sanè non est dominium apud Christianos, sed potius larua quædam domini.

ASCENDIT AD COELOS.

Hic triũphus Christi describitur, quẽ celebrauit ascendendo

dendo in coelum, prostratis omnibus suis hostibus, ubi nunc sedet regnans potenter in uictos suos hostes. Et nos qui Christo insiti sumus per fidem, iam cum eo regnamus, et post hanc uitam regnabimus in æternum. Hic sub spectra. Illic à facie ad faciem, hoc est, præsentialiter. Cælum est, ubicunq; deus est. Deus est ubiq;. Ergo cælum non est ad certum aliquem locum adstringendum. Regnum coelorum et hic, & aliquoties apud Euangelistas Ecclesiam significat, in qua regnât pijs super prædictos hostes. De hoc triumpho lege Psalmum 8. & 67.

SEDET AD DEXTERAM dei patris omnipotentis,

Incipit nunc depingere articulorum scriptor, præmia et gloriam, quæ secuta est uictorem Christum, uidelicet, quòd sedeat nunc ad dexteram dei patris, honore ac gloria coronatus, constitutus super omnia opera dei, super omnem principatum, potestatem, uirtutem, dominium, nomen. Cui soli subiecta sunt omnia, oues & boues, pecora campi, uolucres cœli & pisces maris &c. psal. 8. ad Ephes. 1. ad Col. 2.

Est aut sedere ad dexteram dei patris æqualiter regnare cum deo patre. Hic quia subiecta habet sibi omnia. Ergo & Christus. Hic quia omnipotens est. Ergo & Christus. In summa, sedere ad dexteram dei patris, est omnia communia habere cum patre. Obiter ostendit hic locus Christum deum esse, quia patri est æqualis. Sed obsecro quo modo sedeat Christus ad dexteram dei patris? Re-

H 4 spondeo

CATECHISMVS

Spondeo. Non ut ociosa persona, sicut quidam falso nuntiantur de Christo, sed ut rex et sacerdos simul, ad interpellandum pro nobis, & ad defendendum nos aduersus omnes omnium hostium impetus. Papa cum suis fingit nobis Christum sedere ad dexteram dei patris, tanquam terreni cuiusdam regis filium, qui præter sedere cum patre nihil commune habet, & nescio quæ alia fingit atque refingit, donec concludit Christum amplius nihil commercij cum Ecclesia possidere, sed eam iam relictam esse Pontificibus administrandam atque regendam. Quæ quidem aperte impia esse, quis non uidet? Quandoquidem æterno Christi pastoratui contrariantur, de quo ita multis agit Ioannes. 10. cap. Item Dauid Psalm. 109. Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. Et Christus inquit. Manebo apud uos usque ad consummationem seculi.

Postremo sedet Christus ad dexteram dei uerus deus & uerus homo. Homo, ne timeamus eum accedere, deus qui potens est, ut defendat nos aduersus omnia mala.

INDE VENTVRVS est iudicare uiuos & mortuos.

Hactenus ob oculos posuerunt nobis articuli fidei aduentum Christi in hanc carnem, passionem et glorificationem. Nunc de altero eius aduentu ager articulorum auctor, qui erit in consummatione seculi huius, quo tandem supprimet et scabellum ponet omnes suos inimicos, iuxta illud. Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, donec

donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.
De hac gloriosissima uictoria, multa canit David psal.
109. Meminit Paulus 1. Cor. 15. ubi ait. Oportet eum re-
gnare, donec posuerit omnes inimicos suos sub pedes.
Hoc aduentu et mors nouissimus hostis aboletur prorsus.

Et quia ualde cōsolatorius est secundus Christi adue-
tus, igitur hic aliquandiu immorabimur. Tēpus quo uen-
turus est Christus, describit Matth. 24. cap. Veniet autē
tempore magnæ securitatis, quando nihil minus futurū
cogitabit mūdus. Quemadmodum accidit diebus Noë,
cum ederent ac biberent, contraherent matrimonium et
nuptum elocarent. At quomodo uenturus est, & quid ef-
fecturus, ubiq; tradit nouum Testamentum, ut Matthæi
13. Sic futurum est in consummatione seculi, uenient an-
geli, & segregabunt malos de medio iustorum. Item ca-
pit. 25. Cum autem uenerit filius hominis in gloria sua,
& omnes sancti angeli eius cum eo, tūc sedebit super se-
dem gloriæ suæ, et congregabuntur ante eū omnes gen-
tes, et separabit eos, alteros ab alteris, sicut pastor segre-
gat oues ab hœdis. Et statuet oues quidem à dextris, hœ-
dos autem à sinistris &c. Item 24. Et tunc apparebit si-
gnum filij hominis in cœlo, & tunc plangent omnes tri-
bus terræ, et uidebunt filium hominis uenientem in nu-
bibus cœli cum uirtute et gloria magna. Item 1. Corin.
15. Non omnes dormiemus, hoc est, non omnes erimus
mortui. Erunt enim in aduentu Christi adhuc uiui homi-

H S nes,

CATECHISMVS

nes, iuxta illud. Nos qui uiuimus, rapiemur illi in occursum. Omnes autem immutabimur, hoc est, quod alius Paulus dicit. Seminabitur corpus animale et resurget spirituale. Signa quae Christi aduentum praecedent, Matth. 24. ordine recensentur. Et hodie nusquam non apparent, unde sperandum est dominum breui adfuturum. Apostolus indicat in epistolis ad Thessalo. tempore suo magnum timorem fuisse in hominibus de aduentu Christi, qui tamen solatio esse debebat. Verum nos nihil minus curamus hodie, quam Christum aliquando adfuturum, et iudicaturum uiuos et mortuos.

DE Vero usu secundae partis articulorum.

Nos qui uerbum dei habemus, scire debemus, hoc aduentu appropinquare nostram redemptionem, ideo gaudio adfici nos oportet, quoties audiimus de magnifico illo accessu Christi. Nec scriptura firmiore consolationem habet, qua erigit piorum animos ex afflictione, quam hunc aduentum, quem simul nobiscum expectant omnes creature, sollicitè expectantes, ut palam fiant filij dei, et ipsae liberentur à uanitate, cui subiacent, propter eum, qui subiecit sub spe certa, ad Rom. 8. Noster itaque hic aduentus est, sicut reliqua omnia Christi.

DE Vero usu articulorum secundae partis.

Verus usus articulorum secundae partis est, ut intelligas et credas Christum Iesum uerum deum atque hominem esse, qui conceptus est de spiritu sancto, ut conceptione

tuam

tuam peccatis contaminatā purgaret. Natus est ex Maria uirgine, ut tuam peccatricem natiuitatem emūdaret. Passus est sub Pontio Pilato, crucifixus & mortuus, ut afflictiones tuas, quas iure propter peccata tua ferre debuisses, abs te transferret. Sepultus est in mortem, ut quemadmodum ipse excitatus est ex mortuis per gloriā patris, ita et tu surgeres ad nouam uitam. Descendit ad inferos, ut te liberum ab inferis faceret. Ascendit ad cœlum, superatis omnibus hostibus, ut te etiam illorum dominum constitueret, ubi et regnat super peccatum, mortem, satanam & mundum, in hoc, ut & tu regnes. Sedet ad dexteram dei patris, ut te protegat ab omnibus hostibus. Inde uēturus est iudicare uiuos ac mortuos, hoc est altero suo aduentu declaraturus, & suam & tuam gloriam, positurus te in æternam uitam.

DE TERTIA articulorum parte,
de sanctificatione.

CREDO IN SPIRITVM SANCTVM,
sanctam Ecclesiam catholicam &c.

Priores duæ articulorum partes docuerunt nos simplicissimè de fide, erga deū patrem & filium. Item, quomodo deus uelit noster esse pater, ut protegat ac seruet nos ab omnibus malis, idq; in suo Christo unico mediatore. Verum ~~has patris promissiones, nemo aut credere aut intelligere potest.~~

Quare spiritus sanctus datus est, qui illuminet nos, ~~cæcitate~~
nostra

CATECHISMVS

~~nostra corda sua gratia reddat oculatiora.~~ Facilius est de beneficijs dei in Christo collatis disputare. At sanè per quam difficile, illa ipsa credere, ut ea apud animum sentias, atq; in periculis reuera experiaris. Orandus itaque est deus per Iesum Christum, quò dignetur nobis mittere spiritum sanctum, ut illuminemur in tanto thesauro & uerè cognoscendo, & firmiter credendo.

QVID sit credere in spiritum sanctum.

Credere in spiritum sanctum, est credere spiritum sanctum uerum deum esse, cuius officium sit, uocare nos ad Euangelium, in illo cognoscendo, illuminare, recta fide sanctificare, in recta fide conseruare, quòd pignus sit, atque adeò signaculum, quo certificamur & obfirmamur in cordibus nostris de promissionibus et beneficijs Christi, quòd sumus filij dei, ad Rom. 8. Item quòd sanctificet atq; aptos faciat animos nostros ad sancta ac bona opera, dum creat in nobis nouos adfectus.

SANCTAM ECCLESIAM CATHOLICAM.

Vasa nunc sequuntur, in quibus operatur spiritus sanctus suis officijs. Primum enim exercet sua officia in catholica Ecclesia, quæ non suis uiribus ad cognitionem uerbi uenit, sed spiritus sancti presidio uocata, congregata & sanctificata. Est igitur Ecclesia sancta, non propter propriam sanctitatem, quæ sanè nulla est, sed propter spiritum sanctificantem. Verum hic principali ad sanctificandum medio utitur uerbo, quod ubi est, ibi est spiritus sanctus

Etus

Etus, & ubi spiritus sanctus est, ibi est Ecclesia.

V N D E cognoscatur Ecclesia.

Ecclesia non est exposita humanis oculis. Nam si cerneretur, non opus esset, ut eam crederemus, Cognosci autem potest ex uerbo & sanctificatione spiritus sancti, quæ duo signa ubi sublata sunt, & maxime illorum effectus, qui sunt, solari, et erigere conscientias fide in Christum, ibi Ecclesia satanæ est & dissipationis, in qua regnat satan & pseudopropheta, quorum doctrinam sequitur in tranquillitas & perturbatio in conscientijs.

A Quibus debeat iudicare Ecclesia, & regi.

Vt Ecclesia non cernitur humanis oculis, ita nec humano iudicio subiacet, qua de re pulcherrimum exemplum habes in Helia. 3. Reg. 19. Cui respondit deus. Et dereliqui mihi septem millia uirorum, qui sua genua non incuruauerunt coram Baal. Verbum & spiritus sanctus solum sunt Ecclesie rectores, et quæ hi docent, seruanda sunt. Neque uerò docet spiritus sanctus diuersa à doctrina Christi, iuxta illud Ioa. 14. Hæc locutus sum uobis, apud uos manens, Paracletus autem ille, qui est spiritus sanctus, quem spiritum mittet pater nomine meo, ille uos docebit omnia, & suggeret uobis omnia, quaecumque dixi uobis. Papa malignantis Ecclesie caput est & hypocritice. Igitur pro arbitrio prescribit suæ ecclesie, quæ uult, etiam ea, quæ aperte sunt impia.

DE NOMINE ECCLESIAE.

Ecclesia

CATECHISMVS

Ecclesia Latinis congregationem siue coetum sonat.
Et nomen accepit à spiritu sancto congregatore, non à
Papa, cuius Ecclesia hypocritarum conciliabulum est,
in quo tot sunt sectae, quot membrorum capita. Hæc Ec-
clesia Papistica nomē habet à dissipatore Papa, qui dissi-
patas & turbulentas conscientias facit.

ECCLESIA non est alligata loco.

Ecclesia nulli certo loco est alligata, sicut ne spiritus
sanctus rector Ecclesiae, sed dispersa est per totum
terrarum orbem. Ideo non Romæ est, aut alibi, sed sim-
pliciter ubi prædicatur Verbum, quod est medium, per
quod operatur spiritus sanctus.

SANCTORVM COMMVNIONEM.

His uerbis exponit, quid sit Ecclesia, uidelicet sancto-
rum communio. Vocatur autem communio, quia in hac
nulla est prærogatiua, in qua unus possit præ altero glo-
riari. Exempli gratia. In una ciuitate ex æquo omnes ci-
ues, uno iure, iisdem legibus & statutis utuntur, pericula
publica quoque habent communia, & si est quæ libera-
tas, si quæ priuilegia sunt, ijs omnibus æqualiter fruun-
tur, & quod omnium est maximum, in tanta officiorum
diuersitate, non redduntur turbulentiores, quisque suo of-
ficio fortunaque contentus.

Ita in Ecclesia comparatū est, in qua multa sunt mem-
bra unius corporis sine omni prærogatiua. Nam digitus
idē in corpore ius habet, quod oculus, nisi quod oculus
maius

maius officium sustinet. Utuntur una iisdem donis ac priuilegijs omnia membra, quae nunquam diuersitate officiorum offenduntur, quia nituntur ad eundem finem omnia.

REMISSIONEM PECCATORVM.

Hic articulus continet opera spiritus sancti, quae operatur in sua Ecclesia, scilicet remissionem peccatorum, quam si iudicauero esse opus spiritus sancti, facile statua satisfactionis merita, & indulgentias Papisticas uanas esse. Hunc articulum opponemus omnibus operum iustitiarum, & prostrati iacebunt. Porro ut intelligamus modum huius operationis in remittendo peccato, incipiendum est a fide, quam donat spiritus sanctus, & haec impetrat remissionem peccatorum.

CARNIS RESURRECTIONEM.

Remissio peccatorum efficit nos filios dei, uerum uita aeterna seu resurrectio ad aeternam uitam, quamuis de ea certi sumus ex ob signatione spiritus sancti, tamen non sequetur statim re ipsa possidenda, hoc est, ut paulus ait, a facie ad faciem, nisi primum exuto mortali hoc corpore, exemplo Christi patiamur, et deiciamur in mortem, quae quidem non est digna mortis uocabulo, sed potius larua quaedam mortis est, quae non nihil terret a longe, at non deuorat, quia aculeus illi sublatus est per Christum.

ET VITAM AETERNAM.

Postremus hic articulus finem seu scopum habet, ad quem tendunt omnes homines, uidelicet, ut post hanc uitam

CATECHISMVS

uitam alia potiamur. Apud philosophos & poëtas uariæ extant de uita æterna opiniones. Quidam simul animam cū corpore interire crediderunt. Et huius opinionis cōplures adhuc reperire licet in Italia. Nos qui Verū habemus, certi sumus ex multis scripturæ locis de uita æterna, quæ si non sequeretur, nescirem an esset inter oēs creaturas alia calamitosior homine. Et sane melius esset, ut ille ait, non nasci aut quàm ocyssimè mori. Quælis uerò sit uita æterna futura, ubiq; depingit eam scriptura, Apo. 21. Cessabit luctus, et absterget deus omnem lachrymam ab oculis eorum. Esa. 65. Gaudium & exultatio in æternum. Apoca. 21. Et ipsi populi eius, & ipse deus cum eis &c. Describit uitam æternam Petrus 2. cap. 3. Vanæ sunt speculationes humanæ de uita æterna, quibus plerunq; conferuntur caducæ uoluptates cum æterno illo gaudio. Ideo & æterna uita potius credenda est, quàm humanis cogitationibus perscrutanda.

OBIECTIO. Quis conseruat nos ad uitam æternam, ne recidamus à fide, quam sequitur uita æterna?

RESPONSIO. Hoc facit spiritus s. qui et uocat ad fidem & conseruat in fide, cui promissa est uita æterna.

DE VERO usu tertiæ partis articulorum fidei.

Verè utuntur articulis fidei in tertia hac parte, qui credunt spiritum s. deum esse, cuius sunt officia, uocare ad Euangelij cognitionem, dare fidē, in ea cōseruare, exponere Christum, & certificare conscientias de doctrina Christi

Christi. Item, qui credunt Spiritum sanctum hæc omnia in nobis operari, sine nostris meritis aut uiribus, Itē, qui credunt sanctam Ecclesiam catholicam, quæ cum non sit oculis exposita, tamen reuera existentē, per spiritum sanctificatam ad faciendum fructus spiritus, & quòd illa Ecclesia nulli sit certo loco alligata, sed per totum mundum diffusa, ubicunq; prædicatur uerbum syncerum ac purum, cuius caput Christus unà cum rectore Spiritu sancto est. Item, qui intelligit Ecclesiam eam esse sanctorum communionem, in qua nulla prærogatiua est, sed in qua pij omnes donis & beneficijs Dei ex æquo utuntur omnes ad salutem. Inter illa uero beneficia ac dona proprium esse, remissionem peccatorum, quam in Ecclesia operatur Spiritus sanctus. in Christo Iesu. Postremo, qui credunt resurrectionem mortuorum ad uitã æternam.

DE ORATIONE.

DOMINICA.

Diximus hætenus de maximo illo thesauro à Deo patre in Christo nobis pposito, quæ spiri-
tussancti opera intelligimus et suscipimus. Verū cū nullus alius thesaurus neq; preciosior, neq; maior existat, cū uel in coelo, tū in terris. Igitur oportet etiã q̄ plurimos esse, qui nobis eū uel clam suffurari cogitent, uel ui abripiāt. Quare nō minor erit cura, ut ille ait in re alia, parta tueri, quã acquirere. Sic enim comparatiō
I esse

CATECHISMVS

empl esse uidemus, quòd quanto preciosiorem thesaurum quis possidet, tanto quoq; maiorem illi curam impendere, ita ut cum ipsis opibus ad crescant etiam curæ, iuxta commune prouerbum. Quanto quis ditior est, tanto magis sollicitè uiuit. Ideo et nos uerbo Dei nunc diuites facti, in omni agnitione et cognitione spiritali, summo studio contendere debemus, ne satan tanta bona, nobis ne cogitantibus quidem, subtrahat. Siquidem præ oculis cernitur, ad quas insidias paratus sit ille, ut euertat nobis uerbū, aut ad minus reddat auditores uerbi segnes, atq; oscitantes, ne eo, quo decet, studio prosequantur uerbū. ut sic tandem postrema fiant peiora primis. At sanè dolendum est, nostram Germaniam tanto hodie thesauro donatam, nihil minus timere, quàm huius subtractionem. Fortassis occultius ludit satan ad interitum uerbi, ne ab omnibus eius doli cognoscantur. Verū tanto prudentius esset nobis agendum, quòd liceret occulta illa tela satanæ apprehendere, quæ non sunt haste aut machinæ bellicæ, sed suaues sub ueræ pietatis prætextu apparatus et ideo hostiliores ac magis nociui. Regnū Papisticum non telis neq; bello instituit, sed pijs in speciem ceremonijs. Eiusmodi dolos adhuc multos habet pater ille omnis nequitie, quibus conatur simplicitatem uerbi tollere, hinc oscitantia erga uerbum, hinc sectæ, hinc et alia arma spiritalia, ultra humanum captū fortia, quæ ne obtineant tandem de nobis uictoriā, opus erit securitatem exuere,

exuere, & ad seriam confugere orationem, quæ uel sola in his imminentibus periculis iuuare potest.

Porro adhortabuntur nos ad orationem, & deterrebunt à securitate, arma illa satanæ contra uerbum, quæ hætenus uidimus, & sumus experti, proh dolor, in nostra Germania. Nam cum ex gratia dei, nostris his temporibus redisset uerbum sincerum, statim adortus est illud satan, doctissimos quosque in suo regno excitans, qui scriptis renatum uerbum impugnarent. Sed cum hac uia non succederet, à pennis ad arma est progressus, quibus maximam illam cladem rusticorum excitauit. Et dum ne his armis quicquam dignum in oppugnando uerbo dei efficeret, cœpit alia cudere in specie pia, quibus hodie utuntur complures, qui præ arrogantie spiritu dissipant Ecclesiam, eodem uerbo nobiscum uentes, tamen peruerso ac corrupto intellectu, uerum nec his armis multum effecit. Qui itaque satan cum huc usque tantis telis usus sit, ut uel uerbum simplex suspectum redderet, uel eradicaret prorsus, credamus itaque talem hostem dormire? At sane non dormit, et si nos dormimus, obambulat sine dubio uel leo rugiens, querens quem deuoret. Adcirco statuendum est, hostem satanam adhuc alia habere arma, quæ erunt prædictis occultiora, & fortassis talia, quæ nos nunc contemnimus, aut ad minus non timemus, qualia certo credamus hodie esse securitatis tela, cuius soror est ingratitude, hæc ut sunt hodie frequentissima, ita mirabili, immo horribili

Seruis
tis soror
est ingr
tudo.

CATECHISMVS

ribili progressu sauciant serè omnium hominum pectora. Quantam fenestram credimus apertam ipsi securitati, dum alter alterum iudicat, damnat & reijcit præ se, dum sine modo gloriamur de uicto et prostrato satana, dum utrisq; buccis confitemur ueritatem, interim uirtutem eius factis denegantes, in summa securitate ac ingratitude constituti? Dolendū est, filios huius seculi in sua generatione prudentiores esse filijs lucis. Illi tempore pacis nullis non obicibus atq; seris obfirmant suos temporales thesauros, quò ab incursionibus furū sint tuti. Nos uero tantis thesauris spiritualibus etiam ad summū usq; faciat, nulla præsidia, nulla munimenta nobis paramus, quibus in necessitatis tempore uel uni hostiolo occurrere liceret. Vnde certissimè cōiicio hæc securitatis arma fore illa, quæ facessent nobis negocium in retinendo uerbo, quod tollere hætenus nō potuit satan. Aut si retinuerimus, fortassis erit illud nobis, non in salutem, sed in testimonium tantum, quod in extremo die accusabit nos securitatis, et ingratitude nostræ. Facile etiam ferre potest satan, ut prædicetur uerbū, modo non in salutem.

DE ARMIS CHRISTIANO-

rum contra furem satanam.

Satan, ut ostensum est satis, machinatur nobis furtum uerbi, qui cum spiritus est, externis armis pelli non potest. Ut autem habeamus thesaurū, tutum ab insidijs satanæ, cōfugiendum erit ad armaturā dei, quā cudit Paulus

ad

ad Ephe. 6. cap. Ut simus circumcincti circa lumbos nostros baltheo per puritatem, & induti thorace iustitiæ, & calceati pedibus, assumpto scuto fidei, quo possimus omnia iacula satanæ ignita excipere, in omni deprecatione & obsecratione orantes in omni tempore in spiritu, & ad hoc ipsum uigilantes, cum omni sedulitate & deprecatione pro omnibus sanctis. Inter hæc arma uideamus orationem præcipuam esse. Et Christus ad hanc confugit in extremis. Item dicit hoc genus demoniorum non posse cūci, nisi ieiunio ac deprecatione, id est, oratione seria ac ieiuna. Concludo itaq; non esse aliud præsentius præsidium contra furem satanam, ad conseruandum Verbum, quàm ipsam orationem, ancoram & asy- lum nostrum.

Q V V R. iuuent dicta arma contra satanam?

Orationes nostræ uō ualerent per se coram deo, nec tantum uirtutis aut præsidij conferrent cōtra satanam, nisi uerbum Christi accederet, quo iubet nos orare, cui si quis fidit, certò exauditur. Dicit enim. Petite, & dabitur uobis. Immo deus delectatur nostra oratiōe, iuxta illud. Inuoca me in die tribulationis, & ego exaudiam te. Item, Si me inuocaueris, honorificabis me. Vbi inter cætera obseruandum est, quòd deus pro honore ducat sui inuocationem.

DE maiestate & excellentia orationis.

Neq; in cælo neq; in terra maius opus est ipsa oratio

I

3

ne, non

CATECHISMVS

ne, nō quia ego oro, sed propter promissionē, qua pollicitus est deus inuocantibus eum exauditionem. Hac oratione omnes pij ab initio mundi semper sunt usi in periculis. Et Christus ipse in horrore mortis constitutus, ad nullum humanum praesidium confugit, certō sciens deū patrem sola oratione delectari.

DE SCALA orationis.

~~Necessitas urget orare, praceptū dei iubet. Promissio certos nos facit de exauditione. Fides impetrat pericula.~~

DE OCCASIONE orandi. (ta.

Et ne quis de orandi occasione diu secum deliberet, sciendum est, quenque apud se orandi occasionem semper habere praesentem. Nemo enim adeo omni ex parte felix est, qui non aliqua necessitate prematur. Si uerō quis ita est felix, ut opus non habeat pro se orare, uertat oculos ad mundum, & pro illius impietate oret, ne blasphemet Verbum, ne dehonestet sanctum dei nomen, ne persequatur pios. Et cum ne satan agat ferias, quò liceat sibi uerbum aut tollere, aut deprauare, aut auditores uerbi segnes reddere. Ideo nunquam deerunt orandi occasiones.

RATIO cur Deus procrastinet exauditionem.

Procrastinatio exauditionis nō fit sine causa. Quem admodum enim prudens pater infanti filio non statim dat pecuniam, quia per aetatem ignorat adhuc usum pecuniae,

eunie. Ita & deus nouit oportunitatem temporis, quod dare debet, idq; nostro magno atq; incredibili commo- do. Quare deo non est prescribendum exauditionis tē- pus, sed facta peritione, in summa patientia expectan- dum. Huc spectant loci in scripturis, Semper orate, Ec- clesi. 18. & Lucæ. 18. Instate obsecrationi, ad Collos. 4. Orate sine intermissione. 1. Thessa. 5. Vigilate in oratio- nibus 1. Pet. 4. Orate assidue. Iacob. 5.

DE gestibus orationis, & quomodo
orandum.

Paulus orantes, 1. ad Timot. 2. uult habere manus pu- ras, absque ira & disceptatione, hoc est, quod Christus loquitur Matthæi 5. Itaq; si obtuleris munus tuum ad aram, & illic recordatus fueris &c. Vbi Christus reco- ciliationem proximi preponit suo honori, quod certissi- mum signum est, eam orationem placere deo, quæ fit ex animo erga fratrem seu proximū quieto. Puras manus subinde uocant prophete, manus non inquinatas sangui- ne, ponentes postremum effectum pro causis.

Apostolus gestum orationi addit, uidelicet ut sustolla- mus manus, qui gestus signū est internæ fiduciæ ad deū, qua certò credimus assecutores nos, quod petimus.

ORATIO non est certo loco alliganda.

Locus nō commendat orationem, neq; plus ualet ora- tio uel in templo uel in alio loco facta. Siquidem nec pe- vicula, quæ cogunt orare, uno aliquo certo loco occur-

CATECHISMVS

vunt. Neq; amplius ualet oratio, è ueteri testamento accersita, quam lege coacti seruabant Iudæi. Nam qui sub Euangelio sumus, scimus illud tempus iam uenisse, de quo loquebatur Christus Samaritanæ mulierculæ, Io. 4 Sed uenit hora, et nunc est, quando ueri adoratores adorabunt patrem in spiritu et ueritate, neq; in monte hoc neq; Hierosolymis &c.

DE ABVSU orationis apud Papistas.

Satan sub regno Papistico usum orationis tantum sustulit, interim permisit orationis uerba manere, & fecit ex oratione opus operatum, ut quanto quis sæpius murmuraret uerba orationis, tanto plus præmij mereretur. Quæ opinio tandem peperit nobis inuocationem sanctorum, & sic oratio, quæ ad solum deum pertinebat, ad sanctos etiam abire cœpit. Stultissimum foret apud homines, si quis regalibus titulis salutaret rusticum.

Quantam credemus nos stultitiam esse, orationem uni deo uenientem, ad sanctos quoq; transferre? Est præterea reca orationem transferre ad sanctos, priuare deum suo honore, quem cū creaturis nō uult habere communem.

OBIECTIO. Si quis in mundo uel principem alloqui uoluerit, non faciet hoc, nisi per patronos seu intercessores, quanto igitur magis hoc coram tanta maiestate faciendum est, quæ est deus?

RESPONSIO. Quanquam multa responsa hic adduci possint, tamen diuo Ambrosio obiectionem illam diluena

inocatio
uoluntatem
in se
uult priuare
hunc
bit
2

diluendum relinquimus. Hic in hunc modum scribit in
 primum cap. ad Roma. Alia est ratio cum Imperatore
 aut principe aliquo, qui tantum homines sunt. Alia quo-
 que ratio cum deo est, in quem nihil humani cadit.

DE ABVS V orationis apud nos ho-
 die, qui audimus uerbum.

Nos qui hodie audimus uerbum, scimus ex gratia dei
 quid sit uerè orare. Verum frigidissimè et rarissimè ora-
 mus. Olim malè orabatur, propter malum orationis in-
 tellectum. Nunc cum uerè orare nouimus, fit, quòd ferè
 nemo oret. Quare utrinq; peccatur. Ast orandum erit,
 modo uelimus nostrum thesaurum cognitæ ueritatis ab
 archifure satana saluum.

DE DISCRIMINE inter orandum
 & murmurandum.

Aliud est orare, aliud est murmurare, siue obiter tan-
 tum sine omni adfectu uerba orationis recensere. Orare
 est ex necessitate fide aliquid petere, sub certa spe, idq;
 propter promissionem dei de exauditione factam. Mur-
 murare uerba & diabolus nouit. Hoc est, sine omni fru-
 ctu orare, & est peccatum contra secundum præceptū.
 Non assumes nomen domini dei tui in uanum. Illud est
 cum fructu orare, & est seruare secundum præceptum
 de inuocando nomine dei.

DE institutore orationis Dominicæ.

Orationis, quam uocant Dominicam, autor est Chri-
 stus,

I S

stus,

CATECHISMVS

Itus, qua uoluit nos proponere deo patri sub suo nomine, omnes aduersitates, quæ nobis contingere possunt in hac uita, tam corporales, quàm spirituales.

PATER NOSTER.

*ius quare
nec uoce;
624.*

Salutationis uerba hæc sunt, sicut & humano more solemus plerunq; salutare eos, quos cupimus conuenire & alloqui. Sunt autem hæc uerba plena consolationis, quæ inuitant nos, & erigunt humanum animum ad orandum. Quis enim aliàs non deterreretur ab oratione, si hic deitatis aut maiestatis appellationibus esset usus Christus? Pater uocatur deus ab effectu, quod non potest non adfici periculis filij, et iuuare illum, sit etiam periculum quantumuis magnum.

QVI ES IN COELIS.

Vel quia das celestia, uel quia non humano more das, uel quia potens es dare quæuis. Commendant hæc nobis omnipotentiam dei. Si enim deus homo esset, fortassis dubitandum foret de exauditione. Discernitur & his uerbis pater deus ab humanis patribus.

petitio. SANCTIFICETVR NOMEN TVVM.

Prima est hæc petitio in oratione Dominica, et merito etiã. Nam qui primũ querunt regnũ dei, illis necessario ex promissione Christi, omnia necessaria continget. Mundus in hac petitione contrarium ludit, & primum querit opes. Iuxta uulgarem poëtæ querelam. O ciues uiues, querenda pecunia primum est. Virtus post num-

MOS

mos &c. Hinc nec mirum est, & si sepius tertius hæres, relicta à parentibus bona non possideat. Siquidem deus non benedicit bonis, neglecto Verbo, partis. Et ubi benedictio domini non est, ibi oportet, ut cumulatifsimæ quæq; diuitiæ pessum eant.

QVID sit sanctificare nomen dei.

Sanctificare nomen dei, est uerbum dei magnificare purè & libenter audire, probè meditari & secundum illud piè uiuere. Hodie magnam habemus huius petitionis occasionem, quia nullibi non blasphemijs oneratur nomen dei. Prophetæ & sancti omnes hac petitione maxime sunt delectati, ut sanctificaretur nomen Dei, nonnunquam promissionibus, nonnunquam minis eò trahentes populum, ut disceret nomen dei sanctificare. Spectat huc aliquot psalmi, qui nobis uerbi autoritatem commendant, ut 118. una cum 21. sequentibus psalmis, in quibus sanctificat uerè nomen seu uerbum dei Dauid, præcipuè ex psalmis sunt hæ sententiæ. Beati immaculati in uia, qui ambulant in lege domini. Beati qui scrutantur testimonia eius, in toto corde exquirunt eum.

Viam ueritatis elegi, iudicia tua non sum oblitus.

Viuifica me secundum uerbum tuum.

Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam.

Et ne auferas de ore meo uerbum ueritatis usquequaq;.

Da mihi intellectum, ut discam mandata tua.

In æternum domine uerbum tuum permanet.

Quomodo

CATECHISMVS

Quomodo dilexi legem tuam domine, tota die meditatio mea est.

Quam dulcia faucibus meis eloquia tua.

Lucerna pedibus meis uerbum tuum.

I petitiō.

ADVENIAT REGNUM TVVM.

Secunda hæc petitiō orat pro aduentu regni Dei, in qua simul petimus & confitemur. Petimus id aduenire quod abest. Et confitemur id reuera abesse, quod petimus. Nam si regnum dei aduenire debet, certū est illud nos non habere, imò in alio regno uersari. Hoc autē regnum satanæ regnū esse oportet, quia præter hæc duo non sunt alia regna. Quare cum oramus regnū dei aduenire, petimus eripi è regno satanæ, & collocari in regno dei. Est autem regnum dei ipsa Ecclesia, uerbo dei ornata, in qua regnat deus per Verbum, & quod nos regnare in ea efficit. Oramus itaq; hac petitione pro felici progressu ac intellectu Verbi in Ecclesia. Tuum, emphaſim habet. Si quidem cum hoc regno nihil commercij est, neq; satanæ neq; mundo.

III petitiō.

FIAT VOLVNTAS TVA sicut in cœlo & in terra.

Quo regnum dei commodius ad nos ueniat, et regnū satanæ cedat, oportet, ut in omnibus rebus fiat uoluntas dei, nostraq; supprimatur. Et sicut in regno satanæ permittimus illi, ut in nobis regnet pro arbitrio, ita & in hoc regno permittēdum est deo, ut in nobis regnet pro uoluntate. Hoc autem concedere deo, non est in uiribus nostris

nostris. Ideo orandus est deus. Fit uero uoluntas dei, quando nos ita subiicimus deo, ut credamus omnia siue bona siue aduersa, quæ nobis in regno dei accidere possunt, beneuola dei uoluntate contingere.

EPILOGVS ad præcedentes petitiones.

Hæ tres petitiones, ut cunq; iam expositæ, nostræ salutis summam continent, nec quicquam ita scire refert, ac has ipsas. Sunt enim quodammodo causæ, ex quibus habent reliquæ quicquid habent. Sequentes petitiones ad corporis sustentationem magis respiciunt.

PANEM NOSTRUM QVOTIDIANUM da nobis hodie.

Hac petitione pro corporis uictu oramus, qui per se quidem uenit etiam non quæsitus, modo regnum dei apprehendamus. Qui enim potest fame perire, qui uerbū habet, propter quod largitur deus uictū, sæpe ubi etiam non est occasio parandi uictus? Exemplo Israël, quos deus propter uerbum suum saturauit in solitudine, tum quidem, quando nihil minus cogitabant futurum. Sortita uero est pulchro ordine hæc petitio locum, post spiritualium rerum petitiones, in certissimum signum, eos fame perire non posse, qui amplectuntur uerbū, qui sunt in regno dei, qui cum omni subiectione sanctificant nomen dei, iuxta illud. Primum quærite regnum dei & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur uobis. Item Dauid inquit, Psalm. 36. Puer fui & consenui, nec uidi iustum

III per

Mark. 6.

stans

CATECHISMVS

stum derelictum, aut semen eius quærens patrem.

DE Iudicio mundi in hac petitione.

Hæc petitio mundi iudicio stultissima est. Hic enim in hunc modum argumentatur. Si laborauiero, habebō quod edam. Et qui hoc argumento ducuntur, non opus habent, quòd orent pro corporis sustentatione, cū alioz qui ex laboribus uictum habere possunt. Quod iudici- um mundi apertissimè ostendit, mundum non orare pro uictu, sed eo in communi uti cum pijs, sicut in reliquis creaturis omnibus facit, quas deus solum in usum fide- um creauit, qui norunt & sciunt pro eis orandum esse, & fruendum illis cum gratiarum actione.

Rectius igitur pij agunt, qui damnant labores suos præ benedictione domini, quam solam credunt uictum dare. Alioqui etiam quid opus fuisset, hanc petitionem pro uictu inseruisse Christum orationi, si uictus esset à nostris laboribus?

ARGUMENTVM, quòd uictus non sit è nostris laboribus.

Si uictus esset è laboribus nostris, sequeretur, nos tem- pore famis æque habere uictum posse, atq; alio tempore cum abundant frumenta. Verum contrariū experimur, quòd labores nostri parum aut nihil possunt, quando De- us permittit fruges tempestatum iniuria interire, tan- dem uidemus terram nostris laboribus non respondere. In causa uero est, quia deus non addit suam benedictio- nem.

nem, quæ sola facit crescere omnia. Ita iubet Deus Adã
Gene. 3. querere uictum in sudore uultus sui. Ne tamen
credat se panem ex suo labore acquisiturum, addit, ter-
ra spinas & tribulos germinabit tibi &c.

OBJECTION. Si uictus nõ datur propter labores. Er-
go cessabimus laborare, et expectabimus uictum à deo?

RESPONSIO. Deus laborare nos uult, ideo ius-
sit Adamum laborare, sed non ut laboribus suis uictum
acciperet. Sic enim labores essent causæ uictus. Igitur fa-
cti necessario haberent effectũ, ipsam sustentatiõem cor-
poris, etiam sine benedictione domini. Cõtrarium supra
ostendimus. Laborandum uerò est auicularum more, il-
læ cantando suum officium faciunt, ad quod sunt à deo
create, nihil sollicitæ de uictu, & dum uolant, fortè re-
periunt, quod edant. Ita & nos laborare debemus, ad quod
dei præcepto sumus adligati, inde laborum nostrorum
benedictionem è manu domini expectantes, qui aperit
manum suam, & implet omne animal benedictione. Qui
autem uellet sine labore à deo expectare uictum, is ten-
taret deum, dum cuperet foueri contra ordinationem
dei, qua ordinauit laborem. Panis hic significat quic-
quid pertinet ad sustentandum corpus. Nec opus est pa-
nem allegoricòs transferre ad uerbum dei, aut spiritua-
lem escam, cum de hac esca satis agunt præcedentes peti-
tiones. Quotidianum et hodie, uoces, prohibent curã ui-
ctus. Nam sufficit sua diei afflictio, hoc est, satis est labo-
rare

CATECHISMVS

pare per diem uon angi etiam. Siquidem in posterū semper offeretur occasio parandi uictus, & si nos non fuerimus solliciti.

petitio. ET DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA.

Hæc petitio in uniuersum damnat nos peccatores. Si enim nõ essemus peccatores, quorsum attinisset hanc orationem adiecisse Christum? Reliquiæ igitur in nobis hærent peccatorum, donec hic uiuimus. Ideo etiam orã dus est deus, ne peccata imputet nobis, sed cõdonet pro sua misericordia.

SICVT ET NOS DIMITTIMVS

Quia nos cupimus remitti nobis peccata, igitur & proximo sua peccata condonare debemus, quod si fecerimus, erit illud certissimum signum, & deum nobis cõdonasse nostra peccata. Non quia nos remisimus, sed ut inde certò discamus nostrã remissionẽ factam esse à deo.

petitio. ET NE NOS INDVCAS IN TENTATIONEM

Sexta hæc petitio petit, ne deus sinat nos à ueri uerbi intellectu recidere ad falsam ac impiam doctrinam. Tũ enim cum sumus in regno dei, omnem fiduciam in deum reijcientes, seruietes in omnibus proximo, cõdonando illi errores, & ferendo eius infirmitates. Tum inquam primum exurgit satan atq; mundus, & facessunt nobis negociũ. Et quis iam posset in tãtis tentationibus persistere? Ideo orandus est deus, ne permittat nos à synce-ritate Verbi abstrahi ullis periculis, aut tentationibus.

Sed

SED LIBERA NOS A MALO.

In Græco est, ἀλλὰ ῥύσαι ἡμᾶς ἀπὸ τῶ πονηρῶ. 7. part
 Est autem πονηρία malitia, seu nequitia, quæ non ita statim est omnibus nota. Quare oramus hac petitiōe, ut deus liberet nos etiam ab illis malis, quæ nō intelligimus esse mala, et det nobis iudicium, ne specie boni decipiamur aut abstrahamur à uero uerbo. Multa enim arbitramur nos mala esse, quæ non sunt mala. E contrā, multa iudicamus bona esse, quæ tamen sunt mala. Si quis non iudicauit Papatum esse uerū dei regnum? Quis iudicat pestem esse rem bonam?

QUONIAM TVVM EST REGNUM &c.

Causam adijcit à facili. q. d. Christus, deum omnia hæc præstare posse. Siquidem eius imperio subiecta sunt omnia. Ergo & potens est omnia prestare.

DE SIGNIS SEV
SACRAMENTIS.

Dvo sunt frequentissima media, per quæ à principio mūdi egit deus cū hominibus, uidelicet, per uerbū et per signa. Illud nudū ac simplex propositū, ipsissima quidē est ueritas, cui meritō fidem habere deberemus. Sed cū tāta sit humanæ naturæ imbecillitas, q̄ hūanis uiribus impossibile sit, simplici ac nudo uerbo credere. Igitur nostra infirmitate motus Deus, signa uerbo adiecit, quò sic mutua quadam uerbi et signorum coherentia, duceremur ad fidem erga promissiones dei firmam.

CATECHISMVS

nam. Vfus uero est Deus signis, non semper, sed in maxi-
 mis rebus, & rerum maximarum promissionibus, ueluti
 in foedere de promisso Christo, in quo erant benedicē-
 dae omnes generationes terræ. Huic foederi uerbis atq;
 promissionibus inito addidit circumcisionem. Item libe-
 raturus deus filios Israël à tyrannide Pharaonis, Mose si-
 gna dedit, & ut ipse confirmetur, & ut alij facilius ei
 crederent. Item, deus ducens Israël in terram Chanaan
 ipsi uerbo & columnam & nubem addit. Sic dimicanti
 Israël. Nu. 10. Tubæ signa adijcit, ne diffideret de præ-
 sentia dei. Et quia in nouo Testamento magnæ promissi-
 ones extant in Christo de remissione peccatorum. Quæ
 propter & his promissionibus accesserunt duo signa;
 scilicet, signum baptismatis, & signum altaris.

Porro & quia nos omnes homines sumus, sine dubio
 eidem infirmitati obnoxij, qua patres ueteris Testamēti
 præditi fuerunt. Adcirco ut eam aliquantulū pelleremus,
 signorum institutione nobis uoluit mederi Christus, sanè
 nō aliam ob causam, nisi ut illis fidem nostram erga pro-
 missiones dei excitaremus, confirmaremus & prouoca-
 remus, certi in cordibus nostris, ut quoties accederemus
 ad sacramenta, remittit nobis omnia peccata nostra, pro-
 pter fidem in Christum. Quam fidem habere, est dignè
 accedere ad sacramenta, ad quæ suscipienda nulla opera
 nos digna facere possunt quæ tantum externæ quædam
 discipline sunt, nullo modo tamen negligendæ, ne acce-
 das

das ad signa, tanquam sus ad stabulum. Et sic remittuntur nobis circa sacramenta omnia peccata nostra, propter fidem, tantum in promissiones signis additas, non quia aqua baptizamur, non quia edimus & bibimus, sed quia credimus uerbis Christi.

Accessurus itaq; ad sacramenta duo tibi consideranda ueniunt. Primum, ipsa ceremonia, seu signum, quod aliud nihil facit, nisi moneat te de promissionibus dei, testetur de beneuola dei erga te uoluntate, exerceat ac moueat cor ad credendum, erigat animum fide, & conseruet aliquo modo à dubitatione. Deinde promissio est consideranda, tanquam finalis signorum causa, propter quã instituta sunt signa.

DE APPELLATIONIBVS SIGNORUM, seu sacramentorum.

Signa alij sacramenta uocant, alij notas, alij tesseras, alij sigilla, alij simbola, alij signa sacramentalia, Greci uero σφραγιδες.

DEFINITIO signorum seu sacrament.

Sacramenta sunt signa, admonentia nos de promissionibus dei, simulq; testantia de beneuola dei uoluntate, ad excitandam ac confirmandam fidem instituta.

QVAM latè pateat signum seu sacr.

Signa seu sacramenta omnia ea dicuntur, quæ annexas habent promissiones, ut oratio, afflictio, elemosina, matrimonium, magistratus &c. Propriè noui Testamenti

CATECHISMVS

duo sunt signa, baptismus & Eucharistia. Sub baptismō comprehendī potest absolutio, quæ spectat ad pœnitentes. Est enim baptismus signum pœnitentiæ.

CAVSÆ signorum seu sacramentorum.

Noui Testamenti signa instituit ipse Christus. Occasione dedit nostra infirmitas, ut supra et Augustinus ait Homo ante peccatum uidebat deum, intelligebat, & illi fidebat. Post peccatum homo deum capere non potest, nisi medio aliquo adiutus.

EFFECTVS signorum seu sacrament.

Qui usum signorum intelligit, is facile colligere potest illorum effectus. Sunt autem hi.

Admonere de promissionibus Dei.

Testari de diuina erga nos uoluntate.

Exercere ac mouere cor ad credendū pmissiōibus dei.

Erigere pios in tentatione ad fidem.

Esse cōfessionis signa, quibus confitemur nos esse Christi-

Esse signa gratiarum actionis. (Christianos.

Esse allegorias & symbola bonorum morū, inuitantia ad seruiendum proximo, & ad mutandam uitam.

PROPOSITIONES DE VERO VSU

& contrarijs signorum seu sacramentorum.

PRIMA.

Signa sunt notæ ad excitandam fidem & cōmonefaciendum cor ad credendum institutæ.

Secun-

Secunda.

Sicut sensus mouentur à suis obiectis ad externum effectum, ita signa mouent cor ad credendum.

Tertia.

Signorum institutor est Deus. Ergo his aliquid addere, uel adimere est peccatum.

Quarta.

Vnus & principalis signorum usus est, testari de beneuola Dei uoluntate erga nos, & excitare in nobis fidem.

Quinta.

Nec obstat spiritus sanctus, qui est præcipua fidei causa. Nam uerbum medium est, per quod mouet spiritus sanctus corda ad credendum, & causa unà cum spiritu sancto ipsius fidei. Et quia signum nihil aliud est, teste Augustino, quàm uisibile uerbum. Igitur unà cum spiritu sancto cor ad credendum excitat.

Sexta.

Errant, qui asserunt signa tantum esse notas professionis seu discretionis, quibus Christiani à non Christianis discernantur.

Septima.

Errant Anabaptistæ, qui fingunt signa tantum bonorum morum, seu nouæ uitæ symbola esse.

Octaua.

Errant scholastici, qui ex opere operato signa iustificare scribunt. Nam ut uerbū nihil prodest sine fide, ita

K

3

nec

CATECHISMVS

hec signa sine fide profunt ad iustitiam.

Nona.

Errant Scholastici in sacramentorum septenario numero, cum quia septem tantum faciunt, tum quia inter hæc quædam recensent, quæ cum non habent additas promissiones, abhorrent à sacramenti appellatione.

Decima.

Errant Enthusiastæ, qui dicunt spiritum sanctum sufficere, & nihil opus esse sacramentis in Ecclesia.

Vndecima.

Errant, qui adorant ac uenerantur signa pro idolis, aut superstitiose. Interim nõ prohibetur reuerentia aut modestia erga sacramenta, cum illis uteris.

Duodecima.

Errant, qui uerba signorum, quibus signa instituta sunt, uel torquent, uel remotè interpretantur. Contra quos sic scribit Aurelius. Satius est premi incognitis, sed uilibus signis, quàm inutiliter ea interpretando, laqueus erroris ceruicem inserere.

Decimatertia.

Errant Donatistæ, & reliqui heretici, qui negant sacramenta tractari posse etiam à malis. Huic errori respondet Augustinus ad Crescentium Grammaticum.

Decimaquarta.

Errant, qui signa ligant ad nostras additiones, & qui docent ea reiteranda esse, uel quia non credimus, uel
quia

quid nihil dignitatis à nobis attulimus. De hoc errore uide Augustinum in libro de baptismo, & habetur de Consc. dist. 4. Canone, sicut in sacramentis.

DE BAPTISMO.

Baptismus primum est signum, quod in Christiani-
simo occurrit, quo tanquam certo quodam medio initia-
mur ad Rempublicam Christianam, in qua est remissio
peccatorum, quæ et sola facit, quòd hoc signum pro no-
ui Testamenti sacramento recipimus. Inde enim proban-
tur noui Testamenti signa, quando nobis id annunciant,
quod Euangelium nobis offert, uidelicet lætum de re-
missione peccatorum nūcium. Et hoc nomine ait Petrus
Actu. 2. Resipiscite, & baptizetur unusquisque sub no-
mine Christi, ad remissionem peccatorum. Hic est ille
baptismus, quem scriptura lauacrum regenerationis ap-
pellat, quo non externi corporis sordes abluuntur, sed
quo fit, ut puram conscientiam accipiamus coram deo.
Hinc Petrus 1. Epist. cap. 3. non dubitat baptismum pa-
ctum bonæ conscientiæ erga deum appellare, quo certi-
sumus deum nobis placatum esse.

Hæc consideranda hic sunt præter nudū signum. Qui
autem nudum signum tantum respicit, ille non potest nõ
in hoc sacramento impingere, illud contemnere, tan-
dem & reijcere illud prorsus, tanquam inutile signum.
Sed quo nobis maiestas, ac excellentia huius signi magis
innotescat, quæ & debet omnibus notissima esse, ideò

K

¶

de hoc

CATECHISMVS

de hoc signo methodum institutam, quo habeamus remedia, quibus nos cōsolemur aduersus uilitatem baptismi.

DEFINITIO baptismi.

Est uerò baptismus signum, ex aqua ad remissionem peccatorum, ab ipso Christo institutum, admonens simul nos de beneuola dei erga nos uoluntate, & firmissimum perhibens testimonium, quòd sumus filij dei, conditi ad nouam uitam.

CAUSAE.

Longinquae & propinquae sunt. Verbum, aqua, minister, baptizandus, fideiussores, Christus institutor est. Humana fragilitas dedit occasionem. Forma baptizandi extat Mat. ultimo. Euntes docete omnes gētes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti.

PARTES.

Vnus est baptismus, de quo hic loquimur, scilicet baptismus aquae.

EFFECTVS seu officia.

Effectus baptismi proprius, est remissio peccatorū. Marci ultimo. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit, hoc est, habebit remissionem peccatorum, iuxta illud. Actor. 2. Resipiscite, et baptizetur unusquisque in remissionem peccatorum sub nomine Christi. Præter hunc effectum, alios complures habet baptismus, qui ex prædicto effectu, & cognatis rebus profluunt, ut
Esse signum, quòd sumus liberati à diabolo &.

Esse

Esse signum translationis nostræ è regno satanæ, in regnum Christi.

Esse signum quòd sumus reconciliati deo.

Testari de beneuola dei erga nos uoluntate.

Exercere ac mouere cor ad credendum, quoties recordamur baptismi, aut meditamur usum eius.

Testari nos esse Christiãos ac cõiuratos Christo milites.

Testari nos esse ad fluctus periculorum natos.

Testari nos mori debere per totam uitam à peccatis, & nouos homines resurgere debere ad iustitiam, & uitam eternam, ad Roma. 6.

Quicumque baptizati sumus, in mortem Christi baptizati sumus &c.

Et quemadmodum excitatus est Christus, sic & nos in nouitate uitæ ambulemus.

ADMONITIO ad baptizatos.

Inter confitendum, dum & de signis admonentur conscientia, ualde prodest effectus baptismi hominibus inculcare, quò & erigant animos ad fidem, & simul sciant, in quem usum sint baptizati. Qua institutione doctiores etiam reddentur confitentes, ad uerum usum eucharistia intelligendum.

Optime fili, tu uenis ad me, ut ego te instituam, & consoler de uerbo dei. Scias itaq; non esse commodiorem instituendi ac consolandi uiam, nisi ut ipse in memoriam reuoces te baptizatum esse, hoc est, remissionem pec-

K

S

catorum

CATECHISMVS

eatorum decepisse, inijsse cum deo foedus, liberatum te
 esse à satana, morte, & peccato, reconciliatum deo. Ve-
 rum in hunc finem, ne amplius seruires peccato, sed in
 nouitate uitæ ambulares. Quæ omnia bona in baptismo
 semel suscepta, durant per totam uitam. Siquidem Euan-
 gelium resipiscentibus addicit ignoscentiam. Licet tu
 nunc propter uaria peccata fidefragus atq; perfidus fa-
 ctus sis, tamen non despondebis animum. At potius ba-
 ptismatis signo eriges cor ad credendū, quòd is deus qui
 tecum semel pactum iniit, uelit te resipiscētem denuo in
 gratiam recipere, tamēn ea conditione, ut uitam in me-
 lius mutes. Est enim receptionis finis, ad bona opera
 præstanda, iuxta illud ad Ephe. 2. Nam dei figmentum
 sumus, conditi ad bona opera in Christo Iesu. Quoties
 itaq; accedit ad te satan, ut tentet te ad mala, illi resistes
 fortiter, admonitus sine illarum rerum, quæ tibi in ba-
 ptismo cōtigerunt. Nimirum, quòd in hoc baptizatus
 sis, quò nouam uitam instituas. Et quia non semper præ-
 sentes habes, qui aperto uerbo te solentur, ipse igitur in
 manus suscipies effectus baptismi, & solaberis te. Primū
 quòd baptizatus, semel omnium peccatorum remissionē
 acceperis, quòd à satana, & morte liberatus sis, quòd è
 regno tenebrarum exieris in regnum Christi, quòd deo
 acceptus atq; reconciliatus factus sis, non quidē ad bre-
 ue tempus, aut ad unum, aut ad alterum annum, sed per
 petuò, tātūm ut resipiscas, et ad nouam uitam resurgas.

Pro

PROPOSITIONES de uero baptismi
usu, & eius contrarijs.

Prima.

Ratio humana, cum externum baptismi opus considerat tantum, non potest se sustinere, quin offendatur uilitate baptismi, & illum tanquam inutilem, atq; non necessarium iudicet.

Secunda.

Sed non mirū est, humanū rationē offendi uilitate baptismi, quia per se neq; uidet, neq; intelligit opera dei.

Tertia.

Qui ducuntur rationis iudicio, & contemnunt baptismum, neq; necessarium iudicant, illi cōtemnunt atq; cōtumelia afficiunt Christum, cuius opus est baptismus.

Quarta.

Contemptores baptismi inde contemnendi occasionem accipiunt, quia dicunt uerbum & fidem ex uerbo conceptam, ad impetrandam remissionem peccatorum sufficere.

Quinta.

Hi contemptores præiudicant Christo, neq; causas instituti baptismi expendunt, neq; media, quibus uoluit Christus mederi humane fragilitati. Ac postquam sic uisum est Christo, suo uerbo etiam signum addere, idq; propter maximas causas, temeritatis est, institutores baptismi reprehendere.

Sexta

CATECHISMVS

Sexta.

Sic satis fuisset Abrahamæ uerbum de futuro semine, cui & credidit Abraham, tamen præter uerbum & illud iam creditum, postea addidit deus circūcisionem. Qua obsecro de causa? Num in uanum aut nihilum? Id quod sanè nemo dicet. Sed ut haberet Abraham certum diuinae uoluntatis erga se signum, quòd esset acceptus deo. Deinde ut haberet certum fidei signaculum, quo fidem suam subinde renouaret atque erigeret.

Septima.

Christus inquit. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Item, Ite & docete omnes gentes, baptizate eos in nomine patris, filij, & spiritus sancti. Igitur præter uerbum, requiritur & baptismus.

Octaua.

Nec baptismus diuersus est à uerbo, modo uerum sit Augustini dictum. Sacramentum est uisibile uerbum. Hoc incurrit in aures. Ille in oculos eodem effectu, ad excitandum cor ad credendum.

Nona.

Verbum, aqua, minister, baptizandus & fideiussores, constituunt baptismum. Quaedam ut principales, quaedam ut remotiores cause.

Decima.

Aqua per se est simpliciter aqua, sed accedente uerbo, fit baptismus, iuxta Augustinum. Accedat uerbum

Ad

ad elementum, et fiet sacramentum. Item super Ioannem
 uerbo baptisma consecratur, detrahe uerbum, & quid
 est aqua, nisi aqua.

VNDECIMA.

Ministri baptismi, & si per se sunt increduli, prophā
 ni, & tanto sacramento indigni, tamen baptismo per tā
 les personas nihil detrahitur. Sed baptismus ualet pro
 pter presentiam principalium causarum. Ideo August.
 ait de unico baptismo, lib. 6. Nō est aqua prophana aut
 adultera, supra quam nomen dei inuocatur, etiamsi a
 prophanis & adulteris inuocetur. Quia nec ipsa creatu
 ra est, nec ipsum nomen adulterum. Idem super Ioannē
 tractatu 6. Baptismus talis est, qualis ille est, in cuius po
 testate est, non qualis ille est, per cuius ministerium da
 tur. Vide eundem contra Crescentium Grammaticum.

Duodocima.

Si baptismus per incredulos uel prophanos ministros
 tractatus non ualcret, sequeretur incredulitatem homi
 num posse euertere, aut impedire opus Christi, id uerō
 dicere impium est, & honori Christi indecorum.

Decimatertia.

Baptizandus idoneus est, ad suscipiendum bap
 tismum in omni etate. Quia regnum Christi non uenit
 cum obseruatione. Igitur neq; baptismus, qui est pars re
 gni Christi.

Decimaquarta.

Neq;

CATECHISMVS

Neq; decedit baptismo quicquam ex dignitate uel in dignitate fideiussorum, modò hi postea ad ueram pietatem instruant pueros, quorum nomine coram deo in baptismo constiterunt. De quibus Augustinus sic dicit in sermone post Pascha, qui incipit, hodiernus dies. Et habetur de Conse. Distinctio. 4. Vos ante. Vos ante omnia tam mulieres, quàm uiri, qui liberos in baptismo suscepistis, moneo, ut cognoscatis uos fideiussores apud deum extitisse pro illis. Ideoq; semper admonere eos, ut castitatem custodiant, iustitiam diligant, charitatem teneant, ante omnia symbolum & orationem Dominicam uos ipsi tenete, & illis, quos suscepistis de sacro fonte, ostendite.

Decimaquinta.

Verissima est baptizandi forma, baptizare in nomine patris, filij, & spiritus sancti, Matth. ultimo. Zacharias ad Bonifacium Episcopum non perfectos Christianos adserit, qui in nomine patris, & filij, & spiritus sancti non sunt baptizati.

OBIECTIO. At legitur in Act. Apostolorum, discipulos tantum sub nomine Christi baptizasse.

RESPONSIO. Ambrosius respondet in hunc modum. Per nomen Christi tota trinitas intelligitur. Nancum Christus dicis, intelligitur et pater, quo unctus est, & ipse, qui unctus est, & per quem unctus est. Item Nicolaus Papa, ad consulta Bulgarorum inquit. A quodam Iudeo

Iudæo multos baptizatos adseritis, et quid inde agendū sit, consulitis. Hi profectō, si in nomine sanctæ trinitatis uel in nomine Christi, sicut in Actis legitur, baptizati sunt, unum enim idemq; est, ut exponit Ambrosius.

Decimasexta.

De multiplicatione immersionis nihil certi potest doceri, cum de illa non habemus expressum uerbum Dei. Gregorius Leādro Episcopo, de Cons. distin. 4. sic scribit. De trina immersione baptismatis nihil uerius respōderi potest, quā quod ipsi sensistis, quia in una fide nihil officit sanctæ Ecclesiæ consuetudo diuersa. Nos autem quod tertio mergimus, triduanæ sepulturæ sacramenta significamus, & dum tertio infans ab aquis educitur, resurrectio triduanæ temporis exprimitur.

Decimasextima.

In necessitate liberum est cuique baptizare. August. ad Fortunatum. In necessitate cum Episcopi aut Presbyteri, aut alij ministrorum non inueniuntur, & urget periculum eius qui petit, ne sine isto sacramento hanc uitam finiat, etiam laicos solere dare sacramentum, audimus. Articulis de necessitate conclusus est in Concilio Carthaginēsi quinto, testibus his uerbis. Mulier quāuis sancta, nō præsumat baptizare, nisi cogente necessitate.

Decima octaua.

Nam quemadmodum uerbum ex æquo ad omnes pertinet, ita quoq; baptismus.

Decima

CATECHISMVS

Decimanona.

At ut non omnes prædicant Verbum publicè in Ecclesia, sic etiam non omnibus permissum est baptizare, quo omnia bono ordine fiât, nisi necessitas diuersum sua

Vicesima.

(deat)

Baptismus non ualet extra Ecclesiam ad salutem animæ. Est autem Ecclesia, ubi uerbum dei est. August. ad Petrum diaconum. i. Quæst. i. Firmissimè tene, et nullatenus dubita extra Ecclesiam baptizatos, si ad Ecclesiam non redierint, baptismo sibi cumulare pernitiem. Tantum enim ualet Ecclesiasticæ societatis communio ad salutem, ut baptismo non saluetur, quum ibi non datur, ubi oportet ut detur. Idem ad Orosium lib. 2. Quamuis unum baptisma sit hæreticorum, & eorum scilicet, qui in nomine patris, & filij, & spiritus sancti &c.

Vicesima prima.

Baptizati ab hæreticis, ubi conuersi fuerint ad Ecclesiam, non sunt rebaptizandi. Beda, Siue hæreticus, siue schismaticus, siue facinorosus, quisq; in sanctæ trinitatis confessione baptisatus, non debet ille à bonis catholicis rebaptizari.

Vicesima secunda.

Remissio peccatorum, æterna beatitudo, uita, iustitia, & similes effectus, baptismum sequuntur propter fidem, & non propter aquam.

Vicesima tertia.

Adulo

Adulti fidem habere possunt ex audito uerbo, quo impetrant effectus baptismi. Infantes fidem ex audito uerbo habere non possunt, ideo oportet, propter aliud accipiant effectus baptismi, uel propter fidem infusiua, qua Deus infundit paruulis, uel quia Deus infantes facit sibi aptos ad accipiendos effectus, baptismo annexos, iuxta illud. Tu perfecisti laudem tuam in infantibus, uel quia Christus recipit paruulos in ulnas. Marc. 10. Sed de his copiosissime infra, contra Anabaptistas.

Vicesima quarta.

Fides non est de substantia baptismi, igitur baptismus ualet, siue adsit fides, siue non adsit, neque debet reiterari. Vide Augustin. in lib. de baptismo, & habetur de Consec. distin. 4. Sicut in sacramentis. Et infra recitata leges Augustini uerba.

Vicesima quinta.

Tollitur in baptismo peccati originalis reatus, sed ita, ut materiale, hoc est, concupiscentia maneat, ad hanc mortificandam donatur nobis spiritus sanctus in baptismo, qui incipit mortificare concupiscentiam, & creat in nobis novos motus.

Vicesima sexta.

Baptismus est signum mortificationis & submersionis ueteris Adami, ad Ro. 6. Igitur noua uita post baptismum, & in baptismo auspicianda est.

Vicesima septima.

L

Noue

CATECHISMVS

Noua illa uita non tantum consistit in carnis regeneratione, sed in renouatione spiritus, ut simul & animo et corpore puri simus.

Vicesima octaua.

Et quia baptizati non statim morimur, debemus idcirco baptismatis signo solari nos aduersus omnes tentationes, satanae, peccati, mortis, mundi &c. Tum tandem exerunt se effectus baptismi, qui sunt, exercere ac mouere cor ad firmiter credendum Deo, testari nos esse ad fluctus periculorum natos.

Vicesima nona.

Vt in omnibus operibus Dei studet humana ratio ea ceremonijs & externis cultibus illustriora reddere, ita & in baptismo fecit.

Tricesima.

Ceremoniae circa baptismum, humanae adinventiones sunt, quae addidit humana ratio, postquam uilitate baptismi fuit offensa.

Tricesima prima.

Verum ceremoniae sine uerbo Dei institutae, omitti possunt sine scrupulo conscientiae, aut seruari, si non sunt impiae.

Tricesima secunda.

Opera Dei semper & ubiq; seruo accipienda & tractanda sunt. Quare leuitatem damnamus, qua utuntur personae, quae ad baptismum uocantur.

Tricesima tertia.

Leui-

Leuitatem facile deseret, qui perpendet, quàm serium
 Dei opus sit baptismus, quem Deus miraculose confirma-
 uit, ita ut se aperirent cœli, & spiritus sanctus se è cœlo
 demitteret, Matth. 3.

Tricesima quarta.

Quidam delectati commodis baptismi sæpius rebap-
 ptizari uolunt, ut sic sæpius acquirant remissionem pec-
 catorum & æternam beatitudinem.

Tricesima quinta.

Sed quia diuersum suadet Ecclesia, item circumstan-
 tiæ scripturæ, exempla & Christianorum scripta. Ideo
 baptismum reiterare non licet. Quamuis interim usus
 baptismi durat per totam uitam.

Tricesima sexta.

Quòd autem sæpius utimur sacramento altaris, hoc
 facimus ex libertate huic signo annexa. Quotiescunq;
 biberitis &c.

Tricesima septima.

Infantes, qui propter necessitatem domi baptizantur,
 nō sunt rebaptizādi. Ratio est, quia baptismus ex æquo
 ad omnes Christianos pertinet. Verū quod nō oēs bapti-
 zamus, boni ordinis gratia fit, qui in necessitate frangi
 potest.

Tricesima octaua.

Ne tamen aliquid desiderari possit in infantibus do-
 mi baptizatis, ubi superstites manserint, ad templū dese-
 rantur, ut ibi super eos oretur atq; precibus cōmenden-
 tur Deo.

CATECHISMVS

Tricesima nona.

Pueri nondum in mundum nati, baptizari non debēt. Nemo enim spiritali regeneratione renasci potest per baptismum, qui nondum est natus. Augustinus ad Dardanum. Non potest quisquam renasci, qui nondum natus est. Item Isidorus, & habetur de conse. distinet. 4. Qui in maternis &c. Qui in maternis sunt uteris, ideo cum matre baptizari non possunt, quia qui natus adhuc non est secundum Adam, secundum Christum regenerari nō potest. Neq; enim dici in eum potest regeneratio, quem generatio non praeceffit.

Quadragesima.

Errant, qui diffiniunt baptismum tantum esse professionis signum.

Quadragesima prima.

Errant, qui baptismum dicunt tantum esse bonorum morum symbolum.

Quadragesima secunda.

Errant, qui baptismum negant cum Seleucianis.

Quadragesima tertia.

Errant, qui cum Enthusiastis spiritum sanctum sufficere asserunt, neq; opus esse baptismo in Ecclesia.

Quadragesima quarta.

Errant, qui asserunt toties de nouo baptizandos esse homines, quoties relabuntur in peccatum.

Quadragesima quinta.

Errant

Errant, qui lapsis post baptismum negant remissionem peccatorum, quem errorem acerrimè impugnat Augustinus lib. 3. de uera & falsa pœnitentia.

Quadragesima sexta.

Errant, qui asserunt baptismum tollere in nobis naturalem concupiscentiam.

Quadragesima septima.

Errant, qui sentiunt in baptismo tantum reatum tolli, non pœnam.

Quadragesima octaua.

Errant, qui dicunt baptismum corruptis ac titubantibus uerbis factum, esse reiterandum.

Quadragesima nona.

Errant, qui Papisticas ceremonias baptismo additas, sub peccato conscientie requirunt.

Quinquagesima.

Errant, qui negant infantes baptizandos esse. De quo errore uide sequentia, ubi soluuntur Anabaptistarum argumenta, & simul probatur baptismus paruulorum.

ARGVMENTA ANA-

BAPTISTARVM CONTRA

baptisma paruulorum.

PRIMUM.

Non est expressum mandatum in scripturis de baptismo paruulorum. Ergo paruuli non sunt baptizandi.

L

3

Secundum

CATECHISMVS

Secundum.

Fides debet precedere baptismum, Marci ultimo. Qui crediderit &c. Pueri autem non possunt credere, quia non audiunt. Est enim fides ex auditu. Ergo &c.

Tertium.

Baptismus, est signum mortificationis & regenerationis. Pueri uero non possunt regenerari & mortificari. Ergo &c.

Quartum.

Pueri non possunt pactum inire cum Deo in baptismo, & baptismus requirit pactum. Ergo &c.

Quintum.

Interrogatio articulorum fidei, precedere debet baptismum. Pueri interrogati de articulis, non possunt respondere. Ergo &c. Addunt hoc argumentum ex decreto, distinct. 4. de consecrat. paragr. 1.

Sextum.

Baptizandi per quadraginta dies catechizabantur ante baptismum de trinitate. Paruuli autem catechizari non possunt. Ergo &c. Extat hoc argumentum apud Hieronymum, in tertio dialogo contra Pelagianos.

Septimum.

Cyprianus sentit baptismum ab hereticis susceptum nihil ualere. Papistae, à quibus baptizati sunt haecenus paruuli, fuerunt heretici. Ergo &c.

Octauum.

Acta

Acta apostolorum ubiq; testantur, adultos fuisse baptizatos & nullos infantes, idem testatur tota scriptura Ergo. &c.

RESPONSIO AD SINGVLA
argumenta.

AD primum.

Quòd non habemus mandatum expressum in scripturis, de baptismo paruulorum, quantum ad uerba atinet uerum est. At Christus inquit, Matth. ultimo. Baptizate omnes gentes &c. hoc est, omnis etatis homines. Estq; hoc mandatum uniuersale, propter signum uniuersalitatatis omnes &c. Porro si baptizandi tantum essent paruuli, ubi ad duodecimum annum peruenirent, sicut scribunt Anabaptistæ, sequeretur, uerbum Dei uenire cum obseruatione. Siquidem cuius pars, utputa baptismus, ligaretur ad circumstantiam seu obseruationem certi tēporis. Hoc autem dicere impium est, posteaquam Christus ait, Regnum meum non uenit cum obseruatione &c.

AD secundum.

Fides non est de substantia baptismi, sed sunt tantum de eius substantia. Verbum, mandatum, & aqua. Valet itaq; baptismus, siue adsit fides, siue non, modo prædictæ res de substantia non absint. Teste etiam Augustino in lib. de baptismo, & habetur de consec. distinct. 4. paragraph. Non interest &c. ubi sic ait. Non interest cū de sacramenti integritate tractatur & sanctitate, quid credat

CATECHISMVS

credat, aut quasi imbutus sit fide, qui accipit sacramentum. Interest quidem plurimum, sed ad salutis uiam, id quod nos clarius dicimus, ut impetrentur effectus baptismi &c. Sed nihil interest ad sacramenti questionē. Ex his apertè uides, ualere baptismum, et si non adest fides, quare fides non est sufficiens causa, propter quam baptismus reiterari debet.

OBIECTIO. At inquires, effectus baptismi, hoc est, remissio peccatorum, non impetratur, nisi fide &c.

RESPONSIO. Hoc uerum est. Adulti fidem ex auditu habere possunt, qua impetrant remissionē peccatorum. Paruuli uerò fidem ex auditu habere non possunt. Vnde igitur quæso, accipiunt hi remissionem peccatorum? Respondeo. Certum est, sine fide non contingere peccatorum remissionem. Quapropter dicendum est Deum parare sibi paruulos, illis dare fidem, illos recipere in gratiam, non propter hoc uel illud, uel quia nihil possunt, sed sicut scriptum est. Tu persecisti laudem in infantibus etc. Si ille perficit, quid requiris de paruulis? Et ideo sunt paruuli in regno cælorū, hoc est, in gratia, quia Christus in ulnas recepit, Marc. 10. Nō quia ipsi aliquid adferūt. Huc Ambrosius respexisse uidetur, cū inquit. Gratia dei in baptismo non requirit gemitum aut planctum, uel aliquod opus, sed omnia gratis donat.

Item, fides donum spiritus sancti est, quod non minus paruulis, quàm adultis dare potest. Item, Marc. ultimo

capite

capite, non loquitur de ordine aut tēpore baptismi, quid
 præcedat aut sequatur baptismum, sed loquitur de fide
 apprehendente effectum baptismi, hoc est, remissionem
 peccatorum, sicut inquit, saluus erit, non ait, oportet
 hoc uel illud adferas, ut certus sit baptismus &c.

AD Tertium.

Maior huius argumenti nascitur ex sufficienti signo
 rum definitione. Si enim sacramenta essent tantum signa
 nostrorum morum aut operum, maior esset uera. At
 principaliter sacramentum baptismi, est signum uolun-
 tatis diuinæ & promissionis erga nos. Præterea maior
 neganda est, quia Anabaptistæ malè intelligunt mortifi-
 cationis & uiuificationis uocabula. Nimirum uocan-
 tes id mortificari et regenerari, abnegari se, propria et
 proluxa confessione, eaq; publica, coniugem ac liberos
 deserere, item bona sua, diuagari per orbem. Quæ qui-
 dem ex mortificatione & regeneratione adferere, quid
 hoc aliud est, quàm ex diuinis rebus, atq; adco ex donis
 spiritussancti, propria opera, in nostris uiribus posita,
 cōstitueret? Verum scriptura aliter de his rebus docet.
 Faciens ex mortificatione & regeneratione, non nostrū
 opus, sed spiritussancti, cuius dona ad nullas circumstan-
 tias neq; temporis, neq; locorum, neq; personarum ad-
 ligantur, qui non minus potenter potest in paruulis ex-
 ercere suam potentiam, mortificando atque regeneran-
 do, ac in adultis.

L

5

Ad

CATECHISMVS

AD quartum.

Et hoc argumentum est falsum. Nam pactum quod inicitur in baptismo, nos non inimus cum deo, sed deus nobiscum inicit, dum recipit nos in gratiam & foedus. Et nascitur hic error ex male intellecta uoce pacti, ac illius auctoris ignorantia.

AD Quintum.

Maior de adultis intelligi debet, & est solutum argumentum. Quanquam & eo referri possit interrogatio articulorum fidei, quod hi legi debeant inter baptizandum, antequam immergantur pueri.

AD Sextum.

Solutio huius argumenti patet, si maiorem ad adultos pertraxeris.

AD Septimum.

Non refert quales sint personae, qui baptizant, modo forma baptismi non desit, uidelicet, ut baptizetur puer in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Quid de indignitate ministrorum sentiendum sit, satis explicat August. de unico baptismo, libro 6. super Ioannem tractatus quinto, & habetur distinctio. 4. de Consec.

AD Octauum.

Mos scripturae perpetuus est, ut aduulorum mentionem faciat, neglectis paruulis, ut est uidere ubiq; cum sit turbarum computatio. Quanquam & familias baptizatas legimus, quae ex etymologia uocabuli, ne possunt
quidem

quidem sine liberis aut pueris esse integræ.

ARGVMENTA PRO BAPTISMO
paruulorum.

Primum.

Vniuersale mandatum habemus de baptizandis omnibus gentibus, hoc est, omnis ætatis hominibus. Ratio est, quia mandatum Christi, ut pars regni cœlorum non alligatur ad circumstantias, alioqui ueniret regnum dei cum obseruatione.

Minor.

Paruuli nostri sunt gentes, hæc per se patet.

Conclusio.

Ergo paruuli nostri sunt baptizandi.

Secundum.

Baptismus tantum non ualet extra ecclesiam, teste Augusti. ad Petrum diaconum 1. question. Item ad Oratorium lib. 2. (Ecclesia.

Ergo nostrorū paruulorum baptismus ualet, quia fit in

Tertium.

Gratia dei omnibus hominibus promittitur, est enim promissio uniuersalis.

Baptismus est signum gratiæ.

Ergo baptismus omnibus hominibus promittitur.

Minor liquet ex definitione baptismi, qui est signum gratiæ, seu certum scœdus remissionis peccatorum.

Quartum.

Baptia

CATECHISMVS

Baptismus omnibus hominibus permittitur.
Paruuli sunt homines.

Ergo & ad paruulos pertinet baptismus.

Quintum.

Gratia dei ad nullas circumstantias ligari debet.

Baptismus est signum gratiae.

Ergo nec baptismus ad ulla circumstantias ligari debet.

Maior patet ex loco Matth. Regnum dei seu gratia dei non uenit cum obseruatione.

Minor aperta est ex definitione baptismi.

Malè igitur faciunt Anabaptistæ, qui uolunt baptismum protrahi usque ad 12. annum.

Sextum.

Deus nemini negat suam gratiam.

Baptismus est signum gratiae.

Ergo baptismus nemini negari debet.

Argumentum ualet à toto ad partem.

Septimum.

Infantes Iudæorum portabantur ad circumcisionem nescientes uerbi dei, neq; ualentes audire de fœdere gratiae. Ergo & nostri infantes ad baptismum deferri debent & si non audiant aut intelligant uerbum. Argumentum ualet propter similitudinem baptismi, et circumcisionis. Nam utrunq; signum, est signum gratiae.

O B I E C T I O. At iudæi mandatum habebant de paruulis circuncidendis,

R E

RESPONSIO. Et nos uniuersale mandatum habemus de baptizandis omnibus gentibus, hoc est, omnis ætatis hominibus.

OBIECTIO. Qua autoritate exponis omnes gentes, pro omnis ætatis hominibus?

RESPONSIO. Hoc facio autoritate scripturæ, quæ docet regnum dei non uenire cum obseruatione. Si uerò paruuli excluduntur à baptismo, uenit cum obseruatione.

Ligatur enim ad tempus. Aut igitur concedetis, o uos fatales Anabaptistæ, infantes baptizandos esse, aut dicetis, regnum dei uenire cum obseruatione.

Octauum.

Christus increpat Apostolos, Marci 10. Quia uolebant pueros à Christo, seu à regno dei arcere.

Ergo & nos merito increpamus Anabaptistas, qui infantes à parte huius regni, scilicet à baptismo repellunt.

Nonum.

Infantia seu inscitia non obfuerunt paruulis sub circūcisione.

Ergo nec infantia ac inscitia nostris obesse potest sub baptismo. Imò Christus indignabatur Apostolis, uolentibus arcere pueros à Christo propter inscitiam.

Decimum.

Ridiculum est, uniuersalem dicere gratiam, & baptismum particularem facere.

O Bæ

CATECHISMVS

O B I E C T I O. Vel ideo non sunt baptizandi infantes, quia non possunt impetrare effectus baptismi. uel quia inscij sunt, uel quia non credunt, uel quia non sunt in gratia dei.

R E S P O N S O R I A argumenta.

Circuncisio fuit signum gratiae.

Infantes sunt circuncisi.

Ergo ad infantes & gratia pertinet.

A L I V D.

Baptismus est signum gratiae.

Paruuli baptizantur.

Ergo paruuli sunt in gratia.

A L I V D.

Infantes sunt in regno caelorum, Matth. 18.

Ergo sunt in gratia dei. Quia gratia pars est regni caelorum.

A L I V D.

Hieremias infantes ab Herode occidendos martyres uocat, cap. 31.

Ergo infantes sunt in gratia dei. Quia infantes propter Christum fuerunt occisi.

A L I V D.

Christus benedixit paruulis, sicut testatur Marcus.

Benedicere est fauere & bene uelle.

Ergo Christus fauet & bene uult paruulis.

A L I V D.

Deus laudatur ex ore infantium, Psalm. 8.

Ergo

Ergo infantes sunt in gratia dei.

APPENDIX.

Loquimur autem hic de paruulis, qui non sunt extra Ecclesiam, neq; fugit nos illatio Anabaptistarum ex precedentibus argumentis. Ergo & Turcarum paruuli sunt in gratia dei, quia sunt infantes.

ARGUMENTA, quæ probant infantes posse impetrare effectus baptismi.

Primum.

Circumcisi infantes accipiebant effectus baptismi propter promissionem, initum à deo foedus, et propter presentiam Verbi.

Ergo nostri paruuli baptizati remissionem peccatorum in baptismo accipiunt, non propter opera propria sed propter prædictas causas.

Secundum.

Paruuli sunt in regno cœlorum, quia Christus suscepit eos, quia Christus in ulnas amplectitur, Matthæi decimo octauo. Marc. decimo.

Ergo & nostri infantes accipiunt effectus baptismi, hoc est, remissionem peccatorum, uitam & iustitiam, nõ quia ipsi aliquid adferunt, sed quia à Christo suscipiuntur, sed quia Christus in ulnas amplectitur.

Tertium.

Deus perficit laudē in infantibus, sicut canit Dauid. Ergo ut infantes impetrent effectus baptismi ut recipiant

CATECHISMVS

cipiantur in gratiam, non fit propter hoc uel illud, sed ex mera dei misericordia.

OBIECTIO. At remissio peccatorum, effectus baptismi, non nisi fide accipitur?

RESPONSIO. Quanquam satis esset ostendisse paruulos posse impetrare effectus baptismi, propter promissionem, presentiam uerbi, & alias causas, quia deus perficit in infantibus suam laudem, quia ipse recipit in gratiam, tamen ut per omnia satisfaceremus contumacibus, libuit hæc adijcere argumenta.

Primum.

Nemo potest esse in regno cœlorum, nisi credat.
Infantes sunt in regno cœlorum,
Ergo infantes credunt.

Maiores patet ex II. ad Hebræos, sine fide impossibile est Deo placere. Est autem placere Deo, esse in regno cœlorum.

Minor aperta est ex 18. & 10. cap. Matth. & Mar.
Aliud.

Effectus baptismi impetrantur fide.
Infantes accipiunt effectus baptismi,
Ergo infantes credunt.

Maiores per se certa est, quia remissio peccatorum effectus baptismi, non nisi fide accipitur, quæ extendit se in uerba promittentis Christi. Itæ & baptizate omnes gentes, qui crediderit & baptizatus fuerit, hoc est, qui ba-
ptismum

ptismū fide acceperit, aut qui uerbis baptismo annexis crediderit, saluus erit, id est, habebit remissionem peccatorum, infantes accipere remissionem peccatorū, ut minor habet, seu effectū baptismi, ex superioribus liquet.

ALIVD.

Infantes non possunt habere fidem ex uerbo audito. Ergo oportet illos habere aliam fidem, quam eam, quæ est ex prædicato uerbo, ultra capacitatem humanæ rationis. Antecedens non eget probatione.

Consequens ne hoc quidem in dubium uocari potest.

OBIECTIO. Qualem igitur fidem habent?

RESPONSIO. Eam fidem, qua præparat sibi deus paruulos iuxta beneplacitum suū. Est etiam fides donum spiritus sancti, quod nō minus infanibus largiri potest, quàm adultis. Et eo libentius paruulis, quia Deus, sicut aperti superiores loci testantur, delectatur infantibus, non propter inscitiā, aut quia nihil faciunt, aut quia multa præstabunt aliquando, sed propter suam misericordiam, qua suscipit ignorantes pueros, exemplo circumcisorum.

ARGUMENTA CONTRA

rebaptizationem.

PRIMUM.

Paruuli eosdem baptismi effectus accipere possunt, atq; adulti. Igitur non sunt rebaptizandi.

Antecedens manifestum est ex superioribus.

M

Conse

CATECHISMVS

Consequens nemo infringet, nisi stultus planè sit, ut p[ro]p[ter]
ea qui uelit producere in pueritiam, aut adolescentiam,
ad quod possit in infantia accipi.

Secundum.

Baptismus efficax est propter uerbum, mandatum &
aque presentiam, tanquam principales causas.
Igitur non debet reiterari.

Argumentum ualet à sufficiente causa.

Tertium.

Hactenus baptizarunt omnes in nomine patris, et fi
lij, & spiritus sancti.

Ergo sic baptizati non debent rebaptizari.

Argumentum ualet à forma baptismi præscripta à Chri
sto.

Quartum.

Si propter incredulitatem essent rebaptizandi para
uuli, sequeretur nostram incredulitatem posse fallere &
inane reddere mandatum & uerbum Christi. At nostra
incredulitas non tollit mandatum & uerbum Christi.
Ergo baptismus non est iterandus.

Prima pars uera est, ex 3. cap. ad Rom.

Num incredulitas illorum, fidem Dei faciet irritam? ab
sit.

Quantum.

Sicut uerbum Dei manet certum apud incredulos,
ita & baptismus, pars uerbi, certus manet apud increa
dulos.

OBIECTIO. At propter fidem ex auditu, debet
reiterari

reiterari baptismus? **RESPONSIO.** Non. Si quidem fides non est necessaria causa, quantum ad certitudinem baptismi, ibi sufficiunt hæ principales cause, Verbum, mandatum & aqua, uel Augustino testante in libro de baptismo, & habetur de consecratione, distinctiõne quarta, Parag. Non interest &c. Non interest cum de sacramenti integritate tractatur, aut sanctitate, quid credat, aut quali fide imbutus sit, qui accipit sacramentum. Interest quidem plurimum, sed ad salutis uitam, sed nihil interest ad sacramenti questionem.

ET IBIDEM.

Manifestum est, fieri posse, ut fides non integra, integrum maneat sacramentum baptismi. Verum ad impetrandum effectus baptismi, requiritur in adultis fides ex auditu, id quod uocat Augustinus, ad salutis uiam necessaria est fides. Cum infantibus diuersa est ratio, qui impetrare possunt remissionem peccatorum annexam baptismi, uel quia deus recipit eos in gratiam, uel quia infundit fidem, uel quia ipse parat sibi infantes iuxta placitum suum, ut supra. Tu perfecisti &c.

RATIONES PATRUM, CUR

sint baptizandi paruuli.

Origenes in 6. cap. ad Roman. inquit. Itaque & Ecclesia ab apostolis traditionem accepit, etiam paruulis dare baptismum.

CATECHISMVS

Sciebant enim illi, quibus secreta diuinorum mysteriorum commissa sunt, quod essent in omnibus genuinae sordes peccati, quae per aquam & spiritum aboleri deberent. Origenes uixit post natum Christi 235. Cyprianus scribit in Concilio quodam damnatum fuisse opinionem cuiusdam, qui infantes ante octauum diem nolebat baptizare. Censuit enim synodus paruulos baptizandos esse, & non obseruare oportere praescriptum tempus octauae diei.

Augustinus de baptismo contra Donatistas, lib. 4. de baptismo paruulorum. Quod uniuersa tenet Ecclesia nec concilijs institutum est, sed semper retentum est, non nisi apostolica autoritate traditum rectissime creditur.

Hieronymus contra Pelagianos, obiter incidens in baptismum paruulorum, satis arduas causas adducit, quare paruuli non debent arceri a baptismo.

Augustinus in lib. de baptismo, & habetur distin. 4. de consecrat. parag. Quum pro &c. Monet diligenter ut patrocinium pro paruulis suscipiamus, & eo libentius, quoniam pro se respondere non possunt. Augustinus de baptismo paruulorum, & habetur de consecra. dist. quarta. Filius &c.

Etiam paruuli baptizati inter credentes reputantur propter uirtutem, & offerentium responsionem.

I B I D E M.

Paruuli fideles recte uocantur, qui fidem per uerba gestant

gestantium quodāmodo confitentur, & per eorundem
uerba diabolo & mundo renunciant.

Augustinus de libero arbitrio lib. 3. Quam in re piē sa-
tis creditur prodesse paruulo fidem eorum, à quibus cō-
secrandus offertur, & cum commendat autoritas Eccle-
siae &c.

Augustinus de poenitentia, & habetur de consecra-
tione, distinct. 4. Parag. Omnis qui &c. Liberat paru-
los ab illa regeneratione, ad quam adligant eos anabae-
ptista.

AN IN NECESSITATE QUI-
uis baptizare possit.

De hac questione uide Augustinum ad Fortunatum
&c Et habetur de consec. distinct. 4. In necessitate.

Item Concilium Carthaginense permisit omnibus ex
utroq; sexu hominibus baptizare in necessitate.

AN EXTRA ECCLESIAM
ualeat baptismus.

Vide Augustinum ad Petrum diaconum, l. 4. Et ad
Orosium lib. 2.

AN NONDUM NATI BAPTI-
zandi sint, aut qui parte aliqua adhuc
hæreant in utero matris.

Augustinus ad Dardanum de Iohanne Baptista. Non
potest quisquam renasci, qui nōdum natus est. Item huc
spectat locus Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua &
spiritu &c.

M

3

DE

CATECHISMVS

DE COENA DOMINI

Quam nos hic cœnam domini appellamus, alij aliter uocant, quidam $\sigma\upsilon\nu\alpha\xi\iota\mu$, hoc est, communem cœnam, quidam $\epsilon\upsilon\chi\alpha\rho\iota\sigma\iota\alpha\mu$, qua gratias agimus deo p̄ beneficijs, quidã uiaticum, quòd decedentibus uiatici loco sit. Sed nihil interest, qua appellatione dicatur, modo nos usum intelligamus, qui potissimũ consistit in effectu huius sacramenti, hoc est, in remissione peccatorum, è quo effectu cognoscitur hoc signum esse Testamenti noui sacramentum. Et potest hæc cœna propter institutionis uerba, merito communis quædã summa dici totius Euangelij. Quicquid enim Euangelium continet, latè susceq; dispersum, hoc signum paucis in se comprehendit. Nam hæc summa est Euangelij, Christum suũ corpus pro nobis dedisse, & suum sanguinem pro nobis effudisse. Et cum alioqui indocilis plebecula non facillè queat eò institui, ut paucis suæ salutis summam addiscat. Quapropter methodus ex hoc sacramento colligi debet, quæ sepe est repetenda, donec uel ex huius signi uerbis redant imperitiores suæ redemptionis certas causas.

DEFINITIO cœne dominicæ.

COENA dominica est, in qua porrigitur nobis uerum corpus, & uerus sanguis domini nostri Iesu Christi, sub pane & uino manducandũ, & bibendum, ab ipso Christo instituta, ut per fidem in hæc uerba promittētis
Christi

Christi, quod pro uobis datur, et effunditur in remissionem peccatorum, habeamus condonationem omnium delictorum, uitam et iustitiam, que bona in hoc contingunt ut sicut Deus gratis remittit mihi mea peccata in filio suo unigenito, quem pro me tradidit. Ita uicissim ego gratis benefaciam proximo meo. Hæc definitio ab omni parte absolutissima est.

CAUSAE materiales.

Materiales sunt cause, corpus, sanguis, panis et uinum.

CAUSAE formales.

Manducare et bibere.

CAUSAE efficientes.

Christus institutor, cui adijcitur et uerbum, iuxta illud. Accedat uerbum ad elementum etc.

CAUSAE effectuales.

Habere remissionem peccatorum, uita et iustitia sunt res cognate.

ALII SVNT huius sacramenti effectus.

Admonere nos de promissionibus Dei.

Testari de beneuola dei uoluntate erga nos.

Testari Christum in nobis habitare.

Esse signum placati dei.

Excitare.

Confirmare fidem.

Elicere.

Adhortari ad mutuam charitatem.

M

4

Adhortari

CATECHISMVS

Adhortari ad bene operandum, ne rursus polluamus nostra corpora iam coniuncta corpori Christi.

Ostendere nos esse Christianos, cum accedimus ad hanc Cœnam. Hortari ad gratiarum actiones.

ADHORTATIO ad communicaturos.

Optime fili, quia cupis sacramentum altaris sumere. Scias igitur, hoc sacramentum pro infirmis conscientijs & peccatoribus esse institutum, ut haberent infirmi peccatores, quo consolarentur se contra peccata, mortem & satanam. Quare cum tu confiteris te esse peccatorem, atq; ad eò talem, qui sentis te cōsolatione opus habere. Iam igitur ex parte talis es, qualem te requirit hoc sacramentum. Ne tamen credas hoc satis esse, cōfiteri te peccatorem, oportet etiam te credere promissioni huic sacramento annexæ, in qua promittit Christus gratuitā peccatorum tuorum remissionem, uitam & iustitiam. Quæ firmiter credere, est dignè accedere ad hoc sacramentum. Nam remissio peccatorum, uita & iustitia non sequuntur te, quia edis aut bibis corpus & sanguinem Iesu Christi, sed quia credis in hæc uerba. Quod da:ur & effunditur pro uobis in remissionem peccatorū, quæ est ipsissimus & proprius fructus, quem accipimus hoc sacramento. Præter hunc potissimum fructum, qui est remissio peccatorum, admonet te hoc sacramētum mutuae charitatis, ut sic diligas proximū tuum, idq; gratis, sicut Christus dilexit te, tua causa mortem ferens. Præter-

ea, quia hoc signo iungeris corpori Christi sancto atq; impolluto, admonet te hoc sacramētum, ut incipias bene operari, neq; posthac corpus tuum polluas peccatis, & sic defœdes corpus Christi. Ostendis porrò, communicatione huius sacramenti te Christianū, qui diligis Verbum ex animo. Qui enim sacramenta negligit, is neque Verbum multum curat. Siquidem sacramenta sunt pars Verbi. Postremò, quia in hoc sacramento accipis remissionem peccatorum, uitam & iustitiam, maxima quidem bona. Ideo monet te hoc sacramentum, ut uicissim gratus sis erga tanta bona. Vnde à ueteribus theologis hæc cœna dicta est εὐχαριστία.

PROPOSITIONES DE SACRAMENTO altaris, quæ explicant uerum usum huius sacramenti, & simul ostendunt contraria.

1 Adferimus in hoc sacramento, sub pane & uino porrigi nobis uerum corpus, & uerum sanguinem domini nostri Iesu Christi.

2 Qui respicit externum huius sacramenti signum, neglecto uerbo, & mandato instituentis Christi, is facile offenditur uilitate huius signi, neq; credere potest, uerum corpus & uerum sanguinem domini nostri Iesu Christi, sub pane & uino nobis porrigi.

3 Ut est humanæ naturæ impossibile, credere cœlū et terram creata esse per uerbū. Ita quoq; impossibile est humanæ naturæ, credere sub pane et uino porrigi nobis

M

S

uerum

CATECHISMVS

uerū corpus, et uerum sanguinē dñi nostri Iesu Christi.

4 Qui dicit se humana ratione capere non posse, sub pane & uino porrigi nobis uerum corpus et sanguinem domini nostri Iesu Christi, is uerè dicit. Siquidem humana ratio tantum ea capit atq; intelligit, quæ oculis uideri, & manibus palpari possunt.

5 Nullus scripturæ locus proferri potest, qui clarè testetur, corpus & sanguinem Christi, non porrigi nobis in sacramento altaris, uel qui cogat uerba cœnæ interpretari allegoricè.

6 Allegoriam in cœna domini peperit absurditas, quæ impingit tantum in iudicium rationis.

7 Quod si hæc satis firma causa esset, non porrigi nobis in sacramento uerum corpus & sanguinem domini nostri Iesu Christi, quia uerba cœnæ debent allegoricè interpretari, sequerentur inde multa absurda. Sic nullus articuloꝝ fidei maneret certus, quos humana ratio quoq; intelligere non potest. Imò quis uellet orare aut petere aliquid à deo, quem etiam ratio neq; uidet neq; intelligit?

8 Christus institutor huius sacramenti est. Igitur huic nihil addi debet, neq; adimi.

9 Quemadmodum iure civili cautum est, ne mutetur post mortem testatoris legitimum testamentum. Ita nec Christi testamentum mutare licet, quod suo sanguine obsignauit, & sua morte confirmauit.

Adem

10 Ademptionis causam præbuit ipsa ratio, quæ credere non potest corpus sine sanguine existere posse. Nā ubi corpus sanguine caret, (sic argumentatur ratio) ibi non potest diu subsistere.

11 Rationis hoc argumentum est, & suo loco dictum uerissimum. At deus, ut aliàs sæpe in magnis rebus coram mundo stultissimè egit, sic quoque in hoc sacramento, ut perderet sapientiam sapientum, & intelligentiam intelligentum 1. Corinth. 1.

12 Institutum Christi, docet utranq; speciem in sacramento altaris. Ergo una species improbatur.

13 Non ualet Papistarum obiectio à longitudine temporis sumpta, uel ideo probatam esse unam speciẽ, quia à multis annis durauit in Ecclesia. Ecclesiæ autem esse obtemperandum. Huic obiectiõni satisfacit hæc responsio. Ecclesia Christiana fundata est super uerbum. Et hoc docet utranq; speciem. Ergo una species nõ est probanda. Ratio est, quia contrariatur uerbo.

14 Ut non ualet argumentum à circumstantia temporis, ita nec argumentum à consuetudine. Nam si consuetudinis longinquitas est consideranda, uincit utraq; species, quæ tempore Apostolorum in usu fuit, imò à Christo sic instituta. Ergo utraq; species etiam consuetudinis iure, una specie potior est.

15 Neq; moramur pericula, quæ prætendunt Papistæ ut si quid è calice funderetur & similia. Quæ ijde non
digerent.

CATECHISMVS

iment. Quòd si cœlum, ut ille ait, rueret? Testamentum non mutatur propter infirmitatem heredis, neq; heres priuatur hereditarijs bonis, etsi aliqua infirmitate laboret. Ita nec nos eramus priuandi altera specie, propter quamcunq; etiam nostram infirmitatem.

16 Qui ita solliciti fuerunt in testamento Christi mutando, & adhuc hodie sunt, illi sua prudentia, imò stultitia præiudicant prudentiæ & sapientiæ Christi.

17 Eadem ratio præbuit Papistis & additionis causam. Hi enim, cum uiderent tantam maiestatem nobis dari in sacramento, ex admiratione summæ illius maiestatis moti fuerunt, et uarias ceremonias, diuersosq; cultus instituerunt, qui cum uerbo dei carent, nihil sunt.

18 Ridicula ac uana est illa similitudo, qua nituntur Papistæ circa hoc sacramentum, pomposas illas ceremonias probare. Quemadmodum inquit, solemus nos præparare in magni alicuius principis aduentum. Ita quoque æquum est, ut nos in aduentum Christi, ad hoc sacramentum uenientis, paremus, Intentio quidem bona est in specie, sed sine uerbo dei impia. Alia etiam ratio est cum deo, ac cum hominibus.

19 Nec admittimus ullã externam præparationem ad hoc sacramentum, qua studemus nos tanto sacramento dignos reddere. Sed ille uerè est dignus ac probè paratus ad hoc sacramentum, qui credit in uerba Christi, pro uobis datur, & effunditur in remissionem peccatorum.

Verum

20 Verum cum damnamus preparationem, qua studeamus nos dignos reddere. Interim non permittimus, ut omnem modestiam exuamus, et neglecta omni reuerentia ad sacramentum altaris, ut sus ad stabulum prorruamus. Hinc & Augustinus dicit super Ioannem. Accedens debet esse plenus sanctimonia.

21 Arcendi sunt quoque ab hoc sacramento, idque de more ueteris Ecclesie, qui manifestis criminibus sunt obnoxij.

22 Verbum, panis & uinum, sunt de substantia huius sacramenti, quæ res cum adsunt, non est ulterius disputandum contra perfectionem huius sacramenti. Sic siue boni siue mali sint ministri. Sic siue credat, siue non, quæ accedit ad hanc cœnam, tamen sacramentum perfectum est, propter prædictas principales causas. Vide locos supra citatos de baptismo ex Augustino.

23 Patres duplicem huius sacramenti manducationem fecerunt, à quorū exemplo non recidemus. Alteram uocant corporalem siue sacramentalem, quæ ore fit tantum. Alteram spiritualem, quæ fide fit.

24 Corporalis sine spirituali facit nos indignè edere & bibere corpus & sanguinem Iesu Christi.

25 Spiritualis sine corporali apud Christianos quotidie fit, cum spiritualiter implantantur Christo per fidem ut mancant ipsi in Christo, & Christus in ipsis, de hæc manducatione spirituali loquitur totum 6. cap. Ioan.

Qui

CATECHISMVS

26 Qui rectè uti uult sacramento, illū oportet utrasque manducationem coniungere. Et ut uerbum à fide non licet utiliter separare. Ita nec spirituale manducationem à corporali, & uicissim.

27 Confusio utriusq; manducationis, nostris diebus errorem de hoc sacramento peperit.

28 Sacramenti altaris præcipuus effectus est remissio peccatorum. Reliquos mutuatur ex natura signorū, qui sunt, excitare, erigere et mouere cor ad credendum testari de beneuola dei erga nos uoluntate &c.

29 Qui prædictos effectus adimunt sacramento altaris, illi tradunt ociosum, & sine omni fructu sacramentum.

30 Si sacramentum altaris præter discretionem, ut illi aiunt, nihil aliud commodi adferret, sanè perquam exiguus esset eius usus, propter quē instituisset Christus tantum signum.

31 Quòd nos tribuimus sacramento altaris, excitationem et erectionem fidei, id non temere facimus, sed ueteris Ecclesiæ consensu, quem & approbat experientia illarum uirtutum, quas experiuntur conscientia post communicationem, & in communicatione.

32 Qui tantas sacramenti uirtutes capere non potest, ille conijciat animum, oro, ad uirtutes, & potentiam uerbi, quod & ipsum contemptum, tamen parat in nobis fide, iuxta illud. Fides ex auditu est, auditus uerò per uerbum

bum

bum dei. Quid ergo mirum, si & sacramentum excitet
ac moueat cor ad fidem, cum hoc sit uisibile uerbum?

33 Errant Papistæ, qui sacramento altaris uim iustifi-
candi attribuunt, idq; ex opere operato.

34 Si enim sacramentum altaris iustificaret, sequere-
tur iustificationem habere diuersas causas, imò à se inui-
cem alienas, uidelicet, sacramentum rem per se uisibile,
& fidem, quæ in corde residet, & inuisibilis est.

35 Remissio peccatorum sequitur, propter fidem in
uerba Christi. Quod pro uobis datur et effunditur, non
propter externum edere aut bibere.

36 Errant, qui sacramentali manducationi partem ius-
tificationis, partem fidei uendicant.

37 Errant, qui ex sacramento altaris sacrificium faci-
unt, applicandum pro uiuis & mortuis, in remissionem
culpæ & pœnæ.

38 Errant, qui certum tempus prescribunt adsumen-
dam Cœnam dominicam.

F I N I S.

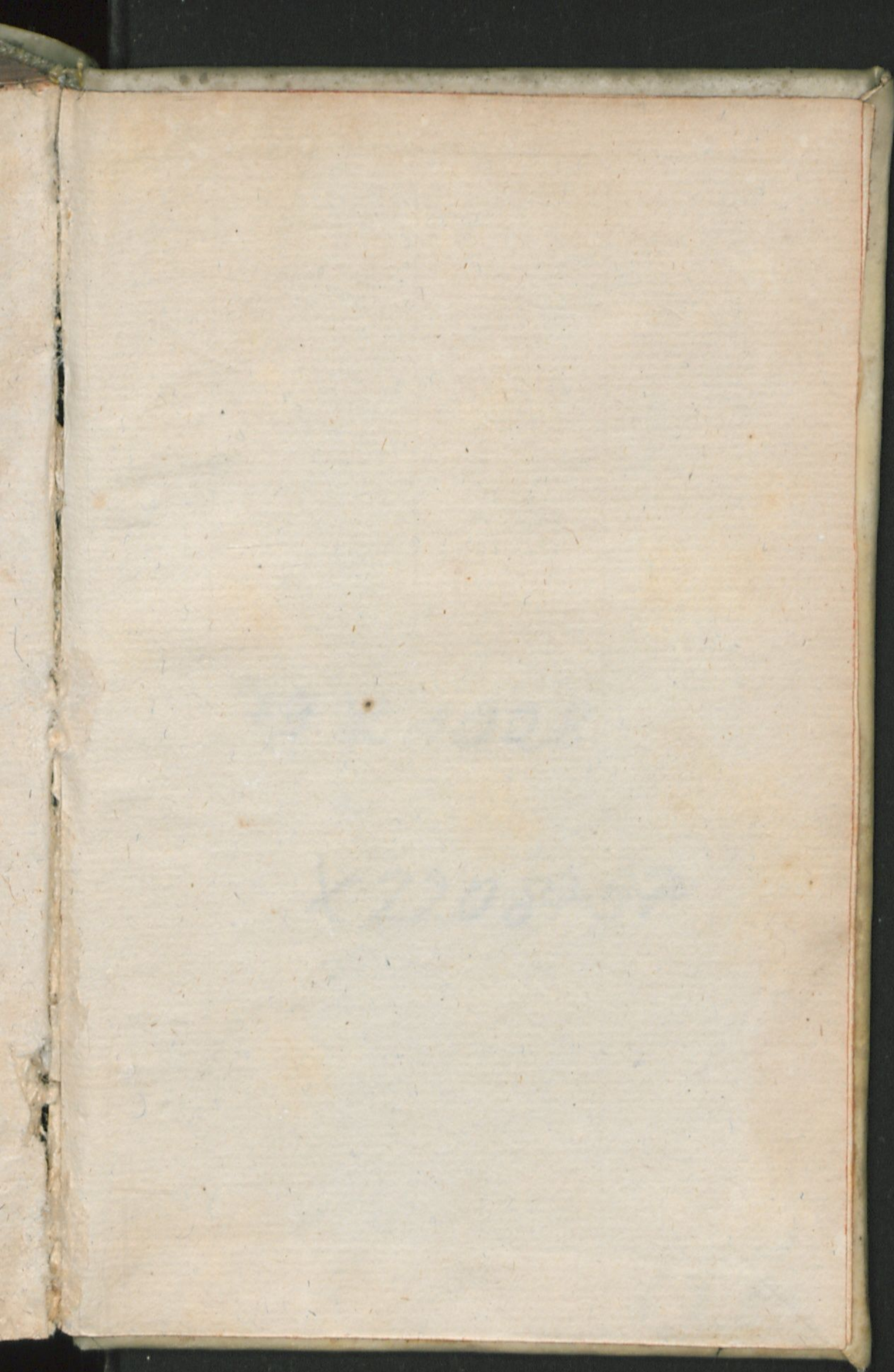
IMPRESSVM LIPSIAE APVD
IACOBVM BERVVALDVM,

ANNO M. D. XLIS

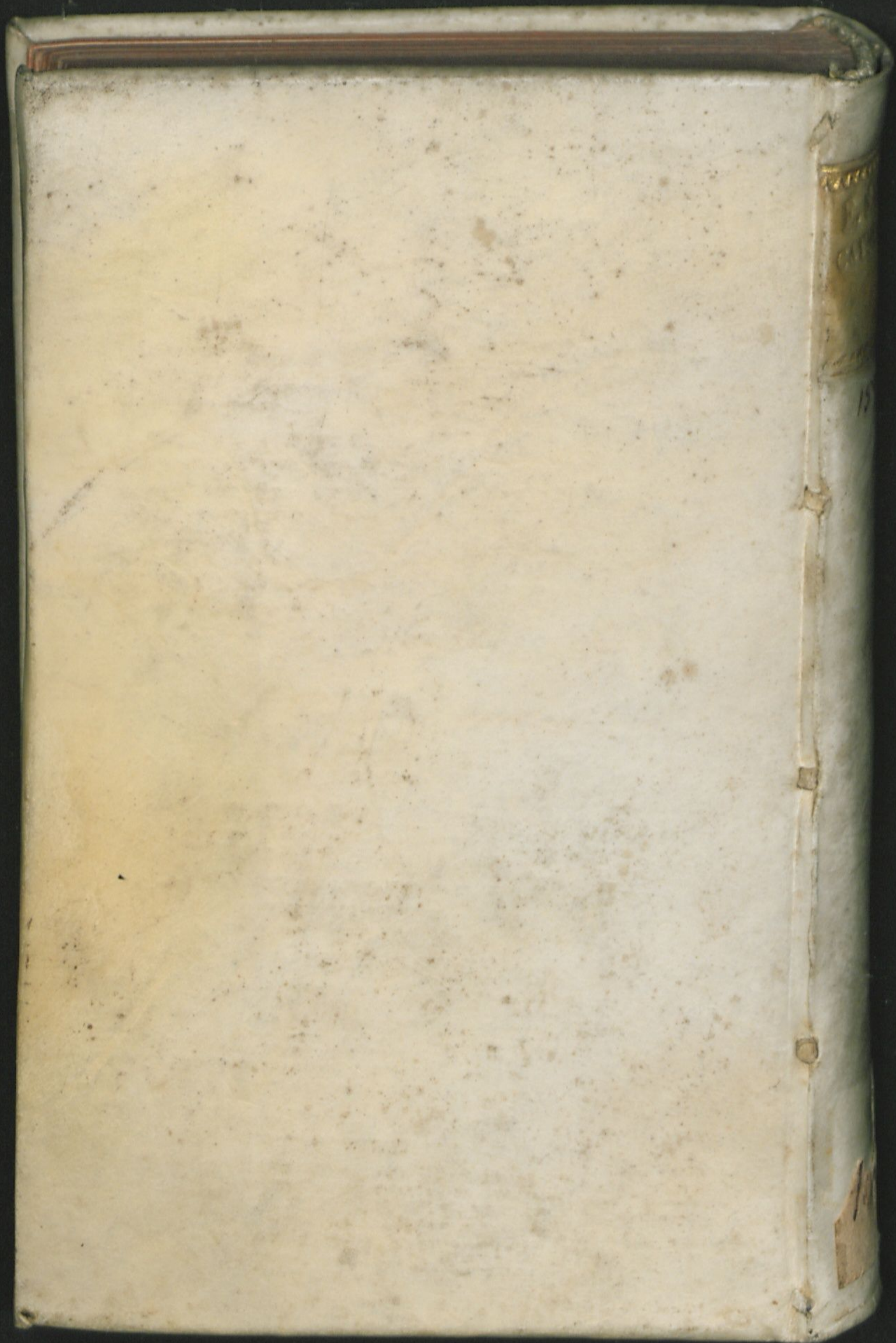

79 L 1028

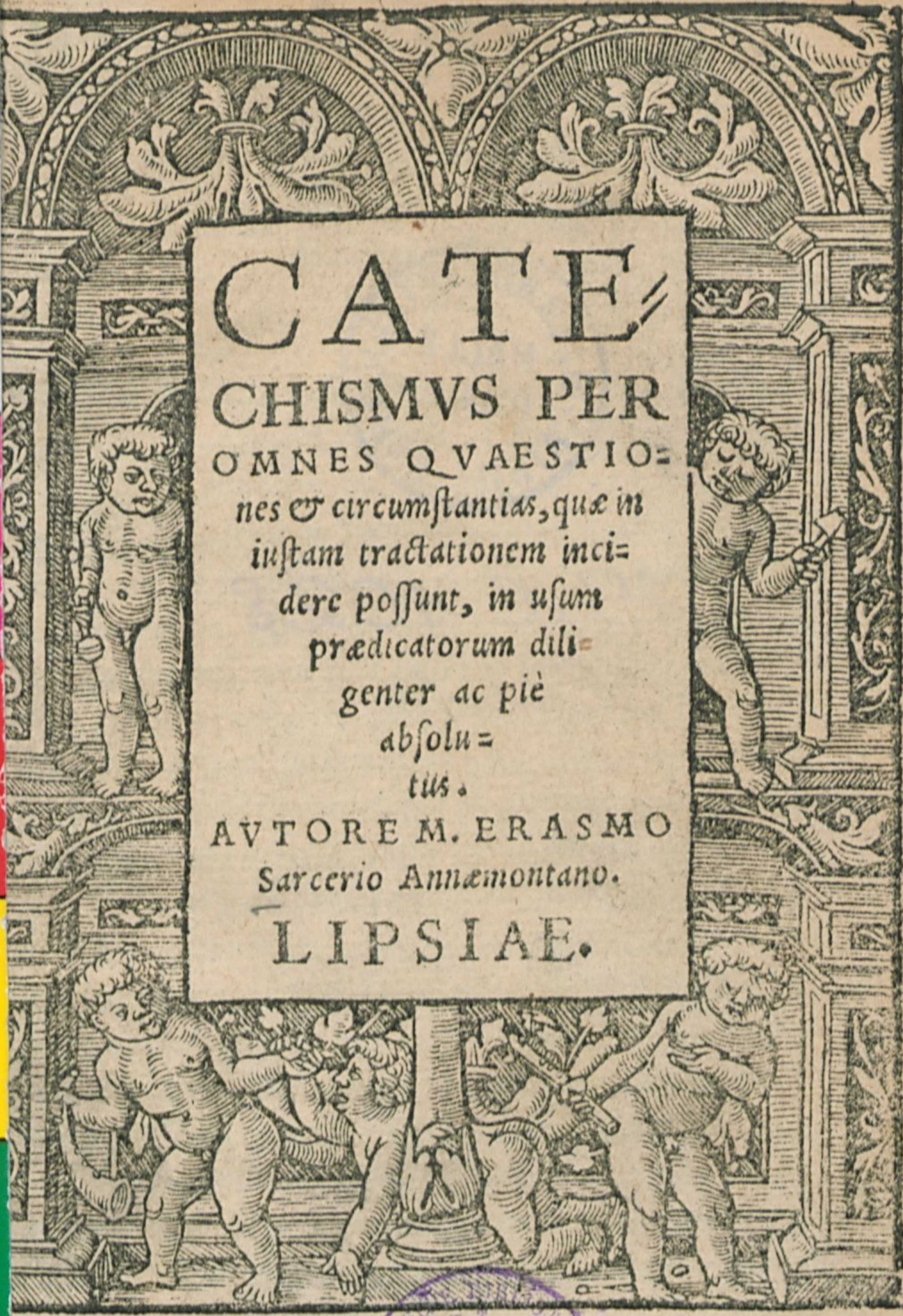
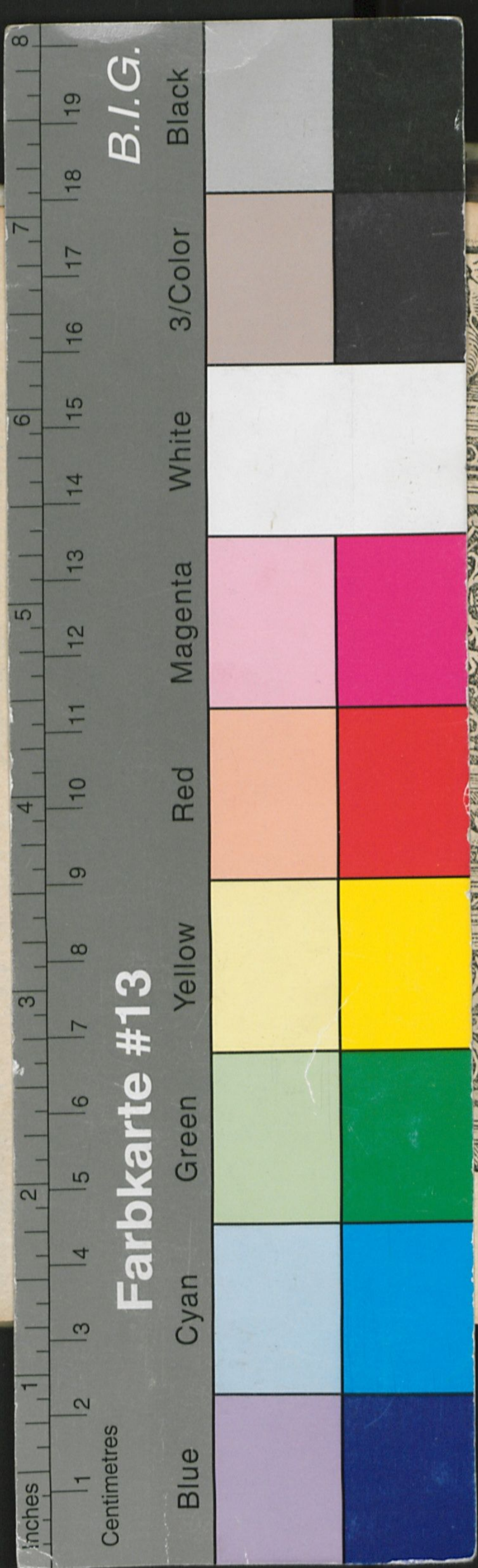
X 220 87 97

197

CATE
CHISMVS PER
OMNES QVAESTIO-
nes & circumstantias, quæ in
iustam tractationem inci-
dere possunt, in usum
prædicatorum dili-
genter ac piè
absolu-
tus.
AVTORE M. ERASMO
Sarcerio Annemontano.
LIPSIÆ.

